

ТАФАККУР ДУРДОНАЛАРИ

Алишер НАВОИЙ

«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ – 2006

84(59)1 Ўзбек 242 биёти

H-14

а сарлари

Нашрга тайёрловчилар:

Солих МУТАЛЛИБОВ

Эргаш ОЧИЛОВ

Навоий Алишер.

Ҳикматлар / Нашрга тайёрловчилар: С. Муталлибов, Э. Очилов. — Т.: «Шарқ», 2006. — 224 бет.

Алишер Навоий ҳикматларига қизиқиши ҳамма даврларда ҳам юқори бўлған. Чунки шоир ижоди — ўзига хос ҳикмат бўстони: ўзингизда туғилган ҳар қандай саволга жавоб излаб, унга мурожаат қиласантиз, аҳволи руҳиянгизга мос бирор ҳикмат троғиб, мақсадинги ҳосил бўлади. Ўйлаймизки, барча ёшдаги ва турли тоифадаги кенг китобхонлар оммасини мутафаккир шоирнинг ҳассос мисралари қатида яширин маъно дурлари билан ошно этишни кўзда тутган ушбу нашр ўқувчиларга бадиий-эстетик завқ бағишлиб, уларнинг маънавий-ахлоқий камолотига хизмат қиласди.

ББК.84(Ўз1)-5

32674
10 29,

20 06
Alisher N
nomi
O'zbekist

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти, 2006 йил.

АСРЛАРНИ БҮЙЛАГАН ҲИКМАТЛАР

Биз Алишер Навоийни мутафаккир шоир деб улугбаймиз. Мутафаккир сўзининг маъноси тафаккур соҳиби, кенг ва чуқур фалсафий мушоҳада юритиш истеъодидига эга бўлган киши дегани. Бу иш ҳар қандай иқтидорли қалам аҳлининг ҳам қўлидан келавермайди. Шунинг учун ҳам дунёда шоиру ёзувчи кўп ўтган бўлсада, улардан жуда оз қисмигина бу шарафли номга лойиқ кўрилган.

Мутафаккир адаб, биринчидан, чуқур билим, кент дунёқараш, катта ҳаётий тажрибага эга бўлиши, иккинчидан, ҳаёт, инсон ва умрнинг маъно-мазмуни, эзгулик ва ёвузлик, муҳаббат ва нафрат, ҳалол ва ҳаром, фано ва бақо, нафосат ва қабоҳат, дўстлик ва душманлик, диёнат ва хиёнат каби азалий ва абадий тушунчаларнинг моҳиятини теран англаб етиши ва фалсафий нуқтаи назардан таҳлил қила олиши, учинчидан, фикр-мулоҳазаларини турли бадиий тасвир воситалари ёрдамида аниқ, лўнда ва таъсирчан ифодалаш маҳоратини эгаллаши керак. Бу эса ҳар юз ижодкордан биттасига насиб этадиган буюк мақом.

Алишер Навоий асарлари, яхлит олганда, ҳаёт қомуксига ўхшайди. Чунки бирор-бир ҳаётий масала, инсонга хос қадрият ва туйгулар, фазилат ва иллатлар йўқки, у қаламга олмаган бўлса! «Шоирнинг ҳикматлари на замону замин, на мазҳабу дин ва на ижтимоий тузуму сиёсий туркум жиҳатидан чекланган»¹. Айтайлик, отонанинг фарзанд ҳаётидаги ўрни ва фарзанднинг отона олдидаги бурчи ҳақида шундай ёзади:

*Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисми қил садқа ано бошиға.
Тун-кунунгға айлагали нур фоши,
Бирисин ой англа, бирисин қуёш.*

¹ Рустамов А., Раҳматиллаева М. Сўз боши // Алишер Навоий. Ҳикматли сўзлар. — Тошкент, 1985. З-бет.

«Отангнинг қошига бошингни фидо, онангнинг бoshiga жисмингни садқа қил. Бирини тунингни ёритадиган ой, иккинчисини кунингни чароғон этадиган күёш деб бил».

Ота-онанинг фарзанд ҳәтида тутган ўрнини ҳеч ким бундан ортиқ таърифлаб беролмаса керак: дунё учун ой билан қүёш қанчалик аҳамиятга эга бўлса, фарзанд учун ота-она ҳам шунчалик қимматга эга! Чиндан ҳам, ой туфайли тун, қүёш сабабли кун ёруғ бўлганидек, ота фарзанд ҳәётининг тунини ёритса, она кунини нурга тўлдиради. Улардан бири бўлмаса, кечакундузнинг ярми ёруғ бўлса, ярми қоронғидай туюлади, чунки етим кўнгилнинг бир чеккаси ёришмай тураверади-да.

Устоз ва шогирд муносабатлари хусусида фикр юритар экан, «Ҳақ йўлида кимки машаққат чекиб, сенга биргина ҳарф ўргатган бўлса, юз хазина бойлик билан ҳам унинг ҳақини адо этолмайсан», дейди:

*Ҳақ йўлинда ким сенга бир ҳарф ўқутмиш ранж ила,
Айламак бўлмас адо онинг ҳақин юз ганж ила.*

Бу — устоз ва шогирднинг ўзаро муносабати тўғрисидаги шоирнинг фалсафий холосаси. Дарҳақиқат, устознинг мақоми буюк — уни ҳеч нарса билан тенглаштириб бўлмаганидек, устоз олдиаги шогирдлик қарзини ҳам икки дунёда узиб бўлмайди. Устоз отандан улуғ, деган мақол бежиз айтилмаган. Бир донишманндан бунинг маъносини сўраганларида: «Чунки отам мени кўқдан ерга туширган бўлса, устоз ердан яна кўкка кўтарди», — деб жавоб берган экан.

Ёшларга қаратса эса шундай дейди:

*Йигитликда йиғ илмнинг маҳзани,
Қаршик чоғи сарф қилғил ани.*

Аввало, ёшликлда эгалланган билим тошга ўйилган нақш каби мустаҳкам бўлиши маълум. Қолаверса, кейин ҳаёт ташвишларига кўмилиб, илм эгаллашга фурсат ҳам, имкон ҳам қолмайди. Бора-бора, халқ таъбири билан айтганда, «хотира ҳам айтганни қилмайди».

Мутафаккир шоир инсонлик мөҳиятини унинг ижтимоий фаолиятида — жамиятга фойдали касб билан шуғулланиши, халққа манфаати тегиши, одамларнинг

оғирини енгил қилишида деб билади. Унинг халқ ғами-
ни ўз ғами деб билмайдиган одамни одам қаторига
қўшмаслиги бежиз эмас:

*Одамий эрсанг, демагил одами
Ониким, ийүқ халқ ғамидин ғами.*

Бу — Навоийнинг инсон ҳақидаги қарашлари ти-
зимида энг муҳим нуқта. Зеро, шоирнинг ўзи ҳам халқ-
ка қанча кўп фойданг тегса, бу нарсанинг ўзингга
фойдаси кўпроқ деган ақида билан яшаган:

*Нафъинг агар халққа бешакдурур,
Билки, бу нафъ ўзунгга кўпракдурур.*

Халқ ҳаётини энг чуқур қатламларигача, икир-чи-
кирларигача яхши билган, халқ оғзаки ижодидан тўла
хабардор шоир ўз асарларида халқ мақол-маталлари,
образли ибораларидан кенг фойдаланали, кундалик тур-
мушдан олинган ҳаётий ташбехларни кўп қўллайди. Уз
навбатида, замонасининг барча илмларини эгаллаган,
ҳаётнинг бутун аччиқ-чучугини тотган донишманд шо-
ирнинг кўрган-кечиргандарининг холосаси сифатида-
ги теран мазмунли лўнда ҳикматлари халқ орасига шун-
чалик сингиб кетганки, уларнинг қайси бири халқ-
нинг ўзиники-ю, қайси бири Навоийники эканлиги-
ни ажратиб бўлмайди. Мисоллар:

*Билмагани сўруб ўрганган олим ва орланиб
сўрамаган ўзига золим.*

*Оз-оз ўрганиб доно бўлур, қатра-қатра йигилиб
дарё бўлур.*

Тилга ихтиёrsиз, элга эътиборсиз.

Айтур сўзни айт, айтмас сўздан қайт.

Сиҳнат тиласанг, кўп ема, иззат тиласанг, кўп дема.

Эр кишига зебу зийнат ҳикмат ва донишдур.

Алишер Навоий илк девони «Бадоеъ ул-бидоя»га
ёзган дебочасидаёқ адабиёт — тарбия воситаси экан-
лигига ургу бериб, ҳар қандай бадиий асар маърифий
фикрлар ва панд-насиҳатдан холи бўлмаслиги керак-
лигини қайд этиб, жумладан шундай ёзган эди: «Де-
вон топилғайким, анда маърифатомиз бир ғазал то-

пилмағай ва ғазал бўлғайким, анда мавъизатангиз бир байт бўлмағай. Мундоқ девон битилса, худ асрү беҳуда заҳмат ва зоеъ машаққат тортилғон бўлғай»¹. Шундан кейин ўзининг ишқий ғазаллари ҳам маърифий ва фалсафий байтлардан холи эмаслигини алоҳида таъкидлаб ўтади. Айни жиҳатдан шоир мероси — маънавий-ахлоқий тарбиянинг кучли қуролларидан бири. Инсон тарбияси, камолоти масалаларини ўзбек адабиётида ҳеч ким Навоийдек ҳадди аълосида куйламаган. Шоир орзу қилган комиллик йўли бу, биринчи навбатда, етук одоб-ахлоқ соҳиби бўлиш, жами инсоний эзгу фазилатларни эгаллаш, замонасининг барча илму ҳунарларини ўзлаштириш, илм ва ҳунарни бир-биридан ажратмаслик, нафақат маънавий, балки жисмоний жиҳатдан ҳам баркамолликка интилиш, ҳамиша элу юрт хизматига шай туриш, миллатнинг оғирини елкага олиш, Ватанга содиқ фарзанд бўлиш, бурч ва масъулляят туйғусини ҳамма нарсадан баланд қўйиш ва ҳоказо.

Навоий барчадан талаб этган ва ҳаммада бўлишини орзу қилган эзгуликларнинг мазмун-мундарижаси шунчалик кўпки, уларни бирма-бир санаб чиқиш учун ҳам лофи билан алоҳида китоб ёзиш керак бўлади. Аслида шоирнинг инсон тарбияси билан боғлиқ ўгитнасиҳатлари, фикр-мулоҳазалари, талаб-кўрсатмалари, орзу-истакларини бир ерга жамлаб, уларни тартиб билан жойлаштириб чиқса, инсоний камолотга эришиш йўллари кўрсатилган ўзига хос назмий дастур, қўлланма вужудга келади.

Аслида Шарқ ҳалқлари қадим ул-айёмдан мақоматаллар, теран маъноли ҳикматли сўзлар, ибратли ривоятларга мойилликлари билан ажralиб турадилар. Ҳалқ эртаклари донишманд ота-боболаримиз битта ҳикматли сўзни бир тиллага сотиб олганлигидан шоҳидлик беради. Ривоят қилишларича, Оллоҳ таоло Луқмони ҳакимдан: «Пайғамбарлик берайми ёки ҳикмат?» — деди сўраганида, у ҳикматни танлаган экан. Шундан кейин Худованди карим унга шунчалик кўп ҳикмат берган эканки, барча пайғамбарлар ҳам унинг панднасиҳатларига муҳтоҷ бўлган эканлар». Шунинг учун

¹ Алишер Навоий. Муқаммал асарлар тўплами. XX жилдлик. I-жилд. — Тошкент, 1987. 21-бет.

ҳам Шарқда дидактик адабиёт ривожланган. Бу ўринда «Калила ва Димна», «Қобуснома», Шайх Саъдийнинг «Бўстон» ва «Гулистон», Абдураҳмон Жомийнинг «Баҳористон», Алишер Навоийнинг «Маҳбуб ул-қулуб», Хожанинг «Мифтоҳ ул-адл» ва «Гулзор», Абдулла Авлонийнинг «Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ» каби асарларини эслашнинг ўзи кифоя. Панд-насиҳат мумтоз адабиётимизнинг қат-қатига сингиб, унинг асосий хусусиятларидан бирига айланган.

Алишер Навоий ижоди абадий барҳаётлигининг сири шундаки, у азалий ва абадий мавзуларни юксак маҳорат билан қаламга олган: муҳаббат, вафо, дўстлик, инсонпарварлик, меҳнатсеварлик, ҳалоллик, мардлик, саховат, қаноат, адолат, олижаноблик, яхшилик каби инсоний фазилатларни улуғлаган бўлса, ёмонлик, зулм-зўрлик, ноҳақлик, эътиқодсизлик, бевафолик, дилозорлик, ҳасад, риё, кибр, ёлғон, тама, хасислик сингари иллатларни кескин танқид қилган. Инсоният жамияти мавжуд экан, бу ижобий ва салбий хусусиятлар у ёки бу даражада яшайди. Бинобарин, Навоий каби ҳассос шоирларнинг эзгуликни улуғлаш, ёвузликни қоралашга йўналтирилган асарлари ҳамма даврларда ҳам жамият манфаатларига бирдай хизмат қиласеради.

Алишер Навоий қўп қиррали теран фикрларни лўнда ва аниқ шаклда ифодалайди, ўз фикрининг таъсирчанлигини ошириш учун ҳаётий ташбеҳлар топади. Фикр, нарса ва ҳолатни ё ўхшашига нисбат бериш, ё зиддига қиёслаш орқали ибратли холоса чиқаради. Чунончи:

*Сен агар тарки тамаъ қиласанг, улуғ ишдур буким,
Оlam аҳли барча бўлғай бир тараф, сен бир тараф.*

Бу ерда шоир ўз фикрини қарама-қарши қўйиш — тазод санъати орқали ифодаламоқда: ҳозир бутун дунё тана қулига айланган, агар сен тамани тарк этсанг, оламдаги барча одамлар бир тарафу сенинг ёлғиз ўзинг бир тараф бўласанки, бу ниҳоятда улуғ ишдир.

Куйидаги ҳикмат эса ташбеҳ — ўхшатиш асосига курилган: бир синиқ кўнгилни кўтариш Каъбани обод қилишта тенглаштирилади:

*Кимки бир кўнгли бузугнинг хотирин шод айлагай,
Онча борким, Каъба вайрон бўлса, обод айлагай.*

Бу тасаввуфдаги күнгилни улуғлаш анъаналариға бориб тақалади. Күнгилнинг ҳамма нарса, ҳатто Каъбадан ҳам устун қўйилишининг сабаби шундаки, тасаввуфда Оллоҳдан кейин қўнгил туради. Тўғри, Каъба — Оллоҳнинг уйи, лекин у зоҳирий, рамзий уй, унинг ҳақиқий уйи — инсоннинг кўнгли. Дунё ва нафс губорларидан покланган, кўзгудай мусаффо ҳолга келган кўнгилда Оллоҳ жамоли жилваланади. Шунинг учун ҳам Умар Хайём лойдан бино қилинган юста Каъба битта кўнгилнинг ўрнини босолмайди, деган. Навоий ҳам «Ҳайрат ул-аброр» достонида оламнинг қибласи бўлишига қарамай, Каъбанинг кўнгил каъбасичалик қадри йўқ, леб луфт этади:

*Каъбаки, оламнинг ўлуб қибласи,
Қадри йўқ ончаким, кўнгул каъбаси.*

Навоий олам ва одам моҳияти ҳақида кўп бош қотирган, тириклик ва ўлим сабаблари устида муттасил мулоҳаза юритган, инсон ҳаётининг мақсади, маъно-мазмуни хусусида бир умр ўйлаган, табиат ва жамият сирларини ўзича ечишга интилган. Унинг чукур билим, кенг дунёқарашиб, катта ҳаётий тажриба, олимана теран тафаккур ва шоирона ўткир нигоҳ билан уйғунашган фикр-мулоҳазалари, фалсафий холосалари ҳикмат каби жаранглаши шундан. Чунончи, шоир оламнинг яратилиши тўғрисидаги кўп йиллик мушоҳадаларининг натижаси сифатида дунёда бир қил ҳам беҳуда яратилмаган, башарти, мен унда бирор хато кўрсам, бу оламнинг номукаммаллигидан эмас, балки менинг нуқтаи назаримнинг хато эканлигидандир, деган теран ва ҳаққоний бир фикрни баён этади:

*Бу коргаҳда хато келмади чу бир сари мўй,
Хато менинг назаримдандур, хато кўрсам.*

Дунё отлиғ Ёсуман ҳарчанд Фарҳоддек асл одамларни жувонмарг қилувчи бўлмасин. Ҳусрав каби ноқаслар ҳам ундан вафо умид қилиши хатодир, чунки ҳаёт тегирмони навбати билан яхшини ҳам, ёмонни ҳам ўз комига тортади. Умар Хайём айтганидек, бошқалар ўлиб, ўзингнинг тирик юрганингга мағрур бўлмаки, бир куни албатта сенинг ҳам галинг келади:

*Даҳр золи нечаким Фарҳодкушдур, турфа кўр —
Ким, хатодур тутса гар андин Парвуз кўз.*

Бу ерда «Фарҳод ва Ширин» достонидаги Фарҳоднинг Ҳусрав ёллаган Ёсуман макри билан ўлдирилтанинига ишора қилинайти. Ҳолбуки, биламизки, Ҳусравнинг қувончи ҳам узоққа бормайди — Шириннинг васлига етолмай, ўғли Шеруя томонидан ўлдирилади. Ўз навбатида, падаркуш Шеруя ҳам олти ой ўтмай, ажал шарбатини тотади. Абдулла Орипов таъбири билан айтганда, фарқ шундаки, «Курбон олдин кетар, жаллод кейинроқ».

Халқдан бошингга ҳар қанча жабру жафо ёғилмасин, мен учун бошқа халқ ярат дейиш жоиз эмас, чунки еру кўкнинг Парвардигори нимани қандай яратишни ўзи билади. Нима, сен Ҳудодан ҳам дономисанки, ундай қилиш керак эди — бундай қилиш керак эди, деб маслаҳат берасан. Айни нуқтаи назардан қаранганди, дунё мукаммал эмас дейиш ҳам қайсиdir маънода Яратувчига таъна қилиш ҳисобланади, бундай ҳаракатнинг гуноҳ эканлиги шубҳасиз. Аввалу охирни билгувчи улуғ зот дунёни ҳозирги ҳолатида яратибди-ми, шуни маъқул кўрган — бунда Ҳудонинг нимани кўзда тутганини эртага не бўлишини билмайдиган бандалар қаердан билсин:

*Халқдин ҳар ярамас келса, хуш улким, Ҳаққа
Деса бўлмас, менинг учун яна бир халқ яром.*

Навоий умрни шамолга ўхшатади: ҳар қанча югуриб, шамолга етиб бўлмагани сингари, шиддатли умр оқимини ҳам тўхтатиб туриш мумкин эмас. Шундай экан, қўлингдан келганча уни шод-хуррам ўтказ, токи сўнгги лаҳзада бу олам айвонини афсусу надомат билан тарқ этма:

*Эй Навоий, умр ўтар елдек, ўзунгни шод тут,
Елга етмак мумкин эрмастур чу суръат кўргузуб.*

Бошқа бир ғазалида изтироб билан ёзганидай, гуллаган ёшлик бўстонини ҳарчанд игнабанд девор билан ўраб олма, кексалик қўшини — куз барибир унга бостириб киради:

*Хазон сипоҳига, эй бағбон, эмас монеъ
Бу баг томида гар иғнадин тикан қилғил.*

Маълум бўладики, Алишер Навоий ижоди ўзига хос ҳикмат бўстонидир. Ўзингизда туғилган ҳар қандай саволга жавоб излаб, унга мурожаат қилсангиз, аҳволи руҳиянгизга мос бир ҳикмат топиб, мақсадингиз ҳосил бўлиши, кўнглингиз таскин топиши шубҳасиз. Чунки кўпни кўрган донишманд шоир ҳаётнинг деярли ҳамма яхши-ёмонини бошидан ўтказган, инсон феълининг бутун «ўру қир»ини обдан кузатган, табиат ва жамият ҳодисаларини теран таҳлил қилган, бир сўз билан айтганда, олам ва одам билан боғлиқ барча нарса-тушунчаларни ақл тарозисида ўлчаб, кўнгил дафтарига дарж этган. Шоир ҳикматлари ҳаётдан олингандиги, шаклан гўзал, мазмунан теран, бадиий юксак эканлиги учун ҳам бирор-бир замонда ўз аҳамиятини йўқотмай, барча тоифага маъқул бўлиб келаялти ва то ер юзида инсон авлоди яшар экан, уларнинг қиммати заррача камаймайди, бильакс тобора ортиб бораверади.

«Мозийға қайтиб иш қўриш хайрлик, дейдилар»,— деб ёзган эди машҳур адаби Абдулла Қодирий. «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти ҳам кейинги йилларда ҳалқимиз кўнглидан жой олган асарларни «Аср ошган асарлар», «Сиз соғинган асарлар», «Жаҳон адабиёти дурдоналари», «Шарқ мумтоз шеърияти дурдоналари» каби руқнлар остида қайта нашр этиб, адабиёт муҳлисларини хурсанд қилмоқда. Эътиборингизга ҳавола этилаётган Алишер Навоийнинг «Ҳикматлар» тўплами ана шу эзгу йўлдаги интилишларнинг яна бир намунаси.

Алишер Навоий ҳикматларига қизиқиш ҳамма даврларда ҳам юқори бўлган. Бу ҳикматлар Собиржон Иброҳимов, Солиҳ Муталибов, Ҳоди Зариф, Ҳамил Сулеймон, Алибек Рустамов, Марям Раҳматиллаева, Хайрулла Исматуллаев ва бошқалар томонидан 1939, 1941, 1947, 1948, 1961, 1968, 1985, 1991, 1998, 1999 йилларда «Навоий афоризмлари», «Афоризмлар», «Ҳикматлар», «Ҳикматли сўзлар», «Алишер Навоий ҳикматларидан» номлари билан нашр қилиниб келган. Мирзаҳмад Азаматов тузган «Ҳикматлар гулдастаси» (1982), Бўривой Аҳмедов тайёрлаган «Аждодлар ўғити»

(1991), Ҳамиджон Ҳомидий ва Маҳмуд Ҳасанийлар тартиб берган «Машриқзамин — ҳикмат бўстони» (1997) китобларида ҳам шоир ҳикматларидан кўплаб намуналар берилган. Ушбу нашрга улуғ шоирнинг таниқли шарқшунос олим С. Муталлибов томонидан тайёрланиб, 1941 йили босилиб чиқсан «Афоризмлар» тўплами асос бўлди¹. Айрим жузъий тузатишларни айтмаганда, биз С. Муталлибов табдилларини айнан қолдирдик. Чунки улар катта билимдонлик билан амалга оширилган. Фақат ўзбек тилининг ҳозирги ҳолати нуқтai назаридан баъзи имловий тузатишлар қилишга журъат этдик. Бу нашрнинг афзаллиги шундаки, унда ҳикматлар алифбо тартибида берилиб, аввал уларнинг асл матни, кейин ҳозирги ўзбек тилига табдили келтирилади. Бу усул ҳикматлар мазмунини теран тушуниш, муаллиф фикрлари моҳиятига чуқур кириб боришига имкон яратади. Чунки Навоий яшаган давр билан бизнинг замонамиз орасида 500 йилдан ортиқ вақт масофаси ётади. Бу узоқ муддат давомида тилимиз анчамунча ўзгаришга учрагани, ривожлангани, бойигани табиий. Натижада, ҳозирги ўқувчилар Навоий асарларини ўқишишга қийналадилар. Шунинг учун шоир асарлари ҳамиша шарҳу изоҳлар билан нашр этилади. Ҳатто «Ҳамса» достонлари ва «Лисон ут-тайр»нинг насрый баёнлари ҳам амалга оширилган. Мақсад — Навоийни халқقا яқинлаштириш, замонамизга хизмат килдириш.

Навоий ҳикматлари ҳозиргача икки усулда: 1) алифбо тартибида ва 2) мавзусига кўра нашр қилиниб келмоқда. Бизнингча, ҳар икки усул ҳам ўз афзалликларига эга. Чунончи, ҳикматлар алифбо тартибида нашр этилганда, у ёки бу ҳикматнинг биринчи мисраси ёки сўзини эсласангиз бас, қолганини алифбо асосида китобдан топиб оласиз.

Навоий ҳикматлари матнини беришда ҳам икки хил усул қўлланаяпти: 1) қадим туркий, форсий ва арабий сўз ва ибораларга матн ости ёки китоб сўнгида изоҳ берган ҳолда ҳикматларни асл нусхасида келтириш; 2) асл матни остида ҳикматларнинг табдили (насрый баёни)ни бериш. Бизнингча, шоир асарларини асл

¹ Бу ҳикматларни тўплашга А. Азизов, А. Муталлибов, З. Холматов, М. Исҳоқов, С. Иброҳимов, С. Мирзаевлар ҳам ўз ҳиссаларини кўшганлар.

нусхада ўқиб завқланишга мойил мутахассислар, зиёлилар ва диди баланд китобхонлар учун Навоий ҳикматларини шарху изоҳлар билан асл ҳолида нашр этган, кенг ўқувчилар оммаси учун эса уларни табдили (насрий баёни) билан чоп қилган маъқул. Бунда улар ҳам муаллиф мисралари ортида яширган фикрларни бутун маъно қирралари билан тушуниб оладилар, ҳам буюк сўз санъаткорининг ҳассос қалами остидан чиққан сатрларни ўқиб, бадиий-эстетик завқ оладилар.

Албатта, биз бу тўпламни ҳеч бир ўзгаришсиз айнан нашр этишимиз ҳам мумкин эди. Лекин ўтган ярим асрдан ортиқ вақт мобайнида Алишер Навоий ижодини ўрганиш бўйича катта ютуқлар қўлга кири-тилди, унинг XX жилдлик Муқаммал асарлар тўплами нашр этилди. Ҳолбуки, 1941 йилгача шоир асарлари ҳали тўла топилмаган ва нашр этилмаган эди. Шунга мувофиқ, мазкур тўпламдан унинг кўпгина машҳур ҳикматлари ҳам ўрин олмаган. Бу нарса ўз-ўзидан тўпламни бир қадар тўлдириб, бугунги кун ўқувчиси эҳтиёжини қондирадиган даражада нашр этишни тақозо қиласдики, биз шу асосда иш кўрдик. Биз қўшган ҳикматлар С. Муталлибов тўплаган ҳикматлардан кейин юлдузча (*) билан ажратилган ҳолда илова қилинди. Бунда биз шоирнинг XX жилдлик Муқаммал асарлар тўплами, С. Муталлибов тайёрлаган «Ҳикматлар» (1968), А. Рустамов ва М. Раҳматиллаевалар тузган «Ҳикматли сўзлар» (1985), шунингдек, М. Азаматов тартиб берган «Ҳикматлар гулдастаси» (1982) тўпламларидан у ёки бу даражада фойдаландик. Шу билан бирга, бир қатор янги ҳикматлар ҳам ўқувчилар ҳукмига ҳавола қилинмоқдаки, биз уларни шоирнинг ўзбек ва форс-тожик тилларидаги шеърлари, «Назм ул-жавоҳир», «Арбайн» каби асарлари ичидан териб олдик. Ўйлаймизки, барча ёшдаги ва турли тоифадаги кенг китобхонлар оммасини Алишер Навоийнинг ҳассос мисралари қатида яширин маъно дурлари билан ошно этишни мақсад қилган ушбу нашр замондошларимизга бадиий-эстетик завқ бағишилаб, уларнинг маънавий-ахлоқий камолотига хизмат қиласди.

Эргаш ОЧИЛОВ,
филология фанлари номзоди

*Агар арпа ҳам сочса бўлмоққа тўқ,
Анга буғдой ўрмоқнинг имкони йўқ.*

Арпа сочган дехқоннинг буғдой ўриши мумкин эмас.

*Агар берса ўз жайби ичра маҳал,
Ўзи қатлиғадур таноби ажсал.*

[Илонни] ўз ёнида (чўнтағида) сақловчилар (душмандан эҳтиёт бўлмаганлар), ўз ўлимлари учун сиртмоқ ҳозирловчилардир.

*Агар дирам била бўлса зарарни қайтармоқ.
Хатодуур киши, ул ишда айламак татил.*

Агар зарарни пул орқали қайтармоқ мумкин экан, бу ишда совуққонлик қилган киши катта хато қилган бўлади.

*Агар золимга йўқдур шоҳдин бок,
Эрур ул хушдишу, мазлум ғамнок.*

Агар золимлар шоҳдан кўрқмаса, улар ҳар вақт хурсанд, мазлумлар эса, доимо ғамда бўлади.

*Агар кимсадин зоҳир ўлса ёмон,
Кўрап ҳар неким, зоҳир этди ҳамон.*

Ёмонлик қилган киши, ўзи ҳам ёмонлик кўради.

*Агар нафъдин бўлса маҳзан йироқ,
Анинг лаълидин хора кўп яхшироқ.*

Фойда етказишдан узоқ бўлган хазина жавоҳирла-
ридан қора тош яхши.

Агар отинг ўйқтур, арна ғамин емассан.

* * *

*Агар тилни асрамоқ кўнгулга меҳнатдур,
Аммо сўзни сийпамоқ бошга оғатдур.*

* * *

*Агар тузлук ўлса кишининг иши,
Не васф айлай олғай ишини киши.*

Кишининг иши тўғрилик бўлгач, бу унинг учун
энг яхши мақтовдир.

*Агар яхшилик кимга афъолдур,
Жазоси анинг ганжи иқболдур.*

Яхши табиатли кишилар баҳт хазинасига эришади-
лар.

*Агар қилмади эл ҳимоят санга,
Ўзингдин керакдир шикоят санга.*

Халқ сени ҳимоя қилмаса, унинг учун сен халқдан
ўпка қилма, ўзингдан ўпка қил.

*Агар қўй бўри хайли помолидур,
Яқин билки, чўбонға ит ҳолидур.*

Агар қўйлар бўрига оёқости бўлсалар, аниқ билки,
чўпон ҳам қўй қўриган ит ҳолига тушар.

*Адолат қилурнинг тониб ҳолатин,
Фузун қилсун элга адув олатин.*

Мамлакатда адолат ўрнатмоқчи бўлган киши халқ-нинг душманга қарши мудофаа қуролини кучайтирасин.

Айтур сўзни айт, айтмас сўздин қайт.

* * *

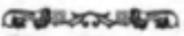
*Андоқ қариким, йўқ анда ойини хирад,
Ул ёш ортуқки, топди талқини хирад.*

Ақдли бўлмаган кексадан, ақдли ёш яхши.

Андинки нафс комидур, нафсоният мақомидур.

Шахсий манфаатини илгари сурувчи киши — душманлик ўчоғидир.

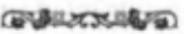
*Англағил аҳбоб қадринким, алар бўлмай не нафъ,
Гар сенга афлок авжи узра таҳти жоҳдур.*

Дўстлар қадрини билиш керак. Агар мартабанг кўк қадар бўлса-ю, дўстларинг бўлмаса, у даражанинг нима фойдаси бор.

*Арсада шатранжни улким тўкар,
Неча ёғоч порчасидурким, ўкар.*

Шатранж доналарини тартибли термай, унинг тахтасига тўкишнинг бир қанча ёғочни бир ерга тўплашдан фарқи йўқдир (Ҳар бир ишда маълум тартиб бўлиши зарур).

*Атласу зарбофт аро нодон анингдек маҳв эрур,
Ким хатои сафҳада сабт ўлди афшонлар аро.*

Олтин нақшлик саҳифага ёзилган хато сўз билинмагани каби, зарбоф тўнлар ичидаги нодоннинг ҳам нодонлиги яширин қолади.

*Ато ҳам турфа ишдур, турфароқ ул —
Агар ийкдириг анинг ёнида миннат.*

Бирорларга бир нарса бериш яхши иш, агар берувчи берганини миннат қилмаса, яна ҳам яхши.

*Ахли ҳимматро зи ноҳамворийи гардун чи бок?
Сайри анжумро чи ғам, к-он дар замин жую жараст.*

Ҳиммат аҳлига осмоннинг бир текис эмаслигидан нима қўрқинч, юлдузларнинг юришига ердаги ариқлар ва жарлардан нима ғам?

*Ақл, к-аз ишқ гурезад, чи таажжуб бошад?
Пирин ақл аст бари ишқ чу тифли мактаб.*

Ишқ келганда ақл қочса, бунинг ҳеч ажабланадиган жойи ийқ, чунки ишқ олдида ақл пири мактаб боласи каби бўлиб қолади.

*Аз рўзгор чун нарасад гайри тафриқа,
Будан асири тафриқаи рўзгор чист?*

Дунё хаёлингни паришон қилишдан бошқасига ярамайди. Бинобарин, бу паришонликка асир бўлишдан нима наф?

*Аз авоми тираи пурҳирси дунъё дур бош,
Гар ҳамехоҳи, ки гардад сад мاشаққат аз ту рафъ.*

Юз бир машаққат сендан узоқ бўлишини истасанг, дунёга ҳаддан ташқари ҳирс қўйган очкўз оломондан узоқлаш.

*Агар ишқ дардидин менга юз минг уқубатдур,
Вале ҳамдардсизлиғ андин ортуғроқ суубатдур.*

Агар ишқ дарди туфайли менга юз минг уқубат юзланган бўлса, бир ҳамдардим йўқлиги ундан ортиқроқ азоб бўлди.

*Аблаң ани билки, оламдин бақо қылғай тамаъ,
Аҳмақ улким, олам аҳлидин вафо қылғай тамаъ.*

Бу оламдан бақо умид қылғанни нодон деб бил,
олам аҳлидан вафо умид қылғанни аҳмоқ.

*Ақлу ҳикмат ишидур бүйла маошу ойин,
Қайды топқай мунис ҳар нафспарасту худбин.*

Ақлу ҳикмат кишига шундай зебу зийнат бағишлийдикі, бу давлатта ҳар қандай нафспарасту худбин етолмайди.

*Аҳбоб, йигитликни ғанимат тутунгуз,
Үзни қарылық мәхнатидин құрқутунгуз,
Ойини адоварату ҳасаддин ўтунгуз,
Ҳар наевъ ила үзни неча күн овутунгуз.*

Эй дүстлар, йигитлик чөғини ғанимат тутинг, үзингизни қарылық қайғу-ҳасрати билан құрқитинг. Адоварату ҳасад иллатини тарк этинг, шу тариқа ҳар хил нарсалар билан бу ўткинчи дунёда үзингизни бир неча мұддат овутинг.

Аннеким, шоҳларға хизмати хўбрак, қўрқунчи кўпрак.

Ким шоҳларга қанча кўп хизмат қилса, ҳаёти шунча хавф остида бўлади.

Афтодалиғ била хўй тут ва шикасталиғ била кўнгулни овут.

Камсуқумликни одат қил ва хокисорлик билан кўнгилни овут.

*Айтур ерда унумта, айтмас ерда ўзунгни
мутакаллими тутма.*

Зарур жойда гапир, зарурати бўлмаганда ўзингини
нотиқлигингни намойиш қилма.

*Агар нодон маҳалсиз ҳарзаким айтур вале эштур —
Кулоққа ёқмаса, манъига танбеҳ айламак бўлмас.
Эшак савти Каломуллоҳда келди анкар ул-асвот,
Анинг савтига тақрибу таҳоший истамак бўлмас.*

Агар нодон бемаҳал валдираса, кулоққа ёқмаса ҳам, насиҳат билан уни тўхтатиб бўлмайди. Каломуллоҳда эшакнинг ҳанграши дунёдаги энг ёқимсиз овоз дейилган, лекин минг ҳазар қилган билан, яқинингда экан, унинг овозидан қочиб кутулиш имконсиз.

*Айш, Навоий, неча дилкашдурур,
Лек адаб бирла ҳаё хушдурур.*

Эй Навоий, айшу ишрат ҳар қанча ёқимли бўлмасин, лекин одоб билан ҳаёундан яхшироқдир.

*Адл айлаки, ул ҳалқ ҳаёти бўлмиш,
Хуш ул кишиким, адл сифоти бўлмиш,
Ҳам мулк била адл жиҳоти бўлмиш,
Ҳам адл била мулк саботи бўлмиш.*

Адолат айлаки, ҳалқ ҳаёти шу асосга қурилган. Яхши киши адолатни қасб қилиб олади. Ҳукмронлик адолат билан мустаҳкам бўлади, бинобарин, ҳукмронлик ва адолатни бирга олиб борган маъқул.

*Авжи шараф узра офтоб ўлди ҳаё,
Бўстони саодатға саҳоб ўлди ҳаё,
Мазмум ҳасоилга ҳижоб ўлди ҳаё,
Эл айниға гўёки ниқоб ўлди ҳаё.*

Ҳаё улуғлик осмонининг энг чўққисига юксалган қуёшdir. Саодат бўстони устидаги саҳоват булутидир. Лекин у баъзида ёмон сифатларни яшириб, эл кўзига тутилган ниқоб вазифасини бажаради.

*Асли мақсад соридур йўл сұхбат,
Фархунда кишики, топқай ўшул сұхбат,*

*Яхши кишилар бирла тутар бўл сухбат,
То бергай амон шарирдин ул сухбат.*

Сухбат аслида мақсадга олиб борадиган йўл ҳисобланади. Бундай сухбатта баҳтли киши мұяссар бўлади. Яхши кишилар билан ҳамсұхбат бўл, бу сени ҳар қандай ёмонликлардан асрайди.

*Агар бор эса поклик нияти,
Анга ёр ўлур поклар ҳиммати.*

Агарчи тилни тийиш киши учун қийин бўлса-да, унга эрк бериш бошга бало келтиради.

*Асрадинг каттон кафан қылмоқ учун, не судким,
Ҳашр бозорида беқийматдурур мундоқ матоъ.*

Кафанликка деб катон (канопдан тўқилган мато) олиб қўйиш, яъни ўлимликка деб нарса йиғишининг фойдаси йўқ, чунки охират бозорида мол-дунё ҳеч қандай қийматта эга эмас.

*Аҳли маъни гуруҳида зинҳор,
Ҳеч ор айлама гадолиғдин —
Ким, буларға гадолиғ ортуғдур
Аҳли сувратқа подшолиғдин.*

Маъно аҳли даврасида гадо эканлигингдан сира ор айлама, чунки уларга гадолик сурат аҳлига подшо бўлишдан афзал.

*Авлиё поясигадур етмак,
Топмаса шукру топса базл этмак.*

Авлиё мақомига етиш топмаса шукр, топса эҳсон қилиш деганидир.

*Агарчи мен ёмонмен, яхшидурким мұтарифдурмен,
Үзин яхши тасаввур айлаган мендин ёмон әрмиш.*

Агар мен ёмон эканман, буни ўзим ҳам тан оламан, лекин ўзини яхши деб тасаввур қылғанлар мендан ҳам ёмон әмиш.

*Ани назм этки, тархинг тоза бүлгай,
Улусқа, маъли, беандоза бүлгай.*

Үқувчилар учун ноанъанавий бўлса-да, янги нарсани шеърга сол, оҳорли фикр айт.

*Агар шоҳ, агар гадодур одамизод,
Эмас бўйни қазо ҳукмидин озод.*

Киши хоҳ шоҳ, хоҳ гадо бўлсин, тақдир ҳукмига қарши чора тополмайди.

... аждаҳони ишқ этар мўр.

Ишқ қошида аждаҳо чумолига айланади.

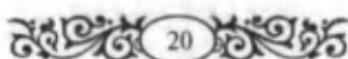

*Ани сахий англағил, эй ҳушманд —
Ким, ани давлат қилибон сарбаланд,
Ҳоли агар яхшидурур, гар табоҳ,
Кимсадин тамаъ этмас молу жоҳ.*

Эй оқил, толе мақомини баланд қилиб, ҳоли хоҳ яхши, хоҳ ёмон бўлсин, бирордан молу дунё тама этмайдиган кишинигина сахий деб бил.

*Агар юз қатла булбул чексун афғон,
Баҳор ўлмай, гул очилмоқ на имкон.*

* * *

*Айлама ўз раъйингга кўп эътиқод,
Муътамад зл раъийдин иста кушод.*

Ўз фикру ўйингга кўп ҳам эътиқод қўйма, одамларнинг тажрибадан ўтган тадбирларига ҳам мурожаат қил.

*Айб кўзи чунки бўлур тезбин,
Заҳр кӯрагар, гарчи эрур ангабин.*

Айб кўзи тез ва ўткир бўлади: асал ҳам унга заҳар бўлиб кўринади.

*Асра ўзунгни бирор озоридин,
Кимсага озурдалиқ изҳоридин.*

Сенга бирор озор етказишига ҳам йўл қўйма, ўзинг ҳам бирорга озор берма.

*Агар ҳикматга бўлса илтифотинг —
Ки, бўлсун Нуҳ умрича ҳаётинг!*

*Адаб кичик ёшлиғларни улуғлар дуосига сазовор
этар.*

Азалда чун не насиб ўлди, ўзга ўлмади ул.

*Ағонки, хазон меҳнатидин қолмади солим,
Хар сарви гуландомки, бу гулшан ародур.*

Фарёдки, бу гулшандаги хушбичим сарвлардан бирортаси хазон балоси (куз истилоси)дан омон қолмади.

Асру кенг саҳро дурур дашиби хаёл.

Хаёл саҳроси ниҳоятда кенг саҳродир.

*Барқни кулгу үиқибон тоғ аро,
Балки қилиб ер қүйи туфроғ аро.*

Кўкда юрган чақмоқни ер остига киргизган нарса унинг ўринсиз шақиллаши (кулиши)дир.

*Базл, ҳайвонвашлар илгидин агар истар кўнгул,
Ўйладурким, орзу қилғай буғу шохида гул.*

Ҳайвонга ўхшаганлар қўлидан эҳсон умид қилиш буғу шохидан гул умид қилған кабидир.

*Бок йўқ ар кечроқ ўлур қатл иши,
Ўлса, сўзинг бирла тирилмас киши.*

Ўлдирилмоқчи бўлган айборни ўлдиришнинг ке-
чикиши заарсиз, чунки ўлдирилиб қўйилгач, сўз би-
лан уни тирилтириш мумкин эмас.

*Барча лаззатни тотдим, оғиятдин чучукроқ шарбат
топмадим.*

Ҳамма мазалар (ширинликлар)ни тотдим, лекин соғликдан чучукроқ шарбат топмадим.

*Бармоқ учи бирла чу чиқмас тикан,
Игна била қутулур ондин бадан.*

Тикан қўл билан чиқмаса, киши ундан нина орқа-
ли қутулиши мумкин.

*Ботилки, чақисса барқи тобони аниңг,
Күзни юмуб-очқунча йүқ имкони аниңг.*

Бузук, беҳуда ҳаракат, нарса чақмоқдек ҳар қанча ярқираб кўринса ҳам, унинг умри қўз юмиб-очганчадир.

*Бегонани уй сари ёвутма,
Ўрнингки қизиқдуур, совутма.*

Бегонани уйга яқинлаштирма, иссиқ ўрнингни совутма.

*Бемори муштаҳийга саломат нишонидур,
Чун тандуруст муштаҳий эрмас, зиёнидур.*

Касалда иштаҳа пайдо бўлиши тузалиш (соғайиш) нишонаси бўлади, соғлом кишининг иштаҳаси йўқолиши зиённи кўрсатади.

*Бергали олмоқ ишидин бўл йироқ,
Бермак учун олмаганинг яхшироқ.*

Бирорга бериш учун бирордан олишдан сақлан. Бермоқ учун олмаганинг яхшироқдир.

*Бермакида марғи эрур эътидол,
Лек эмас мавқеида базли мол.*

Бирорга бир нарса беришда ўртача ҳол тутиш кепрак. Жуда қаттиқлик ёки жуда очиқлик тўғри эмас.

*Беша шерин гар забун қилсанг шужоатдин эмас,
Нафс итин қилсанг забун, оламда йўқ сендеқ шужоб.*

Тўқайларда юрган шерни енгиш шижоат эмас, агар нафс итини енгсанг, оламда сендан шижоатли киши йўқдир.

*Бийиклик келди ҳимматдин нишона —
Ки, ҳимматсизни паст этди замона.*

Буюклик ҳимматлиликнинг нишонасири, ҳимматсизни замона паст қилди.

*Бирошки, дайр сари зоҳир айлади ихлос,
Бурунги нафъи буким, хонақаҳдин ўлди халос.*

Майхонага берилганлар учун биринчи фойда шуки, улар хонақоҳдан кутулади.

*Бироғаким, бироғдан етди оғот,
Ҳамоноким қатиғроқдур мукоғот.*

Бироғга зарар етказган киши, у кишидан кўра ҳам қаттиқроқ зарар кўради.

*Бирағаким, анга ҳиммат ўлди баланд,
Эрур одам аҳли аро аржуманд.*

Ҳимматлик кишилар ҳалқ орасида ҳурматлик бўладилар.

*Бирағаким, бўлур бир оёқ ош учун қул,
Юзига керакдур қозоннинг қароси.*

Бир коса ош учун ўзини қул қилувчи кишининг юзига қозоннинг қорасини суртиш керак.

*Бир-бира бирла бўлишиб, ўйла, дўст —
Ким, киши гар кўрса, дегай мағзу пўст.*

(Порахўр амалдорлар) бир-бирлари билан мағзу пўст бўлишиб, дўстлашиб олганлар.

*Бир деганни икки демак хуш эмас,
Сўз чу такрор топди, дилкаш эмас.*

Айтилган нарсани такрорлаш ортиқчадир. Такрор этилган сўз ёқимсиздир.

*Бир дирамким қалб бұлғай, арзимассен, ә күнгүл,
Хар неча меҳру вафо бозорида ўзингни сот.*

Эй күнгил, озгина сохталик бўлгач, агар меҳру вафо
бозорида ўзингни сотсанг ҳам, арзимайди.

СОЛЛОНГИРДА

*Бир дирам олмоқ чекибон дастранж,
Яхшироқ андинки, бирор берса ганж.*

Меҳнат қилиб топилган бир танга пул бирорнинг
текинга берган хазинасидан яхши.

СОЛЛОНГИРДА

*Бири эрур макрамати волидайн,
Билки, мунинг қылмогидур фарзи айн.*

Кишининг муҳим бурчларидан бири ота-онанинг
хурматидир.

СОЛЛОНГИРДА

*Бир сўз этиб шунча балиятни дафъ —
Ким, сочибон ганж, этишмай бу нафъ.*

Бир сўз шунча балоларни даф қиласадиким, бир қанча
молу пул сарф қилганда ҳам, у фойдаларга эришиш
қийин бўлади.

СОЛЛОНГИРДА

*Бир шажару юз гул ила шеваси,
Турфаки, юз навъ бўлиб меваси.*

Дараҳт бир туп бўлгани ҳолда, юз хил мева бериши
таҳсин қиласадидир.

СОЛЛОНГИРДА

*Бир хати гар эгри тушар бир нуқат
Нусхада ҳар сафҳададур эгри хат.*

Китобда бир чизиқ ёки бир нуқта янглиш тушса,
қанча минг нусха босилса ҳам, ўша янглиш такрор
бўлаверади.

СОЛЛОНГИРДА

*Бўлма малул ўлса кенгашда талаш,
Асру узун дого керакмас кенгаш.*

Маслаҳат вақтида ҳар хил тортишувларга хафа бўлиш керак эмас, лекин жуда чўзилиб кетадиган маслаҳат ҳам ҳожатсиз.

СИЛЛАХАРД

*Бўлмас адабсиз кишилар аржуманд,
Паст этар ул хайлни чархи баланд.*

Адабсиз кишилар юқори мартабали бўла олмайдилар.

Муаззам фалак бу тоифанинг (даражасини) паст қилиб қўяди.

СИЛЛАХАРД

*Бўлса керак фикр ила шоҳи замон,
Яхшига яхшию, ёмонга ёмон.*

Замоннинг шоҳи яхшига яхши, ёмонга ёмон муомала қилиши зарур.

СИЛЛАХАРД

*Бу гулшан ичра йўқдур бақо гулига сабот,
Ажаб саодат эрур қолса яхшилик била от.*

Бу дунёда мангу қолиш мумкин эмасдир, аммо яхши от қолдириш улуғ саодатдир.

СИЛЛАХАРД

*Буким, эрур сақфга ҳомил сутун,
Бўлмаса сақф, ул ҳам эрур сарнигун.*

Томни кўтариб турувчи устундир. Лекин том бўлмаса, устун ўзи ҳам ерда бош эгиб қолади.

СИЛЛАХАРД

*Бу дамни ориф эсанг яхши тутки, жоҳил иши —
Етишмаганга-ю ўтганга қилу қол ўлғай.*

Доно бўлсанг, ҳозирги нафасни ғанимат бил, ўтганга ўқиниш ва келгуси тўғрисида ўринсиз хаёлларга чўмиш жоҳилларнинг иши.

СИЛЛАХАРД

*Бўриғаки, қўй бўғомоги пешадур,
Шубон меҳнатидин не андишадур?*

Кўйларни бўғиши (еийиш) ни касб қилиб олган бўри-
ни чўпоннинг меҳнати билан не иши бор?

Сўзларидан

Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисмни қил садқа ано бошиға.
Икки жаҳонингга тиларсен фазо,
Ҳосил эт ушбу икисидин ризо.
Тун-кунунгга айлагали нур фош,
Бирисин ой англа, бирисин қуёш.
Сўзларидин чекма қалам ташқари,
Хатларидин чекма қадам ташқари.

Отангнинг қошига бошингни фидо, онангнинг бо-
шига жисмингни садқа қил. Агар икки дунё саодатига
муяссар бўлишни истасанг, шу икки мўътабар зотнинг
розилигини ол. Бирини тунингни ёритадиган ой, ик-
кинчисини кунингни чароғон этадиган қуёш деб бил.
Сўзларини икки қилма, чизган чизиқларидан чиқма.

Сўзларидан

Бас, кишига умр хуши ёр эмиш,
Ёр дегани ёри вафодор эмиш.

* * *

Бўлмаса ишқ, икки жаҳон бўлмасун!
Икки жаҳон демаки, жон бўлмасун!
Ишқсиз ул танки, аниг жони йўқ,
Хуснни нетсун кишиким, они йўқ.

* * *

Бодаға кўргузса киши хиралиқ,
Ақл чарогига берур тиралиқ.

Киши май ичишга ўч бўлса, бу унинг ақл чироғи-
ни хиралаштириб қўяди.

Сўзларидан

Бўлмаса Ҳақ ёдидин огоҳлиқ,
Билки, гадоликча эмас шоҳлиқ.
Бўлса гадо Тенгридин огоҳлиғи,
Бордур анга икки жаҳон шоҳлиғи.

* * *

*Бу бўстон саҳнида гул кўп, чаман кўп.
Бўлур маглуб, ким бўлса ҳаваскеш,
Бу ишта тенгдурур сultonу дарвеш.*

Хоҳ шоҳ, хоҳ гадо бўлсин, ҳавасга берилган киши
ҳалокатга учрайди: бу йўлда барча тенгдир.

*Бақо айвони кўп оли(й) эмастур,
Ҳаводисдин жаҳон холи эмастур.*

Бу жаҳон айвони унча олий (юксак) эмас, шунинг
учун турли ҳодисалардан холи эмас.

*Буким, Ҳақ айлади инсонни мавжуд,
Анга мавжудлиқдин борча мақсуд.
Эрур Ҳақ амрига маъмур бўлмоқ,
Бу ишдин ўзгадин маъзур бўлмоқ.*

Оллоҳ таолонинг бу дунёни, ундаги мавжудотларни
яратишдан мақсади инсон эди. Шундай экан, инсон
ҳам ҳар лаҳза Ҳақ амрига итоат этиши, бундан
бошқа ишлардан қўл тортиши лозим.

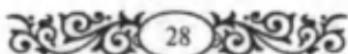
*Бори ишдин ибодат ихтиёрим,
Салоҳу зуҳд ила тақви шиорим.*

Дунёдаги барча ишлардан кўра ибодатни афзал биламан, тўғрилик, поклик, парҳезкорлик ва художўйликни ўзимга шиор қилиб олганман.

*Бирорким, қылса олимларга таъзим,
Қилур гўёки пайғамбарга таъзим.
Ҳадис ўлмиш Набийдин бўйла ҳодис —
Ки, олим келди пайғамбарга ворис.*

Олимларга таъзим қилган киши худди пайғамбарга
таъзим қилгандай бўлади. Чунки Муҳаммад алайҳисса-
ломдан: «Олимлар менинг ворисимдир», — деган ҳадис
қолган.

*Бу сўзни аҳли ҳикмат деббурур хўб:
«Ямондин оз беҳқим, яхшидин кўп».*

Донишмандлар: «Ёмон нарсанинг ози, яхши нарсанинг кўпи соз», — деган ҳикматни жуда топиб айтганлар.

*Бешик улусқа ком уйқу,
Ишқ аҳлиғадур ҳаром уйқу.*

Ишқдан бехабар кишиларнинг мақсади — уйқу. Ошиқлар учун эса уйқу ҳаром.

Бефойда иш натижса бермас.

* * *

*Бўл банда ато-аноға яқсон —
Ким, Ҳақ деди: «Волидайн эҳсон».
Қуллуқларин айла расму одат,
Кавнайн аро бил муни саодат.*

Ота-онангга бир хилда қуллуқ қил, чунки Оллоҳ таоло: «Ота-она эҳсондир», яъни ганиматдир деган. Уларга хизмат қилишни расму одат айлаб, бу ишни икки дунёнинг саодати деб бил.

*Барчадин ашрафки, ул инсон эрур —
Ким, камолида хирад ҳайрон эрур.*

Мавжудот ичидан барчадан афзали инсондир, унинг ҳар жиҳатдан мукаммал яратилганлигини кўриб, ақл ҳам ҳайрондир.

*Бордур инсон зотида онча шараф —
Ким, ямон ахлоқин этса бартараф.
Бўлмаса фиръавнлигинг пайрави,
Қолмас ондин жуз сифоти мусави.*

Инсон зоти шунчалик шарафлики, агар у ўзининг ёмон одатларидан қутулиб, Фиръавн каби зулму си-

тамга берилмаса, Мусо алайхиссалом каби ээгу сифат-
ларга ошно бўлади.

*Бахилнинг андоқки, бугун топқони захира бўлғай,
Тонгла қабри ҳам бу кунги маоши уйидек тиіра бўлғай.*

Бахил топганини еб-ичмай, асраб қўйганидан куни
чор-ночор ўтганидай, маҳшарда қабри ҳам ҳаётидек
коронги бўлади.

*Билмаганни сўруб ўрганган олим ва орланниб сўрама-
ган ўзига золим.*

* * *

*Бевафо ҳақношунос элдин йироглиғ истаким,
Келмади ҳаргиз алардин ғайри бедоду жафо.
Итга итлик айламак жону кўнгул бирла бўлур,
Ҳақшунос ўлсау бўлса анда ойини вафо.*

Қадрингни билмайдиган бевафо кишилардан узоқ
юришга ҳаракат қил, чунки уларнинг қўлидан жафою
ситамдан бошқа нарса келмайди. Берган тузингни унум-
майдиган, вафодор итга эса жону дилдан итлик қил-
санг арзиди.

Бахилдин амонат ажаб, каримдин хиёнат ажаб.

* * *

*Бефойда сўзни кўп айтма ва фойдалиғ сўзни эшитур-
дин қайтма.*

* * *

Биҳишт ичида лиқо бўлмаса, эрур дўзах.

Оллоҳ жамоли мұяссар бўлмаса, жаннатнинг дўзах-
дан фарқи йўқ.

*Бу фоний дайр аро гар шоҳлиғ истар эсанг, бўлғил
Гадолиғ нонига хурсанду бўлма шаҳфа ҳожатманд.*

Бу ўткинчи дунёда шоҳлик истасанг, фақирлик ногига хурсанд бўл-у, шоҳга сира муҳтоҷ бўлма.

*Биҳишт меҳнат эмас — бўлса ваъдаи дийдор,
Висол умиди бор эса, жафо не бўлғусидур?*

Дийдор ваъдаси бор экан, жаннатга етиш азоби ҳеч нарса эмас, висол умиди бўлса, жафо писандми?

... бу гулшан аро гул бутмас эрмиш хорсиз.

Бу гулшанда тикансиз гул бўлмас эмиш.

*Бу дамни тут ғаниматким, келур дамдин асар йўқтур.
Не дамким, ўтти, худ андин киши топмас нишон ҳаргиз.*

* * *

*Бўлмангиз мағрури ҳусн, эй шўхларким, боғ аро
Сиз киби бултурғи гуллардин бири пайдо эмас.*

* * *

*Бераҳмдурур оламу золим афлок,
Бемехрдурур анжуму даврон бебок.
Қай сарви чаманки, жилва қилди чолок —
Ким, ерга тўкулмади нечукким хошок.*

Оlam бераҳму фалак золим, юлдузлар bemehxru замон бешафқат: ўзига зеб бериб, жилва қилган қайси чаман сарви хашак каби ерга тўкилмади?

Бутпараст ўлмоқ кўп ортуғроқки, бўлмоқ худпараст.

* * *

*Бўлма кун қурсин тилаб, афлокдек саргаштаким,
Бир фатири хом ила осон ўтар ҳар кун маош.*

Фалакдек қуёш орзусида овора кезмаким, тириклик битта патир нон билан осонроқ ўтади.

*Буд ила нобуд чун ҳузну тарабқа арзимас,
Шод бўлма буд ила, гам ҳам ема нобуд ила.*

Бу дунёнинг бору йўғи ғаму шодликка арзимайди.
Шунинг учун борида ортиқ қувонмаю йўғида бехуда
қайфу чекма.

*Бевафолиғ тонг эмас элдинки, деҳқони азал
Экмади асло вафо нахли жаҳон бўстонида.*

Одамлардан бевафолик кўрсанг, сира ажабланма-
ки, азал деҳқони бу жаҳон бўстонига ҳеч қачон вафо
ниҳолини эккан эмас.

*Биравким, жаннату дўзах сўзин шарҳ айламиш, гўё
Киноят вожҳи бирла васлу ҳижронни адo қилмиш.*

Жаннат ва дўзах сўзини шарҳ айлаган киши рамз
йўли билан гўё висолу ҳижрон ҳақида фикр юритмиш.

*Боғлама кўнглунгни бу манзилга, невчунким, эрур
Бир янги меҳмон ери ҳар лаҳза бу эски работ.*

Бу дунёга кўнгил боғлама, чунки у ҳар куни янги
меҳмон келиб-кетадиган эски работ (карвонсарой)дир.

*Биравки, жон бериб, элдин вафо тамаъ тутти.
Пишурди кўнглида савдои хом мен янглиғ.*

* * *

*Бори душворлиқларни ўзунгга айласанг осон,
Бори душворлиқлар доги бўлғай шояд осонлиқ.*

Барча қийинчиликларни ўзингга осон айласанг,
ажаб эмаски, барча қийинчиликлар чиндан ҳам осон
туюлса.

*Бу коргаҳда хато келмади чу бир сари мўй,
Хато менинг назаримдандуур, хато кўрсам.*

Бу дунёда бир қил ҳам беҳуда яратилмаган, башарти, мен унда бирор хато кўрсам, бу оламнинг ному каммаллигидан эмас, балки менинг нуқтаи назаримнинг хато эканлигидандир.

СИЛАХАРДАРЛАШУВУ

Бир нафас эврулмади даврон менинг комим била.

* * *

*Бақо чун эмас мумкин, мудом ўзни ҳуш тутқил —
Ки, қайғурғали қилмас гари олами фоний.*

Боқий умр мумкин эмас экан, доим вақтингни чоғ тут, зеро, бу ўткинчи дунё бир лаҳза қайғуришга арзимайди.

СИЛАХАРДАРЛАШУВУ

*Бирор амонатини асрәй олмас, арчи эрур
Худой амонатини асрамоқ ҳаволат анга.*

*Бишурки, рўзи анга Ҳақ берур, ўзидекнинг
Бўлур чу бандаси, боис эрур разолат анга.*

Ризқни Оллоҳ таоло беришини била туриб, ўзига ўҳшаган бандага қул бўлиш кишининг тубанлигидандир.

СИЛАХАРДАРЛАШУВУ

*Бу гулистон аро булбулға раҳм қил, эй гул —
Ки, ҳай дегунча хазон юзланиб, баҳор борур.*

* * *

*Бу бօғ аро қолмайдур ажал елидин озод,
Ҳар гулгаки, савсан киби қомат етилибтур.*

* * *

*Бу чаман гулзорига берма кўнгул, эй андалиб —
Ким, эрур ҳар гулки кўрсанг, теграсида юз тикан.*

* * *

Бадан салоҳу фасоди кўнгул салоҳу фасодига тобеъдур ва мулк ободу ҳароблиги шоҳ адлу зулмиға рожеъдур.

Инсон жисмининг соғ ё хасталиги кўнглиниң соғ ё хасталигига, мамлакатниң обод ё хароблиги шоҳнинг зулми ё адолатига боғлиқдир.

СОЧМАГЛИФ

*Биравким, хирадмандниң нуктасин
Кулогига олмас, не нуқсон мунга.
Жавоҳирни термак анга саъб эса,
Эрур сочмағлиғ худ осон мунга.*

Бирор доно насиҳатини қулогига илмаса, бундан у ҳеч нарса йўқотмайди. Эши тувчи учун маъно дурлари ни териш мушкул бўлса, айтувчига уларни сочиш осон.

СОЧМАГЛИФ

*Бировким, шим ила бўлди баруманд,
Анга ким ворис ўлди, бўлди фарзанд.
Вагар шим ичра бўлмай бирга қоневъ,
Баридин баҳравар бўлсанг, не моневъ!*

Илмниң юксак чўққиларини забт этган кишига ким ворис бўлса, унга фарзанд кабидир. Бас, озгина ўрганганига қаноат қилмай, уларниң барчасини ўзлаштириб олганига нима етсин!

СОЧМАГЛИФ

*Биравким, жабҳасида чин эрур, тута олмас
Мурод шоҳидининг соидини коми била.
Агарчи фаннида соҳибкамол эрур сайёд,
Қачон балиғ тута олғай су мавжи доми била.*

Бирор ўз соҳасида ҳар қанча моҳир бўлмасин, нијатниң ўзи билангина мақсад гўзалиниң қўлини тута олмайди. Овчи ҳар қанча устаси фаранг бўлмасин, сув мавжи ёрдамида балиқ тута олмайди.

СОЧМАГЛИФ

*Бебок ҳамдамлиққа ярамас, нопок маҳрамлиққа
ярамас.*

Золим ҳамдамликка ярамас, нопок маҳрамликка.

*Бирорким, ёлғон сўзни бирорга боғлағай,
Ўз қора бўлған юзин ёғлағай.*

* * *

*Бўлмаса сўз, ажаб бало бўлғай,
Булбули нутқ бенаво бўлғай.*

* * *

*Бухл эрур барча сифатдин хасис,
Лек саҳо жавҳари асрү нафис.*

Бахиллик инсоний сифатларнинг энг тубанидир. Лекин сахийлик гавҳари жуда гўзалдир.

*Базлда ким лутфни қилимас хато,
Зоҳир этар бир ўюли икки ато.*

Эҳсон қилишда ким марҳаматини дариф тутмаса, икки марта эҳсон этгандай бўлади.

*Бухл ила чун ютти садаф дурри соф,
Қидилар олмагида кўксин шикоф.*

Садаф баҳиллик қилиб, покиза дурни ичига ютгани учун уни олиш мақсадида кўксини ёрдилар.

Бурунги йиллар ошлиқни яхши асрангким, сўнгги йилларда ярагай.

* * *

Барча ўз намойишу оройишиға алил ва бу ўз қошларида маҳбублуқقا далил.

Барча ўзига зеб беришу ўзини кўрсатиш дардига мубтало: ўзларининг наздида бу эътиборни жалб қилиш севимли бўлишнинг сабаби эмиш.

*Бинандадур ўлса киши ўз айбиға ҳозир,
Кўз очма бўлурға ёналар айбиға нозир.*

Кўнгил кўзи очиқ киши фақат ўз айбини кўради.
Кўзингни бошқалар айбини кўриш учун очма.

СРЫВАСЛАМА
Бўлди чу эл қилғаниға айбжўй,
Мумкин эмас бўлмамаги айбгўй.

Одамларнинг ҳар бир ишидан айб қидирадиган
киши уларнинг айбини айтмаслиги мумкин эмас.

СРЫВАСЛАМА
Бодаки, йиқмоқ сари-ўқ майлидур,
Жисм уйига, билки, бало сайлидур.

Мақсади ўз ичувчисини йиқитиш бўлган май ин-
сон жисми биносига ёпирилган бало селидир.

СРЫВАСЛАМА
Бадмастқа дамодам ичмакдин не баҳр —
Ким, одамийлиқ қатлиға ичар қадаҳ-қадаҳ заҳр.

Майхўр устма-уст ичишдан нима баҳра топади?
Одамгарчилик қиёфасини буткул йўқотиш учун бо-
сиб-босиб заҳар ичаётганга ўхшайди.

СРЫВАСЛАМА
Бўлса ғаминг, жонингга солма алам,
Бир ғам эрур бас, емагил икки ғам!

* * *

Баҳр ичраки, тушса бенавое,
Чиқғой агар урса дасту пое.

Қўл-оёғини қимиirlатса, яъни сузишга ҳаракат қил-
са, сувга чўкаётган киши қутулиб кетиши мумкин.

СРЫВАСЛАМА
Бекаслигу дард кўшида гард ўлмоқ
Хушроқки, ёмон била ҳамовард ўлмоқ.

Ёмон билан талашиб яшагандан ёлғизлик ва хаста-
лик кўйида ўлган яхши.

СРЫВАСЛАМА
Бар дўстии даҳр манеҳ дил, чаро, ки ту,
Бас, дўсти заифию ў душмани қавий.

Дунёнинг дўстлигига ишонма, чунки сен бир заиф дўстсан-у, у кучли душман.

*Баландонро чу охир хоксорист,
Биҳамдиллаҳ, к-аз аввал хоксорам.*

Ҳар қанча кўкка бўй чўзмасин, ҳамма нарса охири тупроқ билан тенг бўлади. Худога минг қатла шукрки, мен аввал-бошдан хоксорман (камтарликда мисли туроқман).

*Бо даҳони хушку чаими тар қаноат кун аз он-к,
Ҳар ки қонеъ шуд ба хушку тар шаҳи баҳру бар аст.*

Куриган оғизу ёшли кўзга қаноат қил, чунки қаноат соҳиби қуруқлик ва денгизнинг, яъни ер юзининг султони бўлади, демишлар.

*Бегунаҳро соҳтан озурда аз теги забон,
Нотавон кардан раги беранжро аз наштар аст.*

Бегуноҳ кишининг кўнглини тил тифи билан жаро-ҳатлаш соғлом томирга наштар уриб, уни майиб қилиб қўйиш билан баробардир.

*Бар сари амволи мадфун золими нақшинқабо,
Бар фарози ганж бо жисди мунаққаш аждар аст.*

Кўмилган ҳазина устида ўтирган қимматбаҳо либосли золим ганжни қўриқлаб ётган ялтироқ пўстли аждарга ўхшайди.

*Бар макаш теги забон ҳар дам, к-аз ин рў шамъро,
Сар буранд ар чи ба фарқ аз шуъла заррин миғфар
аст.*

Тил тифини ҳадеб тортаверма, худди шу иши учун бошида шуъладан заррин кулоҳ бўлса ҳам, ҳар кеча шамнинг бошини кесадилар.

*Бирөвким, эрүр ростлиқдин йироқ,
Анингдек киши бўлмагон яхшироқ.*

* * *

*Бермас татвил чун сухандон сўзга,
Қил муҳтасар улча бўлғай имкон сўзга,
Кўп айб топар кимса фаровон сўзга,
Чун чекти узоққа, етти нуқсон сўзга.*

Сўз қадрини билган уни узоқ чўзмайди, имкони борича сўзни қисқа қил, чунки сўз қанча чўзилса, камчилиги ҳам шунча кўп бўлади, одамлар кўп сўздан кўп айб топадилар.

*Бу даҳр ажузеки, вафоси йўқ анинг,
Бир фоҳишадекдурки, ҳаёси йўқ анинг,
Дема муниким, айбу хатоси йўқ анинг,
Айби бас эрүр буким: бақоси йўқ анинг!*

Бу дунё бир жодугар кампирдирки, унинг вафоси йўқ, бир фоҳишага ўхшайдики, шарму ҳаёси йўқ. Сен дунёнинг ёнини олиб, унинг ҳеч қандай айбу хатоси йўқ дема, бақоси йўқлиги дунёнинг энг катта айбидир.

*Бу ёзуқ бас кишигаким, элдин
Ҳар на сўзким эшилти, фош этти.
Тоғ эшилганни дер, гуноҳидин
Гўиё Тенгри они тош этти.*

Эшилганни элга ёйиш кишининг гуноҳкор бўлиши учун кифоя. Ҳар қандай садони қайтаргани учун ҳам Худо гўё тоғни гуноҳкор санаб, уни тошга айлантиргандай.

*Бир-бирин дўстлар агар гаҳ-гаҳ
Кўрсалар, дўстлуқ ўлур ғолиб.
Шавқдин ихтилот ўлур матлуб,
Васл учун орзу ўлур толиб.*

Дўстлар гоҳ-гоҳ бир-бирларини йўқлаб турсалар, дўстликлари мустаҳкам бўлади, ўзаро муносабатлари

кучайиб, тез-тез бир-бирларини күргилари келиб қолади.

**Бой эмас улки, мол касратидин
Күрмагай фоқау талаб ранжин.
Они билким, Худой бермииш анга
Нафси аммора маркини ганжин,**

Молу дунёсининг кўплигидан бирор нарсага муҳтоjлик мاشақатию факирликни кўрмаган киши бой эмас. Худо нафснинг ёмон хоҳишлиарини тарқ этиш баҳтини мұяссар қылған кишини бой деб бил.

**Бирровга қисмат оз бўлди бағоят,
Бирровга баҳшиш ўлди бениҳоят.**

Биревнинг ризқи ниҳоятда оз бўлди, бирровга лутфу марҳамат чек-чегарасиз.

**Бўлди ошиқ ақл ила ҳазл айлабон вола кўнгул,
Ўтқа тушти ўйнай-ўйнай кул била девонамиз.**

Девона кул билан ўйнай-ўйнай ўтга тушиб кетганидек, ақл билан ҳазил қила-қила бу шайдо кўнгил ҳам ошиқ бўлиб қолди.

**Бир насиҳат қилғум, эй ишқ аҳли, айланг истимоъ:
Солмангиз ҳар сори кўз, то бўлмасун ҳар ён кўнгул.**

Эй ошиқлар, бир насиҳат қиласай, қулоқ солинг: ҳар томонга кўз солмангки, то кўнгил ҳар ён бўлмасин.

**Бу гулшанда, эй деҳқон, неча озмун эттим,
Вафо нахли экканга бажуз ғусса бар йўқтур.**

Эй деҳқон, кўп синаб кўрдим: вафо ниҳолини экканга бу гулшанда ғуссадан бўлак ҳосил йўқ.

Бу коргаҳда ҳайрат жонимни куйдурубтур.

Бу дунёда ҳайратдан жоним ўртанади.

*Вале ҳар киши бўлса аҳли уқул,
Тааммулсиз иш ақли этмас қабул.*

Эсли киши ўйламай иш қилмайди.

*Варду шажар шоҳид эрур боғ аро,
Лек ўтин силкидадур тоғ аро.*

Богда чиройлик кўринадиган гул ва дарахтлар тоғ-ларда тартибсизлигидан ўтин қаторида турадилар.

*

Вафосиздур баҳори ҳусн.

* * *

*Вафосиздур замон аҳли, замонда не вафо бўлғай,
Вафо аҳли булардин гар вафо истар, эрур нодон.*

* * *

*Валоят аҳлига жамъи маломатига боқ —
Ки, халқ кўзидин айлар намозини яширун.
Бу турфарақким, намозида муъжиси нодон
Тутар имомат учун хайл қибласида ўрун.*

Эл кўзидан яширин намоз ўқийди, деб валий зотларни маломат қилишади. Аслида намоз вақтида тақаббур нодоннинг имомат учун жамоанинг энг олдига ўтиши таъна-дашномга кўпроқ сазовор эмасми?

Воиз улдурки, мажлисиға холи кирган тўлғай ва тўла кирган холи бўлғай.

*Воизки, дастёrsиз ўлmas сухангузор,
Анга ёроду мунга аёлғувчи хукми бор.*

Баъзи воизлар ёрдамчиси бўлмаса, нутқ ирод қилол-
майди. Бундай воиз — мусиқа асбобига, ёрдамчиси —
чолғувчига ўхшайди.

Вафосизда ҳаёй йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ.

* * *

*Вафога ҳаёй била пайвасталик, андоқки, ҳаёға вафо
била вобасталик.*

Вафо билан ҳаёни қўшиш ҳаёй ва вафо бирлигини
ҳосил қилади.

*Валинеъматқа айб раво кўргувчи пирига муртад му-
риддур ва отосига ҳаромзода ўғил.*

Ўз ҳомийсидан айб қидиувчи пирига муртад му-
рид ва отасига ҳаромзода ўғилдир.

*Виқор гавҳарию ҳилм маъдани бўлакўр,
Десангки, қилғай итоат сенга гадо ила шоҳ.
Бу шева тоғда зоҳирдуурурки, даврондин
Қачонки тафриқа етти, улусқа бўлди паноҳ.*

Каттаю кичик ҳурматингни жойига қўйишини ис-
тасанг, вазминлик гавҳарию мулойимлик кони бўл. Бу
одат тоғда намоён: қачонки бирор кўнгилсиз ҳодиса
юз берса, халқقا паноҳ бўлади.

*Воизи томеъ гадои нон бувад, фарқаш ҳамин:
К-ин ба зери минбар омад, он фарози минбар аст.*

Тамагир воиз нон гадосидир, улар ўртасидаги фарқ
шундаки, бири минбарнинг пастида-ю, бири устида.

*Гарчи анга шафқат эрур судманд,
Еткуурүп ифроти валекин газанд.*

(Болаларга) меҳрибонлик, юмшоқ муюмала албатта фойдали, лекин бу ишда ўтакетган бир даражада иш кўриш зарарлидир.

*Гарчи таваккулсиз эрур азм суст,
Машваратсиз қилма таваккул дуруст.*

Ишни таваккал деб қилиб юборилмаса, иш чўзилади, шундай бўлса ҳам маслаҳатсиз таваккал тўғри бўлмайди.

*Гарчи қуёшдин парвариш олам юзига ом эрур,
Саҳрода қамғоғу тикан, бўстонда сарву гул битур.*

Куёшнинг тарбияси ҳаммага баробар бўлса ҳам, саҳрода тикан, бўстонда гул етишади.

*Гар иш ғайри мавқеъда мавжуд эрур,
Киши ҳар наким қилди, мардуд эрур.*

Иш ўринсиз бўлгач, киши ҳар қанча уринса ҳам, меҳнат бекорга кетади.

*Гавҳару дурни қулоқ озори бил,
Сўзни қулоқнинг дури шаҳвори бил.*

Гавҳар ва дурлар қулоққа озор берувчилардир, қулоқ учун қимматбаҳо зийнат унинг фойдали сўзларни тақиши (сингдириши, тинглаши)дир.

*Гулга саҳар вақти берур жилва боғ,
Кечга етүшсанг, терар ўғлон ушоғ.*

Гул саҳар вақтида боққа жилва берса, кечқурун қарасанг, болалар уни узиб кетган бўладилар.

*Гар керак ошиққа ўз жононидин,
Саҳл эрур кечмак жаҳону жонидин.*

Жононни истаган ошиқ жондан ҳам, жаҳондан ҳам осонгина воз кечиб қўя қолади.

*Гавҳар ўлди ҳиммату одам садаф,
Бу садафқа ул гүҳардиндур шараф.*

Одам гўё садафу ҳиммат унинг гавҳари бўлди — бу садафнинг қиммати ана шу гавҳардан.

Гавҳар балчиққа тушган била қиймати ушалмас ва ўз баҳосидин қолмас. Эшак мунчогин тожса тиккан била фируза ерин туттмас ва ҳеч ким аниг камбаҳолигини унумтмас.

* * *

Гадозодаи хирадманд — акобир ҳамроzi, ғанийзодаи лаванд — арзол дамсози.

Ақли ва илми туфайли камбағал фарзанди улуғ мартаба эгаларига сирдошу танбаллиги сабабли бой боласи нокаслар йўлдоши.

*Гавхареким, шоҳларға зеби тожу таҳт эрур,
Ташлагон они најсосатға ажаб бадбаҳт эрур.*

* * *

*Гулшан ичра чун бутар гул, шўра ердин шўразор,
Ғайри ғадр аҳли не бўлғай олами ғаддор аро.*

Гулшанда гул, шўразорда шўра битгани каби, бевафо дунёда хиёнаткор одамлар бўлади-да.

*Гар забун бўлсам ажаб эрмаски, тушса ишқ аро,
Аждаҳолар хоксор ўлмоқ тариқин ўрганур.*

Ишқ кўйига тушса, аждаҳолар ҳам хоксорлик илмини ўрганадилар, бинобарин, менинг ошиқлик дастидан ожизлигим сира ҳайрон қоладиган иш эмас.

*Гадоларға гаҳе лутф эт, шаҳо, бу шукр учунким,
Ҳақ —
Сени лутф айлабон шоҳ айлади, бизни гадо айлаб.*

Эй шоҳ, Худо ёрлақаб, сени шоҳу бизни гадо қилибди, шунинг шукри учун гадоларга гоҳида марҳамат кўрсатиб тур.

*Гулда вафо йўқин қаю бир қушки англали,
Ҳаргиз вафо гули тиламас даҳр боғидин.*

Қайси бир қушки, гулда вафо йўқлигини тушуниб етди, дунё боғидан вафо гулини сира умид қилмайди.

*Гар молни асбоби најжот айлагасен,
Дарвешга садқасини бот айлагасен,
Молингдин агар сарфи закот айлагасен,
Кўпрак бўлуриға шитифот айлагасен.*

Агар йиққан мол-дунёнинг најжот воситаси бўлсин десанг, мискинларга тез-тез садақа бериб тур, закот

шартларини ўз вақтида адо айла — бу билан мол-
дунёйнгнинг янада кўпроқ бўлишини таъминлаган бўла-
сан.

ପ୍ରକାଶକାଳୀନ

*Гар хасм жафосидин сарандоз ўлгунг,
Дошм таабу аламға анбоз ўлгунг,
Сен лутф этиб, агар навосоз ўлгунг,
Бу важх била онга сарафroz ўлгунг,*

Агар душман зулмидан оғир аҳволда қолиб, аламу азобга гирифтор бўлган бўлсанг, марҳамат кўрсатиб, унга ғамхўрлик қил, шу йўл билан унинг учун улуғ кишига айданасан.

卷之三

*Гардунки, халойиққа вафоси йүқ аниң,
Жавр ичра кичик-улукқа поси йүқ аниң,
Хар кимки кичик бўлса, бақоси йүқ аниң,
Сен они улук билки, фаноси йүқ аниң.*

Бу дунёнинг одам боласига вафоси йўқ, на каттани, на кичикни риоя қилади. Нимаики кичик бўлса, бақоси йўқ экан, бас, сен боқий зотнигина улуғ деб бил.

ପ୍ରକାଶକ

*Гар захр била кишига ком ўлса ачиf,
Юз ончаки, сўз била мудом ўлса ачиf,
Ҳар неча мазоқ аро таом ўлса ачиf,
Хушроқдурур андинки, калом ўлса ачиf.*

Кишининг оғзи сўз билан доим аччиқ бўлиб юрганидан заҳар билан аччиқ бўлгани юз марта яхши. Аччиқ сўздан аччиқ таом яхшироқ.

४८५

*Гулшане келди жисми инсоний,
Нұтқ анинг булбулы хушалхони.*

Инсон жисми бир гулшан бўлса, тил унинг хушо-
воз булбулидир.

*Гадоеки, бүлгай бийик ҳиммати,
Анга паст эрур шоҳлиғ рифъати.*

Ҳиммати баланд гадо олдида шоҳлик мартбаси пастдир.

*Ганжи қаноат арчи эрур салтанат валек
Элдин тамаъни узгали мардоналиғ керак.
Лаззоту нафс тарки самари оғият берур,
Лек ул шажарни эккали фарзоналиғ керак.*

Қаноат отлик бойликнинг ўзи подшоҳликка тенг бўлса-да, одамлардан тами қўлини тортиш учун киши мард бўлиши керак. Лаззат ва нафсни тарк этиш тинчлик-хотиржамлик мевасини беради, лекин бу ниҳолни экиш учун оқиллик талаб қилинади.

*Гадолиқ бўрёси узра мискин —
Ки, хотир фориғ ўлғай ҳар таабдин,
Кўп ортуқким, бўлуб ўздекка маъмур,
Хазу дебода ер тутсанг тарабдин.*

Ўзингга ўхшаган бир кишига муте бўлиб, унинг хизматини қилиш эвазига қимматбаҳо гиламлар устидага шод яшагандан ҳар турли миннат юкини чекмай, фақирлик бўйрасида хотиржам ўтирганингга нима етсин!

*Гар сўз айтар бўлса нодон ул мазах бўлгай чунон,
Тақса кўзмунчоқ, ҳамон кулгуга қолғай-ку эшак.*

* * *

*Гар наҳоҳи дод чизе бо касе, гуфтан ки чи?
Чунки гуфти: саъӣ кун албаттаву он гуфта дех.
Гуфта нододан на кори одами, дон зинҳор,
Гар тавон ногуфта дех, к-ин доданат ногуфта бех.*

Агар бировга бир нарсани беришни хоҳламасанг, айтиб нима қиласан? Магар айтдингми, албаттага ҳара-

кат қил-у, ваъда қилган ўша нарсангни бер. Шу нарсанги яхши билки, айтиб туриб бермаслик одамийлиқдан эмас. Қўлингдан келса, айтмай туриб бер, берганингни ҳам айтмаганинг яхши.

ГУРДИЧАЛАР

*Гар касе ёри мувофиқ дорад, эй дил, бок нест,
Гар зи даврони мухалиф жони зоре бошадаш.
Дарду ғам навбад қасеро аз жафои даҳр агар,
Дардо ҳамдарду ғамро ғамгусоре бошадаш.*

Эй дил, агар кишининг мувофиқ ёри бўлса, бу гаддор замондан кўнгли озор чекса ҳам зарари йўқ. Агар дардига ҳамдарду ғамига ғамгусори бўлса, дунё ҳар қанча жафо қилса ҳам, кишининг дарду ғами бўлмайди.

ГУРДИЧАЛАР

*Гар йўқтур адаб, не суд олтун унидин,
Элнинг адаби хушроқ эрур олтунидин.*

Адаб бўлмаса, олтиннинг жарангидан нима фойда? Кишининг адаби унинг бойлигидан яхшироқдир.

*Дамингдин йироқ туттмагил хушни,
Ки юзланмагай ҳар дам офат сенга.*

Офат күрмайин десанг, ҳар вақт хүшёр бўл.

*Давлати боқий Навоийдек эрур тоғмоқ маҳол,
То тамом ўзлукни фоний қилмагайсан, э кўнгул.*

Навоий каби ўзликликни йўқотмагунча, абадий бир давлатга эга бўлмайсан, эй кўнгил.

*Даврон элининг жисмида ҳам жон бўлғил,
Ҳам жонларига мояи дармон бўлғил.*

Замон аҳлининг жисмида жон бўл, ҳам жонларига дармон бўл.

*Десангки, таомим зоеъ бўлмагай, едур,
Ва тиласангки, либосим эскирмагай, кийдур.*

Таоминг бекорга кетмасин десанг, ортиқчасини едир, кийиминг бекорга чириб кетмасин десанг, ортиқчасини кийдир.

*

*Деди: ҳар ишки қилмиш одамизод,
Тафаккур бирла билмиш одамизод.*

*Данийларға бирөвким зарфишондур,
Эшак олиға түкмак зағарондур.*

Ярамас кимсалар бошидан зар сочиш эшак олдига зығарон (сарғишиң тус берувчи хушбүй ўсимлик) түкиш билан баробар.

*Даҳр элидин нафъ агар йўқтур, зарар ҳам бўлмаса,
Марҳам ар йўқтур, кўнгулга ништар ҳам бўлмаса.*

Қани эди, одамларнинг фойдаси тегмаганга яраша, зарари ҳам тегмаса, дардингга малҳам бўлиш қулидан келмаса, кўнглингга ништар ҳам урмаса.

*Даҳр боғида гиёҳи меҳр ҳаргиз бутмади,
Гар десангким кўрмайин бемехрлик, бу сўзга бут.*

Дунё боғида ҳеч қачон меҳр гиёҳи битган эмас. Бемехрлик кўрмайин десанг, бу сўзга ишон.

*Дунё аруси зулфини тутқан не оғаҳ фақрдин,
Ганж истамас улким, ишлон тутмоқ била хурсанд эрур.*

Дунё келинчаги сочини тутган киши фақирлик нималигини қаердан билсин. Илон тутиш шавқи билан мастишининг хазина билан иши йўқ.

Десангки, васл топай, ҳажр ўтиға ёқилакўр.

* * *

*Даҳр боғи ичра барбод ўлмаған гул чиқмади,
Йўқ ажаб, гар елдин осибе гулистонимдадур.*

Дунё боғида бир куни куриб-қақшамайдиган гул йўқ. Шундай экан, гулистонимни шамоллар сочиб-сувора, ҳайрон бўлмайман.

*Десанг, замона ситеzinи ҳар замон күрмай,
Замонни хуш туту қылма замона бирла ситеz.*

Замондан ҳар замон душманлик күрмай десанг, замонни алқаб яша, у билан сира адоватта киришма.

*Даҳр боғи аро күп истамагил айшу тараб —
Ким, гули шуълаи ғам, ғунчасидир хори тааб.*

Бу дунё боғидан кўпам айшу қувонч истама, унинг гули — ғам шуъласию ғунчаси қайғу тиканидир.

*Даҳр бўстони аро саркаш ниҳоле кўрмадук,
Соя янглиғ бўлмаган ер бирла яксон оқибат.*

Бу дунё бўстонида охир-оқибат соя каби ер билан баробар бўлмаган итоатсиз ниҳолни ҳеч ким кўрган эмас.

*Даҳрдин меҳру вафо қилма ҳавас,
Элидин ғайри жафо қилма ҳавас.*

Бу дунёдан меҳру вафо умид қилма, одамларидан жафодан бошқасини кутма.

*Дўзахни агар ишқ ўти бирла қизитурлар,
Дард аҳлиға учмоқдин эрур, бас, тамуғ авло.*

Агар дўзахни ишқ ўти билан қиздирсалар, ошиқлар учун жаннатдан кўра дўзах афзал бўлади.

*Демон даврон аро йўқтур вафо айлаб, вафо кўрган —
Ки, йўқтур минг жафо тортиб қутулған,
бир вафо айлаб.*

Дунёда вафо қилиб, эвазига вафо кўрган киши йўқ, дейишнинг ўзи кам, чунки бир вафо айлаб, кейин минг жафо тортиб ҳам қутулган киши йўқ.

*Даврон элига кимки вафо нүши арз этиб,
Ул ҳам муқобилида жафо ниши еткуруб.*

Бу дунёда кимки бошқаларга вафо майини узатган
бўлса, эвазига жафо тифига дучор бўлган.

*Даво чу мумкин эмас ишқ дардига, ваҳким,
Илож топмади бу дарди бедаво ҳаргиз.*

* * *

*Даҳр золига қўнгул бермаки, Рустамларни
Макр ила айлади ожиз бу ситамкора ажуз.*

Дунё деган жодугарга ишонмаки, у макру ҳийла
 билан не-не Рустамларни ҳам мағлуб қилган.

Даврон гулию гулшани хорига арзимас.

* * *

*Даҳр бўстонига мағур ўлма кўп, эй боғбон,
Охир эткунг, чун гулу сарви равон бирлан видоъ.*

Эй боғбон, дунё бўстонига кўпам ишонма, чунки
 охир-оқибат бу гуллару сарви равонлар билан видола-
 шишга тўғри келади.

Дардим оғирроқ тоғдин, хошокдин жисмим енгил.

* * *

...дардқадур чора сабр.

* * *

*Демаким: бўлдумг қари-ю, ўтти даври ишқим,
То тириктурмен менга ишқу муҳаббат чоғидур.*

* * *

*Даҳр аро андоқ маош этгилки, сендин қолмаса
Тоат андоқким, керактур бори исён қолмасун.*

Дунёда шундай яшаки, тоатинг билан бошқаларга ибрат бўлолмасанг, исёнинг билан одамлар лаънатига хам қолма.

Дунёву уқбо иккиси жамъ ўлмас, эй рафиқ,
Кимки икки кема учини тұтса, бүлурғарык.

Эй дүст, ҳам дунё, ҳам охират севгиси бир күнгилга сифмайды: икки кеманинг учини тутган фарқ бўлади.

Дард ахлининг нафаси бир ўтдурким, қаттиқ күнгүлни юмшатып ва құруғ күзни шіелатып.

文 章 集

Дунё дор ул-ҳаводисдур ва анга күнгүл боғламоққа гафлат боисдур.

Дунё турфа ҳодисалар маконидир ва фақат ғоғил кишигигина үнга күнгил боғлаши мүмкін.

Дардлиғ күнгүл — шуълалиғ чароғ, ёшлиғ күз — сүвлүк булоғ.

中 中 中

Душман мақолоти — банг хаёлоти.

Душманнинг сўзлари наша кайфининг хаёлингни ўғирлашига ўхшайди.

Доно душмандин нафъ имкони бор ва нодон дўстдин зарар имкони.

* * *

*Дүнёву ҳар не андадур мавжуд
Бўлди Ҳақ лаънати гирифтори.
Ғайри Ҳақ зикриким, эрур зокир
Тенгрининг раҳмати сазовори.*

Дунё ва унда мавжуд барча нарсалар Оллоҳ лаънатига учраган. Оллоҳ зикридан бўлак барча ишлар беҳуда. Шунинг учун ҳам зикр айтувчи Оллоҳ марҳаматига мусассар бўлади.

*Дўстлашинглар ҳадиялар беришиб,
Баҳра топқон хирад атиясидин.
Худ жаҳонда атияе борму,
Яхшироқ дўстлиқ ҳадиясидин.*

Бир-бирингизга ҳадялар бериб дўстлашинглар, оқиллар ҳадясидан кўнгил баҳра топади. Жаҳонда дўстлар тұхфасидан яхшироқ тұхфа борми ўзи?!

*Даҳр элики, келди аҳли номус бори,
Қардошлар эрур макр ила маҳбус бори,
Олингда неча қылса заминбүс бори,
Лекин бордур айбингга жосус бори.*

Дунё аҳли барчаси номусли кишилар, лекин қариндошларнинг барчаси макру ҳийла домига асир: олдингда ҳар қанча ер ўпиди, таъзим қылса ҳам, ҳаммаси айбингни топишга уста.

*Даврон аро кимса ранж паймудалиғи,
Бушмас гар эмас фароғ камбудалығи,
Ноамилик ўлди халқ фарсудалиғи,
Амн ичра бўлур маош осудалиғи.*

Бу дунёда тинч-хотиржам бўлмаган киши ранжу азобдан холи бўлолмайди. Одамларнинг ғам-ташвишга гирифторлиги осойишталиктининг йўқлигидан. Осойишталик бўлган жойда турмуш осуда кечади.

*Десанг, топай эл замиридин боре хабар,
Сирридин эрур таври намудори хабар,
Таврин кўру равшан айла ҳар сори хабар —
Ким, кўнглидагидин берур атвори хабар.*

Одамларнинг кўнглида нима борини билмоқчи бўлсанг, ташқи кўриниши ички сиридан хабар бериб туради. Хулқини кўру хulosса қил, зеро, кишининг юриш-туришию гап-сўзи ички оламидан далолатдир.

*Доим тут ўзунга рўзанинг меҳнатини —
Ким, руҳқа еткуур сафо давлатини.
Сиҳдат тиласанг, қилғил анинг ниятини —
Ким, рўзада қўйдилар бадан сиҳхатини.*

Рўзанинг қийинчилигидан сира ўзингни олиб қочма, чунки у руҳни поклик давлатига ноил қилади. Соғлиқ тиласанг, рўзани ният қилки, баданинг соғломлиги рўза туфайлидир.

*Дунё сори ҳирс ҳар ямондин ортуқ,
Тарқ этмак ани кавну макондин ортуқ,
Сувсизга сув шавқи бўлса жондин ортуқ,
Бил, сифлага мол шавқи ондин ортиқ.*

Дунёга ҳирс қўйиш энг ёмон ишнинг ҳам ёмонидир, уни тарқ этиш дунёни тарқ этишдан оғир. Ташна учун сув жонидан ортиқ бўлганидек, нокас учун мол-дунё ишқи ҳамма нарсадан ортиқ.

*Давр аҳлига лутфи жонфизо кўргузгил,
Эл қилса ямон, яхши жазо кўргузгил,
Йўқ, ёрингга сидқ ила сафо кўргузгил —
Ким, қилмаса хасмлик, вафо кўргузгил.*

Одамларнинг кўнглини кўтариб, марҳамат кўрсатгил, улар сенга ёмонлик қилишса ҳам, сен яхшилигингни дариф тутма. Ёрингга сидқу садоқат кўрсат, ҳар кимки, сенга душманлик қилмаса, унга вафо айла.

*Душманат гар ҳасуд шуд, нек аст,
Ки ба ранж ояд зи феъли бадаш.
Феъли ўёру душманат бошад,
Аз наи қасди жисму жони худаш.*

Душманинг агар ҳасадгўй бўлса, бу — яхши, у ўзининг ёмон феълидан дилтанг бўлади. Унинг феъли ўзига ҳам дўсту ҳам душман бўлса, ўзининг жисму жонига қасд қилиш пайдидан бўлади.

❖❖❖❖❖

*Дўст жавридин ингранма, душман бедодидин
кунгранма.*

Дўстдан озор етса инграма, душман зулм этса нолима.

❖❖❖❖❖

*Дунки, ёмон феъли анга хушдуур,
Жазми, эл яхшиси нохушдуур.*

Ёмон феъли ўзига яхши бўлиб кўринган нокасга яхши одамлар ёмон бўлиб кўринади.

❖❖❖❖❖

Душман ғууридин ғам ема ва маддоҳ хушомадин чин дема.

Душманинг кибру ҳавосидан ғам ема, малҳ этувчининг хушомадин чин дема.

❖❖❖❖❖

*Дард ўтидур бодаву ҳирмон суйи,
Йўқки, тамуғ ўтию тӯфон суйи.*

Кишига дард ўти дўзах оташию тӯфон балосидан эмас, балки майдану умидсизлик туйғусидандир.

❖❖❖❖❖

*Десангки, тоймагай ул ерда гоминг,
Саноқлик гом ила бўлсун хироминг.*

Қадамим бирор ерда тойилмасин десанг, ҳар бир қадамингни ўлчаб бос.

*Донау дур сўзини афсона бил,
Сўзни жаҳон баҳрида дурдона бил.*

Жаҳон уммонида ҳақиқий дурдона бу — сўз. Дур ва унинг шодаси ҳақидаги гап-сўзлар унинг олдида бир афсона.

*Дониш тилаю, ҳар сори гар кетгайсен,
Ҳифз айламасанг, варақ йигиб нетгайсен,
Саъи айлаки, ҳифзи ганжиға етгайсен,
Йўқ улки, кутуб саъи ила жам этгайсен.*

Қаерга борма, илм ўрганиш пайида бўл, лекин китоб йиққандан кўра, илм ганжини хотирангга жо қилганинг яхши, бас, китоб йиғишга эмас, ёдингда сақлашга интил.

Деҳқонки, дона сочар, ерни ёрмоқ била ризқ йўлин очар.

*Ел агарчи кўкка етсун, сабукбордур у бемиқдор,
Тоғ агарчи туфроққа ботсун,
соҳибвиқор ва ҳилмишор.*

Ел кўкка етса ҳам енгилдир, қадрсиздир. Тоғ тупроққа ботса-да, вазмин ва чидамлидир.

*Елки, ўиғар ҳар не эл айлар нисор,
Андин эрур дарбадару хоксор.*

Шамолнинг ҳар эшикда тентираб юришининг сабаби шуки, у одамлар сочган нарсаларини йигиб юради.

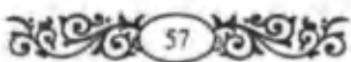
*Емас элки, амвол аро бўлса фарқ,
Алар бирла муфлислар ичра не фарқ?*

Нон емас хасислар ҳар қанча молдор бўлса ҳам, улар билан камбағаллар орасида қандай фарқ бўла олади?

*

*Енгса дайр ичра мени ҳайрат, не тонг, эй муғбача.
Кимдурур бу коргаҳ вазъигаким, ҳайрон эмас.*

Эй муғбача (муғбача — оташпарамлар хизматидаги бола), бу дунёда ҳайрат мени лол этса, сира ажабланадиган жойи йўқ, чунки бу дунё ишларига ҳайрон бўлмаган киши борми?

*Ёлғон демакда тажриба аввалғи субұ бас,
Ёлғон нафас чу урди, қорорди ҳам ул нафас.*

Ёлғон сүзлаш заарини билиш учун «ёлғон тонг»
тажрибаси етарлидирки, у ёлғон нафас ургани учун
дарров юзи қораяди.

*Ёмон била яхши аросида фарқдир,
Икki кеманинг учин тутган фарқдир.*

* * *

Ёмоналарга шиор ва яхшиларга андин ордур.

* * *

*Ёяр анга суфраки, ул оч эмас,
Берур анга тұнки, яланғоч эмас.*

Қорни түққа дастурхон ёзиб,
Әгни бутга түн кийгизади.

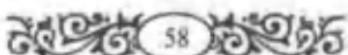
*Ёреки, тегар бирөвга озори анинг,
Ақл оллида тенгдурур үйқу бори анинг.*

Бирөвга озор берувчи дүстнинг ақл қошида бору
йүғи баробардир.

Ёшурун қолмас үғурлуқ уй ароким бўлса ёш.

Ёш болалик уйда ўғирликни бекитиб қолиб бўлмайди.

*

Ёр улдурки, ҳар нечаким ўзига
Истамас, ёриға ҳам истамагай.
Ўзи истарки, ёр учун ўлгай,
Ани мунда шарик айламагай.

* * *

Ёлғонни чиндек айтқувлы суханвар — кумушни алтун
рўкаш қилувчи заргар.

Ёлғонни ҳақиқатга ўхшатиб айтувчи сўз устаси ку-
мушни олтин деб алдовчи заргарга ўхшайди.

Ёлғон айтгувлы гафлатдадур.

* * *

Ёлғончи сўзин бир-икки қатла ўткаргай, ўзга нет-
гай? Ёлғони зоҳир бўлғондин сўнгра анга расвониғ етгай
ва сўзи эътибори эл кўнглидин кетгай.

* * *

Ёлғончи ҳар неча сўзида фасиҳроқ, сўзи қабиҳроқ.

Ёлғончи ҳар қанча ёқимли сўзламасин, унинг сўзи
хунукдир.

Ёлғон сўз жуз назмда нописанд ва анинг қойили нохи-
радманд.

Ёлғон сўз фақат шеърдагина ўзини оқлади ва но-
донгина ёлғон сўзга қойил бўлади.

Ёлғон ўлса мулояматомиз,
Ваҳшатангиз чиндин англа азиз.

Кишини даҳшатга солувчи чин сўздан мулойимлик
 билан айтилган ёлғон афзал.

Ёзилғон нуктани тағијир қилмоқ,
Этур сув узра хат таҳрир қилмоқ.

Тақдир ёзувини ўзгартириш сувнинг устига хат
ёзишга ўхшайди.

*Ёрки, ойини вафо йўқ анга,
Шамъ кибидурки, зиёй йўқ анга.*

Вафосиз ёр зиёсиз шамга ўхшайди.

*Ёрсиз эл оҳи ғамандуд эрур,
Ёнса ийғоч ёлғуз, иши дуд эрур.*

Кимсасиз кишилар чеккан оҳ жуда қайғулидир,
зеро, ёлғиз ёғочни ёқса, фақат тутайди.

*Ёр улдурким, тилию кўнгли аниг бўлса бир,
Ким тили ўзгаю кўнгли ўзга, ул ёр эмас.*

* * *

*Ёшурди одам агар Тенгри сиррини, кўрунгуз —
Ки, халқ сиррини тутмас ниҳон бани одам.*

Оллоҳ сирларини кўнглига яширган одам авлодла-
ри энди бир-бирининг сирини пинҳон тутолмайди.

*Ёрнинг манзили жон ичраю сен ани тилаб,
Озими Каъба — ажаб қатъи масофатдур бу!*

Оллоҳ кўнглингда макон тутган-у, сен бўлса, уни
излаб Каъбага борасан — бу не гаройиб сафардир!

*Ёмонни агар яхши қилсанг гумон,
Эрур яхшини ҳам дегандек ёмон.*

* * *

*Ёмон тиллиг андоқким эл кўнглига жароҳат етка-
рур, ўз бошига ҳам оғат еткарур.*

* * *

*Ёғиндин гар булут еткурмаса суд,
Ҳавода ул ҳамону бир қалин дуд.*

Агар булут ёмғир ёғдириб, баҳра етказмаса, у ни-
маю осмонни қоплаган қалин тутун пардаси нима?

*Ёлғончи киши эрмас,
Ёлғон айтмоқ мардлар иши эрмас.*

*Жаҳон илмики, буқун менга ёд эрур,
Анга борча жаҳл аҳли устод эрур.*

Мен дунёдаги барча илмларни эгалладим, бу ишда менинг ўқитувчим ҳар соҳадаги жоҳиллар бўлди.

*Жаҳл аҳли била кимгаки улфат бўлғай,
Ул улфати ичра юз минг оғат бўлғай.*

Ҳар кимнинг улфати билимсиз — жоҳил бўлса, бундай улфатчиликда кўп оғатлар бўлиши мумкин.

*Жоҳу мол аҳлида йўқ меҳру вафо,
Бас, менга меҳру вафо мол ила жоҳ.*

Подшоҳларда ва молдорларда меҳру вафо йўқдир, мен учун улуғ давлат — молу дунё ўрнида вафодорлик ва меҳрибонлик бўлса бас.

*Жунуним манъ қилдинг ул пари ишқида, э носиҳ,
Киши девона бўлса яхшироқ юз қатлаким, аблаж.*

Эй насиҳатчи, унинг ишқида девоналигимни ман қилма, чунки девоналилк аблажликдан юз марта яхши.

*

Жаҳлимиз күптиң-күпү шылт оздин-оз.

Жоҳиллигимиз күпдан-күпү илмимиз оздан-оз.

*Жағоларким, менинг жонимға етмиш дахр халқидин,
Бири куффордин келмас асир ўлғон мусулмонға.*

Бу дунё аҳлидан менинг жонимга етган жағолардан биттасини ҳам коғир ўзи асир қылған мусулмон бошига солған әмас.

*Жуз жуду сахо үйини манзил құлма,
Имсокни сахо үзига ҳойил құлма,
Қыл яхшилиқу демакни дохил құлма,
Миннат била яхшилиғни ботил құлма.*

Саховат ва эхсон үйидан бүлак ерни манзил құлма. Хасислик билан сахийлик йўлини тўсма. Яхшилик қи-лу айтишни одат этма, миннат билан қылған яхшили-гингни йўққа чиқарма.

*Жудеки, хирад буюрса, тобеъ бўлғил,
Нафс айласа бухл, маръиға монеъ бўлғил,
Озу кўп аро сўзумга сомеъ бўлғил,
Кўп бергил-у, озға лек қонеъ бўлғил.*

Ақлинг саховат қилишга буюрса, унинг бу амрига тобе, нафсинг хасисликни истаса, бу истагига моне бўл. Озу кўп борасида менинг ушбу сўзимга қулоқ сол: кўп бер-у, лекин ўзинг озга қаноат қил.

*Жамъ этмак азалда топти тақсим баҳил —
Ким, этмади сийм элга таслим баҳил,
Чун ҳарж қилур чоғда кўтарб шийм баҳил,
Тош ҳукмидадурки, жамъ этар сийм баҳил.*

Мол-дунё йифиш азалдан баҳилга қисмат бўлди, у ҳеч қачон бошқаларга нарса бермайди. Сарф-харажат

қилиш унинг учун хавф-хатарга дуч келишдай гап. Ба-
хил йиққан хазина тош каби беҳуда.

СИФАТЛАР

*Жумла жаҳон шоҳлиғидин ори бор,
Кимки гадодур дағи бир ёри бор.*

Вафодор ёри бўлган киши фақир бўлса-да, шу баҳ-
тини жумлаи жаҳон шоҳлиғига алишмайди.

СИФАТЛАР

*Жамъи писандида сифоту мустаҳсан ҳолот эҳсонға
тобеъ ва анинг зимнида мундарижсу воқеъдур, ул барча
яхшилиқларға жомеъ ва бари яхшилиқлар анга филҳақи-
қат рожев.*

Барча яхши сифатлару мақтовга лойиқ ҳолатлар
эҳсондан келиб чиқади ва эҳсон туфайли намоён бўла-
ди, у барча яхшиликларни ўз ичига қамраб олади ва
барча яхшиликлар ундан ҳосил бўлади.

СИФАТЛАР

*Жоҳилки, ҳасад бўлғай анинг жаҳлиға зам,
Нур эл кўзидин англаса ўз кўзида кам,
Кўзларни алишмоққа чекиб тийғи ситам,
Эл кўзини ҳам ўйға-ю, ўз кўзини ҳам.*

Жоҳилнинг жоҳиллиги устига ҳасад ҳам қўшилиб,
кўзининг нури бошқаларнидан камлигини билиб қол-
са, кўзларни алмаштириш учун қўлига ситам тифини
олиб, одамларнинг ҳам кўзини ўяди, ўзининг ҳам.

СИФАТЛАР

*Жаҳон ичра ҳамдард кам бўлса, тонг йўқ —
Ки, бедард кўп, лек дард аҳли камдур.*

* * *

*Жаҳон золи ҳам макр этар, ҳам нифоқ,
Ани тўрт мазҳабда қил уч талоқ.*

Дунё деб аталган жодугар кампир ҳам макру фи-
риб қилади, ҳам фитна-фасод қўзғайди. Шунинг учун
уни шариатдаги тўрт мазҳаб (ҳанафийлик, моликий-

лик, шофиъийлик, ҳанбалийлик) ҳукми билан уч талоқ қил.

*Жаҳон раъносига берма кўнгулким,
Анга олдурмамиш кўнглин хирадманд.*

Дунё деб аталган нозанинга кўнгил бермаки, оқил киши унга ихтиёрини бериб кўймайди.

*Жаҳон макрин бирақим билди, бермас
Жаҳон мулкига бир дамлиғ фарогин.*

Дунёнинг маккорлигини англақ етган киши бир лаҳзалик хурсандчилигини жаҳон мулкига алишмайди.

*Жоҳи дунё чоҳ дон, жастан тавони аз сараши,
Чун дарафтоди дар ўнатвон зи қаъри чоҳ жаст.*

Дунё бойлигини бир чоҳ деб бил ва қўлингдан келса, бошидаёқ бу чоҳдан сакраб ўт, чунки бу чоҳга тушиб қолсанг, кейин унинг қаъридан сакраб чиқолмайсан.

*Жавонмард аз қарам муфлис нагардад,
Сахиро аз ато чин нест дар чеҳр.
Ба пошидан чи нуқс ояд ба дарё,
Ба афшондан чи кам гардад зари меҳр.*

Жавонмард, яъни олиҳиммат киши ҳиммати туфайли камбағал бўлиб қолмайди. Сахийнинг юзидағи ажинлар лутфу эҳсон қилгани сабабли пайдо бўлган эмас. Сепган билан дарёнинг суви озаядими? Сочган билан қўёшнинг нури камаядими?

*Золиму одил на яксонанд дар таъмири мулк,
Хук дигар дар шиёри мулк, дехқон дигараст.*

Золим билан одил мамлакат обод қилишда бирдек эмасдир. Чунки чўчқанинг ерни кавлаши бошқа, дехқоннинг ерни ҳайдаши бошқадир.

*Захмим ачитгон дамбадам ул лаъли шаккарханд
эрур,
Ваҳ-ваҳ туз эрмуш улки, мен қилдим гумонким,
қанд эрур.*

Маҳбуб лабининг шакар хандасидан яраларим ачишиб оғрийдир. Воҳким, шакарга ўхшаб кўринган нарса ҳақиқатда туз экан.

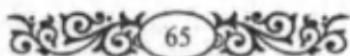
*Заъф ичра табиат эрса мушфиқ,
Беҳроқки, туман табиби ҳозиқ.*

Заифликда (касалликда) табиат ва мизожнинг шафқатли бўлиши (мизож ва табиат нормал бўлиши — организм ўз вазифасини тугал бажара олиши) минг мутахассис табибдан яхшироқдир.

*Зердастларга нафъ еткур, агар тиласангким
Забардастлардин зарар кўрмагайсан.*

Ўзингдан кучлилардан зарар кўрмай десанг, ўзингдан заифларга фойда етказ.

*Зарари борча элга ом ўлгой,
Ким таом устига таом ўлгой.*

Бир таом ҳазм бўлмасдан, устига таом ейиш ҳар қандай киши учун заарлидир.

*Зевар кишига не тожу, не афсар бил,
Ул зевар адаб била ҳаё дархўр бил.*

Киши учун тож ва бошқалар зийнат бўлмайди, балки унга зийнат — ўзида бўлган адаб ва ҳаёдир.

*Зулм аниңг кўнглига марғуб ва фисқ аниңг хотирига
маҳбуб,
Мулк бузуғлиғидин замирига жамият ва улус пари-
шонлигидин хотирига амният (подшоҳлар ҳақида).*

Зулм қилиш бундай подшоҳнинг кўнглига ёқади, ёмон майшат унинг учун севиклидир. Мамлакатнинг хароб бўлиши бундай подшоҳни тинчтади. Халқнинг тўзиб кетиши бундай подшоҳнинг дилини тинч тулади.

*Заррадин минг қатла камракким, қуёшлик урса лоф,
Кимки бўлса зарра ақли, билурким, дер газоф.*

Заррадан минг марта камроқ бўлган киши қуёшман деб лоф урса, заррача ақли бор киши унинг ёлғон айтаётганини билади.

*Заҳмат била топқонингни ўзунгдин аяма ва меҳнат
била йиққонингни дўстлар била душманлар учун асрара.*

* * *

*Захрнинг оз эса миқдори доги муҳлиқдур,
Игнанинг нӯги заиф эрса доги кўр қилур.*

Захарнинг озгинаси ҳам ҳалокатли, игнанинг уни заиф бўлса ҳам, кўзни кўр қилади.

*Зевар била шакли хүб бўлмас,
Ҳар қизки, эрур ёмон лиқолиғ.*

Қизнинг ўзи хунук бўлса, зебу зийнат билан чиройли бўлиб қолмайди.

*Зуҳду тақво барча вақтда дилписанддор, йигитликда
дилписандроқ.*

Тоат-ибодат ҳамиша яхши, айниқса ёшлиқда.

*Зуҳал бийик мақом била меҳри ховарий бўлмас, дев
бихишт ҳулласин кийган била пари бўлмас.*

Ҳар қанча юксакда бўлмасин, Зуҳал (Сатурн) қуёш бўлмас, энг чиройли либосларни кийган билан дев парига айланмас.

Заррага юз минг қуёш моҳиятин билмак не ҳад.

* * *

*Зуҳдунга мағрут ўлуб, кўп қилма исёнимни таън,
Не учун, эй шайхким, билмас киши анжомни.*

Эй шайх, тоат-ибодатингга мағрут бўлиб, менинг исёнкорлигимни таъна қилма, чунки бандаси ишнинг оқибати қандай бўлишини билмайди.

Зулмати куфр ичра элга нури иймондур даво.

Куфр зулматида одамларга иймон нури даво бўлади.

...замон ҳосид эрур, аҳли замон ҳам.

Замон ҳам, замон одамлари ҳам ҳасадгўйдир.

*Замона аҳлиға гар юз қүёшча күргузубсен меҳр,
Вафо зинҳорким, бир зарра чөглиғ эътишод этма.*

Одамларга юз қүёшчалик меҳрибонлик кўрсатсанг
ҳам, улардан заррача оқибат кутма.

Замона аҳлики, давлат чоги қулунгдурлар.

* * *

*Золимки, шиор этти жафо поясини,
Ўз воясин истаб, олди эл воясини,
Қайдин топқай ҳаёт сармоясини,
Ҳақ айлади қисқа умрин соясини.*

Жафо етказишни шиор қилиб олган золим ўз фой-
дасини кўзлаб, одамларнинг ҳақини тортиб олади. Бун-
дай киши узоқ яшамайди — Ҳақнинг ўзи золим умри-
нинг соясини қисқа қилади.

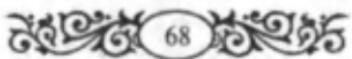

*З-ошноён он қадар ранжу алам дидам, ки нест
Майли он акнун, ки бо худ низ бошам ошно.
Дил харошу жон ано бинад аз эшон гүё,
Ҳаст як нисф аз хароши дил, дигар нисф аз ано.*

Дўстлардан шу қадар кўп ранжу алам кўрдимки,
энди ҳатто ўз-ўзим билан дўстлашишдан ҳам юрагим
безиллаб қолди. Улардан кўнглимга озору жонимга азоб
етади, гўё уларнинг бир қисми дилга озор берувчи-ю,
бир қисми жонни азобга қўювчи.

*Зи сар то по набошад шеъри кас хуб,
Ки ин мумкин набошад ҳеч касро.
Баду нек ар баробар ҳаст, бад нест,
Басе доранд ин неку ҳавасро.
Зи бад гар неки ў бошад зиёда,
Надид аз сад яке ин дастрасро.
Каломи Ҳақ наёмад жумла яксон,
Чи бошад нукта мушти хору ҳасро.*

Ҳеч кимнинг шеъри бошдан-оёқ бир хилда яхши бўлмайди — бу деярли мумкин эмас. Агар яхшию ёмони баробар бўлса, бу — ёмон эмас, буни қўпчилик орзу қиласди. Ёмонидан яххисининг кўп бўлиши юздан бир шоирга ҳам мусассар бўлган эмас. Ҳақнингки, барча сўзи бир хил бўлмагандан кейин биздек хору хасларга тенгликни ким қўйибди?

(ГУЛЖАНОНДА)

*Зулм ўзунга фисқдур, эй ҳушёр,
Гум қилани, бўлса санга ҳуш ёр.*

Эй эс-хушли киши, зулмнинг оқибати ўзингга ёмон, шунинг учун эс-хушинг бўлса, зулмдан воз кеч.

(ГУЛЖАНОНДА)

*Зеб ила турфа ҳаргиз ўлмас уй,
Бўлмаса анда турфа қадбону.*

Яхши бека бўлмаса, уй ҳар қанча зеб-зийнат билан файзли бўлмайди.

(ГУЛЖАНОНДА)

*Зинҳорки, зулм риштасини уз,
Инсоф ила адл қасрини туз.*

* * *

*Зулмунг эрур кундузу фисқинг кеча,
Зулм ила фисқинг неча бўлғой, неча?*

Кундузи ишинг зулму кечаси гуноҳ. Бу зулму гуноҳ қачонгача давом этади?

(ГУЛЖАНОНДА)

Золим кишининг оқибати хайр ўлмас.

*Итдин кийикка ва мушукдин кабутарга шафқат
маҳолдур.*

* * *

*Итки, тааллумда чу бўлди камол,
Сайд онинг оғзидин ўлди ҳалол.*

Ит ўрганиш билан комил бўлгач, унинг оғзи билан
тутган ованини ҳам ейиш мумкин бўлди.

*Икки қаро пул, чекибон дастранж,
Яхшироқ андинки, шаҳ инъоми ганж.*

Ўз меҳнати билан топилган икки чақа шоҳ берган
бутун бир хазинадан яхши.

*ИНСОН АНИ БИЛКИ, КОМ ЭРУР ОНГА САЛОҲ,
ТИЛ ҲИФЗИДА БИЛ ЗУМРАИ ИНСОНГА САЛОҲ.*

Мақсади яхшилик бўлган кишини инсон деб бил,
инсонларнинг яхшилиги тилни сақлашда.

*ИШ ЭРУР УЛКИМ, ЎЗИ ОНИ ҚИЛУР,
ҲИКМАТ УЛКИМ, ҲАМ ЎЗИ ОНИ БИЛУР.*

Ҳақиқатда иш деб, ҳар ким ўзи билиб ишлай олган
ишни айтилур.

*Ишидин анга ҳосил ўлмас фароғ,
Емай кўп узун кечади чароғ.*

[Ўқувчилар] мақсадлариға етиш учун узун кечаларда кўп чироқ дудларини ейишлари керак.

*Иш куни қўйгандага адув сори юз,
Тўра била бурна ясолингни туз.*

Уруш куни душманга ҳужум бошлашдан олдин тўра (бўй баробари қалқон) ва лойик ҳаракатларни тўғрила (олдин яхши ҳозирлан).

*Ишни поёники, зишту вожун бўлғай,
Улдурки, ёмон иш била мақрун бўлғай,*

Ёмон ишга аралашган киши ишининг натижаси ҳам ёмон ва кир бўлади.

Ишқ ахтари дур дурахшанда, башарият кўзин нури ва сафоси андин.

Ишқ ёлқин юлдуздир, одам боласининг кўз нури ва равшанилиги ундандир.

*Иzzat бермас нақду дирам борлиғи,
Ким бўлди тамаъдин кишининг хорлиғи.*

Тама билан машғул кишини молдорлик, бойлик иззатли қилолмайди.

*Иzzати ҳаддин кам эса, хўб эмас,
Ҳаддидин ортуқ дағи марғуб эмас.*

Керагидан жуда кам иззат қилмоқ ёмон бўлганидай, ўз даражасидан ошириб иззат қилиш ҳам яхши эмас.

*

*Ишқ ангаким, бўйла нишаст айлагай,
Ўзлугидин форигу маст айлагай.*

Ким ишқ домига тушса, ўзини унутиб, маст бў-
лади.

*Илмни ким воситай жоҳ этар,
Ўзинию халқни гумроҳ этар.*

Илмни ким бойлик орттиришу амалга эришиш во-
ситаси қилиб олса, у ўзини ҳам, халқини ҳам алдай-
ди, тўғри йўлдан адаштиради.

*Икки юзлук бўлмаким, бу боғнинг раъно гули
Гар қизарур бир юзи, лекин яна бир сарғарур.*

* * *

Ишқ агар комилдурур, ошиқ қилур маъшуқни.

* * *

Ишқ агар бўлса гунаҳ, менман гунаҳкор, эй кўнгул.

* * *

Ишқ кўйи туфроғи бир кимиёдур...

* * *

*Истасане душманинг ўлғай санга дўст,
Кирмагил дўст била душман аро.*

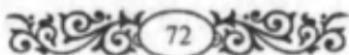
* * *

*Ишқи комил элни ё Фарҳод, ё Мажнун қилур,
Гар эрур маъшуқ ёхуд арманий, ёхуд араб.*

Ишқ комил бўлса, маъшуқанинг миллати ҳеч қан-
дай аҳамиятга эга бўлмайди — у хоҳ араб, хоҳ арма-
ний бўлсин, ошиғини ё Фарҳод, ё Мажнун қиласи.

*Ишқнинг савдоси жонимга зиёндур демаким,
Ҳар киши мундоқ зиён ишқ имра қилса судидур.*

* * *

*Иста йиртуқ жанда кийгәнларда маңни маңзанин —
Ким, бу янглиғ ганжे ўлур ул нағы вайронлар аро.*

Маңно хазинасими йиртиқ кийим кийгәнлардан из-
ла, чунки бундай хазина шундай вайроналарда бўла-
ди.

*Ишқ күйида қора туфроқча йўқ жон қиймати,
Йўл яроғин доги топмас улки, молу жоҳи бор.*

Ишқ оламида жоннинг қора тупроқча қадри йўқ,
молу мартаба соҳиблари бу борада ҳатто йўл яроғига
ҳам эга бўлолмайдилар.

*Илми дин қасб қилки, суд эрмас
Чарх мушкилларини ҳал қилмоқ.
Лекин ул илм доги нафъ этмас,
Билибон бўлмаса амал қилмоқ.*

Дин илмини ўрган, чунки тақдир синовларини ҳал
қилишга умрни сарфлаш бефойда. Лекин билсанг-у,
амал қилмасанг, дин илми ҳам бехуда.

Ишқи ғолиб илгода ҳар кимсаким, мағлуб эмиш.

Ишқ ҳамиша ғолиб, унинг қўлига тушган кимса
мағлубдир.

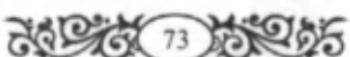

*Илм ўқуб, амал қилмагон ерни шиёр қилиб, тухум
солмагонга ўхшар ё тухум солиб, маҳсулидин баҳра ол-
магонга.*

Илм ўрганиб, унга амал қилмаган киши ерни ҳай-
даб, экин экмаганга, экин экса ҳам, ундан баҳраманд
бўлмаганга ўхшайди.

*Илм ўқуб, қилмагон амал мақбул,
Дона сочиб, кўтармади маҳсул.*

* * *

*Иймонга эрур нишон ҳаё бирла адаб,
Хурмат била таъзим саодатқа сабаб.*

* * *

*Илмдин орий улуснинг жоҳили худкомаси,
Ўрганурга жиiddу жаҳд этган жаҳон алломаси.*

Илми йўқ киши халқ ичидаги ўзидан бошқани ўйла-
майдиган бир жоҳиллар. Билмаганини ўрганишга ин-
тилган киши эса жаҳон алломасидир.

Ишқиз — кесак, дардсиз — эшак.

* * *

ИНСОН била шайтон орасида адоватдур ва табиий мухолифат: бири ўтдин ва бири туфроғдин. Бу адоват оралариададур ул чоғдин ўт голиб бўлса, туфроғни кул қилур ва туфроғ голиб бўлса, ўтни ўчирур.

* * *

Илоҳи, ўиллар ибодат қилғонни рад қилсанг, ҳеч ким дахл қила олмас ва қарнлар (асрлар, даврлар — Э.О.) исён қилғанни қабул қилсанг, ҳикматин ҳеч киши била олмас.

* * *

*Илоҳи, тақдир қилғанингни қилурға не ихтиёр, қил-
масмен демакка кимнинг ҳадди бор.*

* * *

*Иста ато йўлида фидо жон қилмоқ,
Куллуқ аноға ҳам улча имкон қилмоқ,
Зухри абад истасанг фаровон қилмоқ,
Бил они ато-аноға эҳсон қилмоқ.*

Отанг учун ҳамиша жонингни фидо қилишга тайёр тур, имконинг борича онангнинг ҳурматини ҳам жойига қўй. Ота-онага яхшилик қилишни охиратинг обод бўлишининг шарти деб бил.

*Иймон топқон кишига Ҳақ раҳматидин,
Фам йүқ шайтон васвасау заҳматидин.*

*Ишқ әрүр дүррү күнгүл дүрж анга,
Билки қүёш ишқү күнгүл бурж анга.*

Билки, ишқ дур бўлса, кўнгил унинг садафи, ишқ қўёш бўлса, кўнгил унинг буржидир.

*Ишқ әритур ақли ситамкорани,
Шуъла нечукким, су қилур хорани.*

Ўт тошни сув қилганидек, ишқ ҳар қандай қаттиқ кўнгилни эритади.

*Истасангким, кўрмагайсен бевафолиқ, эй рафиқ,
Қилма олам аҳли бирла ошнолиқ, эй рафиқ.*

* * *

Икки жонибдин агар хулқи карим бўлғай, адабу тавозуб мұқобаласида иззату таъзим бўлғай.

Агар икки томоннинг ҳам хулқи гўзал бўлса, бирининг адабу тавозесига жавобан иккинчиси иззату таъзим кўрсатади.

*Инсоният богининг дилписандроқ шажари ҳам эҳсон-
дур ва одамийлик гулининг аржумандроқ гавҳари ҳам
эҳсондур.*

Инсоният богининг гўзал дарахти ҳам, одамийлик гулининг қимматли гавҳари ҳам яхшиликдир.

*Исроф сахо эмас ва итлоғни маъно аҳли саховат
демас.*

Исроф қилиш сахийлик эмас ва кераксиз харажатни оқиллар саховат демас.

*Иликка кирса қуруқ ноне, маош учун чекма
Нишот неъматининг миннатини Ҳотамдин.*

Қулингда бир бурда нонинг бор экан, тирикчилик
ғамини еб, яхши еб-ичиш илинжида Ҳотам (сахийли-
ги билан ном қозонган араб қабила бошлиғи) минна-
тини тортма.

*Иzzat topmas kim қanoatsiz ўлур,
Ҳар кимса ҳасуд бўлса, roжатсиз бўлур.*

Қаноатсиз киши ҳурмат топмайди, ҳасадгўйнинг
хотиржамлиги бўлмайди.

*Ишки неча саъблиқ, имкон эрур,
Ким ани осон тутар, осон эрур.*

Ҳар қандай оғир ишнинг ҳам ечими бор, ким уни
осон ҳисобласа, амалга ошириш осон кечади.

*Ишеким, зарар нафдин бўлса кўп,
Эмас қилмоғи ақл олинда хуб.*

Зарари фойдасидан кўпроқ бўлган ишни қилиш ақл-
дан эмас.

*Илм ичра менга то бўлди мадхал,
Топилмас мушкуле мен қилмаган ҳал.*

Илм орттиргач, дунёда мен ҳал қилолмайдиган мув-
аммо қолмади.

*Илм, Навоий, сенга мақсуд бил,
Эмдики илм ўлди, амал айлагил.*

* * *

Илм ортуқким, икки жаҳон шоҳлиғи.

*Йигитликда йиғ шимнинг маҳзани,
Қарилқ чоги харж қилғыл ани.*

Ёшлиқда илм хазиналарини йиққин, қаригач сарф қилгин.

*Йиллар тутубон шайх мақолотига гүш,
Не кўнглима завқ етти, не жонима жўш.*

Кўп йиллар шайх сўзига қулоқ солиб, на кўнглимга хурсандлик ва на жонимга ғайрат ҳосил бўлди.

*Йилонни киши тутса саркўфта,
Балодин қилур ўз йўлин рӯфта.*

Киши илонни тутганда бошини янчса, ўзини балодан қутқарган бўлади.

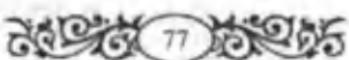
*Йўқ эрса мизомждин мувосо,
Жон берса, не суд элга Исо?*

Кишининг мизож ва табиати бузулгач, Исонинг жон беришидан нима фойда?

*Йўқ ҳунари, ёлғиз эса ўз киши,
Қайда киши сонида ёлғиз киши.*

Кимсанинг ўзи ёлғиз эса, унинг фазилати ҳам йўқ кабидур, чунки ёлғиз киши киши қаторида бўлмайди.

*Йүл ёмону яхшисидин ема ғам,
Бисмиллоҳ, дегил-у, құйғыл қадам.*

* * *

*Йұлдин охир сурма султандын дебон дарвешни,
Ёд әт: ул йұлдинки, ҳам дарвешу ҳам султон борур.*

* * *

Йұқ олам ичинда фардлық мекнәтидек.

Оlamda ёлғызлик азобидек азоб йұқ.

Йұқ феъл кишига яхшироқ әхсандын.

Инсон учун құли очиқлиқдан ортиқ фазилат йұқ.

*Йұл неча туз, йұлчиға мақсад қаріб,
Хамлиғидин түшса ыироқ, йұқ ажисиб.*

Йұл қар қанча түгри-ю, мақсад яқин бўлмасин,
Эгрилиги туфайли киши манзилга етолмай ора йўлда
қолса, сира ажабланадиган жойи йўқ.

*Йигитликда йўл урди нафси ҳасуд,
Надомат қарилиғда эмди на суд.*

Ёшлиқда нафсинг бошлаган ёмон йўлдан юрган
бўлсанг, қарилиқда энди афсус-надомат чекишингдан
нима фойда?

Йигитлик умр гулшанининг баҳоридур.

*Кон неча базли гуҳари пок этар,
Олгучи кўпроқ юрагин чок этар.*

Кон қанча кўпроқ тоза марварид етиштирса, олувчи киши унинг юрагини кўпроқ ёради.

*Косиб, ганжи кафи зар олғинжи эзур,
Икки қўли мизони дирамсанжси эзур.*

Косибларнинг олтин олувчи хазинаси уларнинг қўллариdir. Танга ўлчов тарозиси эса, яна шул қўлларидир.

*Кабутар қаср буржида эмас шаҳ шастидин эмин,
Хушо ул чуғзким, вайронна кунжсин ихтиёр этмиш.*

Подшоҳнинг олий бинолари бурчагидаги капитарлар унинг зулм тузогидан хотиржам бўлолмайдилар, уларга нисбатан бузук вайроналарда ётувчи бойқушнинг вақти хушроқдир.

*Коминг учун туз бўлу, адл аила иш.
Ўқда агар адл йўқ, этмас равиш.*

Мақсадингга етиш учун тўғри иш қил, нотўғри (қинғир) бўлган ўқ фойдасиз кетади.

*Камол эт касбким, олам уйидин
Сенга фарз ўлмағай ғамнок чиқмоқ.
Жаҳондин нотамом ўтмак биайніх,
Әзур ҳаммолидин нопок чиқмоқ.*

Оlamдан ғамсиз ўтай десанг илму хунар ўрган. Дунёдан камолатта етишмай ўтиш ҳаммолидан тоза бўлмай чиқишининг худди ўзи.

❧

*Катакда қолиб бўрдағон мокиён,
Не маълум учмоқда суду зиён.*

Катақда семириб ётган макиён учишининг фойда ёки зарарини қайдан билади.

❧

*Карамсизки, бор уйда маҳзан анга,
Фалокат била фоқадур фан анга.*

Хасиснинг уйида хазина бўлса ҳам, унинг ҳаёти фалокат билан очликдан иборат.

❧

*Кечач яшнар қурт забона ишин қилмас,
Ва кўпалақ парвона ишин.*

Кечаси ялтираб кўринувчи қурт ўтнинг, капалак парвонанинг ишини қилолмайди.

❧

*Керак бўлса, сўз ўйлаким дурри пок,
Садафдек ҳақир ўлса қойил, не бок.*

Сўз пок гавҳар каби қийматли бўлгач, сўзловчинг садаф каби хор бўлишидан нима зарар.

❧

*Ки, бергучи агар ўлсун гадо-ю олғучи шоҳ,
Берур илик юқорию, олур илик қуйидур.*

Берувчи гадо бўлиб, олувчи шоҳ бўлса ҳам, саховатлик киши ҳар вақт юқоридир. Яъни берадиган қўл оладиган қўлдан юқори туради.

*Ки дәхқон неким, дона мазру этар,
Ани-үқ ўрар, чунки вақти етар.*

Дәхқон қандай экин экса, вақти етганда шуни ўради.

*Ким эгри эса, тузлук эмас пояси ҳам,
Бор ўзидек эгри суду сармояси ҳам.*

Ҳар кимки, эгри бўлса, унинг топган мартабаси ҳам тўғри эмас, унинг сармояси, келтирган фойдаси ҳам ўзидек эгри бўлади.

*Ки ҳар ким аён этса яхши қилиқ,
Етар яхшилиқдин анга яхшилиқ.*

Яхши қилиқ кўрсатганларнинг ўзларига яхшилик етади.

*Килки улус ўртамакига ўтун,
Ўткариб ул ўти фалакдин тутун.*

[Сотқин котибларнинг] қалами, ҳалқни куйдириш учун ўтиналик вазифасини бажарадиким, у ўтдан чиққан тутун осмондан ҳам ошиб кетарликдир.

*Ким бўлса ҳунарсиз, иши-үқ ранжи эрур,
Бу важҳ илаким, ҳунари ганжи эрур.*

Ҳунарсиз кишилар аламга эга бўлсалар, ҳунарлилар хазинага эгадирлар.

*Ким бўлса табиати муолиж,
Жисмидин этар маразни хориж.*

Кимнинг табиат ва мизожи илож қилувчи бўлса, жисмидан хасталикни чиқаради. Яъни кишининг организми кучли бўлса, ўзини хасталикдан мудофаа қила олади.

*Ким бүрилиғ этса, ковла они,
Ул ер ити бирла овла они.*

Бўри каби йиртқичлик қилган кишини ўз жойининг ити билан овла.

*Ким истаса салтанат, саходур анга шарт,
Хар ваъдаки айласа, вафодур анга шарт.*

Дунёда буюклик истаган киши, саховатли бўлиши ҳам ваъдага вафо қилиши шарт.

*Кимгаким, инсоф йўқ, инсон эмас,
Мунсиз авторида жуз нуқсон эмас.*

Инсофи йўқ киши одам эмас, инсофсиз кишининг қилиғи камчиликдан бошқа нарса эмас.

*Кимки қилур чинлик алардин ҳавас,
Қошлари устида топор чину, бас.*

Ёлғон сўзлашга ўргангандардан чин истасанг, қошлари устидаги чин (пешана тириши) нигина топасан, холос.

*Кимки, чини эл аро ёлғондуур,
Ёлғони чинликқа не имкондуур?*

Одамлар орасидаги рост сўзи ёлғон бўлиб танилган кишининг ёлғони қачон чин бўла олади?

*Кимки ўзи айлади ёлғон сўзин,
Кизб дер эл, чин деса, қолғон сўзин.*

Хар ким ўз сўзини ёлғон қилса, одамлар унинг қолган сўзини ҳам ёлғон дейдир.

*Кимки, қаноатдин эрур ҳужжати,
Яхши-ёмонга ийүк аниңг ҳожжати.*

Қаноатли киши яхши ёки ёмонлар олдида юз сарғайтириш азобидан холидир.

*Кимники айлай дер эсанг маҳраминг,
Кўп синамай айламагил ҳамдаминг.*

Ҳар ким билан дўст бўлмоқчи бўлсанг, олдин у кишини яхши сина, текшир.

*Киссангда агар дираам ийүк,
Кўнгулда кисабурдин ғам ийүк.*

* * *

*Кимники инсон десанг, инсон эмас,
Шаклда ҳам феълда яксон эмас.*

Ҳаммани бир хилда одам десанг, бу тўғри бўлмайди. Чунки одамлар шаклда ҳам мазмунда бир хил эмаслар.

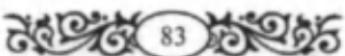
*Ким ўлса ҳиммат илгидин кушоди,
Не топсинким, топилгандин муроди.*

Кимнинг ҳимматдан баҳраси бўлса, унинг муроди топилган бўлади, яна мурод излашга ҳожат ийүк.

*Киши айбинг деса, дам урмагилким, ул эрур қўзгу,
Чу қўзгу тийра бўлди, ўзга айбинг зоҳир айларму?*

Айбингни кўрсатувчи кишига дам урма (қаттиқ тегма), чунки ул ойнадир. Ойна дам уриш билан хиралангач, бошқа айбингни кўрсатолмайдиган бўлиб қолади.

*Киши бўлса ҳам, филмасал тавъамон,
Бўла олур, ул яхши-ю, бул ёмон.*

Эгизак туғилганлар ҳам бир хил бўлолмайдилар,
уларнинг бири яхши, бири ёмон бўлиши мумкин.

*Киши ҳанзал экса, ачиғ бар топар,
Ва гар найшакар экса, шаккар топар.*

Киши аччиқ экин (итхамак — итқовун) экса, аччиқ ҳосил олади. Агар найшакар экса, шаккар олади.

*Киши муҳраро ҳар на қиласа нигор,
Варақда ҳамул нақш ўлур ошкор.*

Муҳрга нима ўйилган бўлса, қофозга ҳам шу тушади.

*Киши таълимдин топса малолат,
Топар илм аҳли олинда хижолат.*

Ўрганишни оғир кўрганлар илм аҳли қошида уятга қоладилар.

Киши ўз мадҳин деса, чин доғи бўлса, нописанддур.

Кишининг ўзини мақташи тўғри бўлса ҳам эътиборсиздир.

*Кўп олтун-кумуш сори қўл сунмагил —
Ки, тутсанг кафингни қаро ранг этар.*

Олтин, кумушни тўплашга уринма, чунки уни қўлда тутиш қўлни қаро қиласди.

*Кўрмак аввал демакда осонлик —
Ки эрур, сўнғи бас пушаймонлик.*

Бошда яхши ўйламай сўзлаш кейинги пушаймонга сабаб бўлади.

*Кўрган киши ўткарур забона,
Куйган киши кўргазур нишона.*

Ўтни кўрган киши, алангасин ҳам кўради аммо ўт доғини куйган киши кўрсатади.

*Кўрмагасен ўйл аро ранжу надам,
Ҳар қадами ўрнига қўйсанг қадам.*

Ҳар бир қадамингни билиб боссанг, алам ҳам кўрмайсан, ҳеч қачон ўкинмайсан ҳам.

*Кўзима ҳар дам ёруғроқтур юзингни кўзгуси,
Хосият мундоқ эмиш, ҳар кимда бўлса пок ишқ.*

Юзингнинг ойнаси кўзимга ҳар нафас равшанроқ бўлиб кўринади. Ҳақиқатда ҳам, ҳар кимда пок муҳаббат бўлса, шундоқ хосият беради.

*Кўнгулда тил синони жароҳати бутмас,
Анга ҳеч нима марҳам ерин тутмас.*

Тил найзасидан бўлган кўнгил яраси битмайди. Унга ҳеч нарса марҳам бўлолмайди.

*Ким хўйи ёмон бўлса, машаққатдур анга,
Ким хўйи анинг яхши, ғаниматдур анга.*

Ёмон қилиқли бўлган кишининг оғирлиғи ҳам ўзига бўлганидек, хушфеълликнинг фойдаси ҳам кишининг ўзигадир.

*Кимсага ёлғончи дебон қолса от,
Бу от шла гар десалар ўзу ёт.
Сидқ хитоби яна ёнмас анга,
Чин деса ҳам, ҳалқ ишонмас анга,*

Бировнинг ёлғончилиги машҳур бўлиб қолгач, ҳар қанча чин гапирса ҳам, унга кишилар ишонмайдиган бўлиб қоладилар.

*Кимсага ҳар шевада қаллоблик,
Андин эрур яхшики кazzоблик.*

*Ҳар вақт қаллоблик қилувчи бўлғандан ёлғон сўзлов-
чи яхши.*

*Кимсани бот айламагил аржуманд,
Ҳам яна оз иш била қилима најсанд.*

*Одамларни юқори мартабага кўтаришда шошилма
ва оз, арзимаган иш учун хўрлама.*

*Кулгуки, ўз ҳадидин ўлди йироқ,
Йиғламоқ андин кўп эрур яхшироқ.*

Ўз ҳадидин ошган кулгидан йиги яхши.

*

Кимки ошиқ эрмас, ул эрмас киши.

* * *

*Кимки, йўқдур нақддин пирояси,
Билки, ҳиммат басдурур сармояси.*

*Мол-дунёси йўқ одамнинг ҳиммати бўлса, шунинг
ўзи етарли давлатдир.*

*Кимсага ҳеч ишта гар етмаса илик,
Бок йўқ, гар ҳиммати бўлса бийик.*

*Кишининг қўли бирор нарсага етмаса ҳам, ҳимма-
ти буюк бўлса, шунинг ўзи кифоядир.*

*Кимки, бўлғай ҳиммати оли(й) анга,
Бар берур бу ҳиммат иқболи анга.*

*Кимнинг ҳиммати олий бўлса, шу баҳтнинг ўзи
унга ўз самарасини беради.*

*Қаъбаки, оламнинг ўлуб қибласи,
Қадри йўқ, андоқки, кўнгул каъбаси.*

Оlamning қибласи бўлган Каъбанинг кўнгил каъбасичалик қадри йўқ.

Кўнгул эрур булбули бўстони раз.

Кўнгил сир бўстонининг булбулидир.

*Кимгаки бир ришта етурдунг зиён,
Қатлинга ул риштани билгил йилон.*

Бировга қилча зарар етказган бўлсанг, у илондек сенинг ўлимингга сабаб бўлади.

*Кимки улуғроқ, анга хизмат керак,
Улки кичикроқ, анга шафқат керак.*

* * *

*Кимга фано ганжидин огоҳлиқ,
Мулки қаноатда анга шоҳлиқ.*

Кимки фақирлик давлатидан баҳраманд бўлса, у қаноат мулкининг подшоҳи бўлади.

*Кимки фалак сори отар тошини,
Тош ила озурда қилур бошини.*

Ким осмонга тош отса, у ўз бошига тушиб, ўзига зарар етказади.

*Кимгаки жонондин эрур жон азиз,
Ҳайфки, қилғай ани жонон азиз.*

* * *

*Кишиким, ичса ҳиммат базмидин жом,
Тонар ул жомдин комин саранжом.*

Ҳиммат неъматидан баҳраманд бўлган киши барча муроду мақсадига етади.

*Ки ҳар иш сориким, табъ ўлди мойил,
Эрур ўткармак андин ўзни мушкил.*

Кишининг кўнгли бир ишга мойил бўлса, ундан
воз кечиши қийин.

*Киши гар қилса минг йил подшолик,
Жаҳон мулкига айлаб кадхудолик,
Чу тортар оқибат жоми фанони,
Борур дам фаҳм этар бир дамча они.*

Агар киши бутун дунёни қўлига киритиб, минг
йил подшолик қилса ҳам, охир-оқибат ажал шарбати-
ни ичади ва жон берайётганда минг йиллик умри бир
лаҳза бўлиб туюлади.

*Ки гардун етти қасридур вафосиз,
Жаҳоннинг тўрт фасли ҳам бағосиз.*

* * *

*Кишининг ер юзига ҳукми етсун,
Қазойи осмони етса нетсун.*

* * *

*Кўнгул дардига дармондур насиҳат,
Қилоли улча имкондур насиҳат.*

* * *

Киши тақдирдин бўлмас чу қочиб.

* * *

*Ким чекса қадаҳ ниёз бирла,
Хушроқки, риё намоз бирла.*

Риё билан намоз ўқигандан ихлос билан май ичган
афзал.

Кўп деган кўп янгилур ва кўп еган кўп йиқилур.

Кўп гапирган кўп янгишади ва кўп еган кўп дард-
та чалинади.

*Кўп демак сўзга мағурлук ва кўп емак нафса
маъмурлук.*

* * *

*Карам бир жафокашнинг шиддати юкин кўтармак-
дур ва ани ул суубатдин ўткармакдур.*

Карам (мехрибонлик, яхшилик) бир бечоранинг оғириини енгил қилиш ва уни бу қийинчиликдан қутқаришдир.

Карам ва мурувват ота ва онадурлар, вафо ва ҳаё икки ҳамзод фарзанд.

Карам ва мурувват гўё ота-онаю вафо ва ҳаё икки туғишган фарзанд.

Комиллар — аҳли ҳаё ва ноқислар беҳаё.

* * *

*Кимга қилдим бир вафоким, юз жафосин кўрмадим,
Кўргузуб юз меҳр, минг дарду балосин кўрмадим.*

* * *

*Киши ўзин ясағон бирла бўлурму ошиқ,
Субҳи козиб ёрумас, уйлаки субҳи содиқ.*

Киши ўзини севган каби кўрсатган билан ошиқ бўлиб қолмайди. Субҳи козиб (ёлғон тонг) субҳи содиқ (ҳақиқий тонг)дек ёруғ бўлмайди.

Киши молидин неким баҳра олди анингдекдур, ҳар неким асради ўзганинг.

* * *

*Кўнгул маҳзанинг қулфи тил ва ул маҳзанинг ка-
лидин сўз бил.*

Тилни кўнгил хазинасининг қулфи, сўзни унинг қалити деб бил.

*Күнгүл ҳолати сүз дегач билгүрүр —
Ки, махзанда дур ё садафрезадур.*

Сүзингга қараб, күнглингни билиш мумкин: бу хазинада дур борми ёки садаф синифи?

Күп дегувчи, күп егувчи — томук түрига ошиқиб кетгувчи.

Күп гапиравчы ва күп еювчи киши жаҳаннам қаърига шошилаётган бадбахтга ўхшайди.

*Күп демак бирла бўлмагил нодон,
Күп емак бирла бўлмагил ҳайвон.*

* * *

✓ *Кишида барча ахлоқи ҳамида
Чу жамъ ўлди, қўярлар отин эҳсон.
Бири андин саходур, бири мурувват,
Булар гар йўқтур, инсон эрмас инсон.*

Кишида барча яхши фазилатлар жам бўлган бўлса, уларни бир сўз билан эҳсон дейдилар: унинг бири — саховат бўлса, бири — мурувват. Бу иккисидан бебаҳра инсон инсон эмас.

Кулар юз билан ато, сахо устига сахо.

Очиқ чехра билан саховат қилиш саховат устига саховатдир.

Кўзни ўз айбингдин олма ва ўзгалар айбига кўз солма.

* * *

Кафисизликдин малул бўлмагил, аёғсизларга боқиб, шукр қил.

Ковушим йўқ, деб нолима, балки оёғи йўқларга боқиб шукр қил.

*Кўнглунга хирад йўлин падидор айла,
Бу нақдқа жонингни харидор айла,
Ҳар ишда хирадни ўзунгга ёр айла,
Журмунг таркидин хирад изҳор айла.*

Кўнглингга ақл йўлини кўрсат, ақл давлатига жонингни харидор қил, ҳар ишда ақлни ўзингга ёр айлаб, ақл ёрдамида айбу гуноҳларингни тарк эт.

*Кимни тиласанг билай, мақолин англа,
Аслин, десанг, англайн, фиъолин англа,
Кирдорига боқиб, асл ҳолин англа,
Аслиға далил аниңг хисолин англа.*

Бироннинг кимлигини билай десанг, сўзига бок, аслига қизиқсанг, юриш-туришини кузат. Хатти-ҳаратини кўриб, унинг аслида кимлигини билиш мумкин, чунки кишининг феъл-автори унинг қандай инсон эканлигига ёрқин далил.

*Кўп англа бир ўлса журми носоз ҳануз,
Гар минг ўлса тоат, эрур оз ҳануз.*

Ёмон гуноҳнинг биттасини ҳам кўп, тоатнинг мингтасини ҳам оз деб бил.

*Ким ақл йўлида тутса маъво охир,
Тонг йўқ, эл ичинда бўлса доно охир.*

* * *

*Кўнглунгни арит борча ямон хислатдин —
Ким, яхши қилиғ далил эрур раҳматдин.*

* * *

*Ким қалби дақиқ эрур, анга муҳтож ўл,
Тўқлуқ чу кўнгулни қатиқ айлар, оч ўл.*

Қалби гўзал кишилар суҳбатини изла. Тўқлик кўнгилни ўлдиради, шунинг учун оч бўл.

*Ким оз деди нукта, айшу ком ўлди анга,
Сўз қоидасида интизом ўлди анга.*

* * *

*Ким олим эса, нуктада барҳақ де они,
Гар базм тузар, биҳишти мутлақ де они,
Ҳар кимсаки, йўқ илм анга, аҳмақ де они,
Мажлисдаки, илм бўлса, учмақ де они.*

Ким олим эса, ҳар бир сўзини ҳақиқат деб бил, у ташкил этган давраларни ҳақиқий жаннатга қиёс қил. Кимнинг илми бўлмаса, уни аҳмоқ ҳисобла, илмий анжуманларни жаннат боғига ўхшат.

*Ким садқа берур, агарчи Афридундур,
Гар миннат этар, бу феъл ила матъундур,
Миннат била улки садқа айлар дундур —
Ким, журми анинг савобидин афзундур.*

Садақа қилган киши агар Афридун (одиллиги ва олижаноблиги билан машҳур Эрон шоҳи) бўлса ҳам, агар миннат қилса, бу қилиги билан таъна-маломатга қолади. Садақасини миннат қиласидаган киши пасткашдир. Миннат билан қилинган садақанинг гуноҳи савобидан кўпроқ бўлади.

Ким бўлди киши ҳалоки худбинлик аро.

Кишининг ҳалокати худбинлигидандир.

*Ким мусулмонлиғ айласа даъво,
Чин эмас гар фидо қилур жонлар.
Ул мусулмондуруркӣ, солимдур
Тилию илгидин мусулмонлар.*

Ким мусулмонлик даъво қилиб, бу йўлда жонини фидо қилса ҳам, у чин мусулмон эмас. Кўли ва тилидан мусулмонларга озор етмайдиган кишигини чин мусулмондир.

*Кимки, ҳар кимга вайдае қилди,
Шарт эрүр вайдаға вафо қылмоқ.*

* * *

*Кимки ислом күзгусида тилар
Ҳар замон ўзга бир сафо мавжуд.
Кечсун ул нағыз борча ишдинким,
Тенгри рози эрмас, улус хушнуд.*

Кимки ислом күзгуси билан қараганда ўзида ҳар замон поклик күришни истаса, Ҳақ розиу халқ хурсанд бўлмайдиган ҳар қандай ножӯя ишларни тарк этсин.

*Кимки мўминдуур, қачон чидағай —
Ким, ўзи тўқу қўшни бўлғай оч.
Анга доги керак етурса насиб,
Хонида агар кулочу хоҳи умоч.*

Мўмин киши қўшниси оч бўла туриб, ўзининг тўқ бўлишига чидолмайди: дастурхонида хоҳ ширин кулча, хоҳ умоч бўлсин, унга ҳам илинади.

Кимки саркашрак, ҳаводис ўқиға кўпрак ҳадаф.

Кимки ўжар бўлса, турли балоларга кўпроқ дучор бўлади.

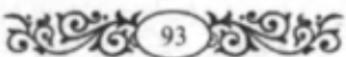

Ким кафани ёд этар, андин ўлук огоҳроқ.

* * *

*Ким кўрди экин жаҳонда, оё, хушлуқ,
То бир киши айлагай таманно хушлуқ,
Юз ўилда агар бир ўлса пайдо хушлуқ,
Омодадуур ёнида юз нохушлуқ.*

Бирор киши жаҳонда хурсандчилик кўрганмики, то бошқалар уни орзу қилса? Юз ўилда бир марта хурсандчилик агар мұяссар бўлса, унинг ёнида юз нохушлик ҳам тайёр туради.

*Ким бўлса бу мотамкададек олам аро,
Сайр айласа ғамсириштилик одам аро,
Гар одам эрур, бўлса керактур ғам аро,
Оlamда эса, бўлса керак мотам аро.*

Ким бу ғамхонага ўхшаган оламда яшаса, зуваласи ғамга қорилган одамларни кўрса, одам экан, ғамга ботади, оламда экан, мотамда қолади.

*Кўнгул ичра ғам камлиги асру ғамдур,
Алам йўқлуғи дағи қаттиқ аламдур.*

Кўнгилда ғам камлигининг ўзи катта ғамдир, аламнинг йўқлиги ҳам қаттиқ аламдир (яъни одам бегам бўлмайди).

*Кимки, онинг бир малаксиймо париваш ёри бор,
Одамий бўлса, пари бирла малакдин ори бор.*

Фариштасифат париваш ёри бор киши одам бўлса, хуру париларни орзу қилмайди.

Киши фарзанди қачон кимсага фарзанд ўлмиш?

* * *

Кимсани қўймас ҳамиша чун бу даҳри дун йигит.

Бу тубан дунё ҳеч кимни ёшлигича қолишга қўймайди.

Кўнгулнинг ўзгадур ҳар лаҳза ҳоли.

* * *

*Кўп ачиғланма, агар бўлсанг улустин талхком,
Улча қисмингдур қазодин, кимга ғазабен газаб?*

Халқдан аламзада бўлсанг, кўп аччиқланма, тақдирнинг ҳукми шу бўлса, кимга ғазабингни сочасан?

...кимса йўқким, чарх зулмидин забун эрмас.

Бу дунёда тақдирнинг номардлигидан жабр кўрмаган кимса йўқ.

Кимга қилдим бир вафоким, кўрмадим юз минг жафо?!

* * *

*Кўп, эй гул, урма булбул жонига бедод хоринким,
Сену мендек гулу булбулни кўп ўткарди бу бўстон.*

Эй гул, булбул кўксига зулму ситам тиканини кўп санчма, бу бўстон сену мендек гулу булбулни кўп кўрган.

Кўнгулни гар, десанг, олдурмай, аввал кўзни олдурма.

* * *

*Кимки бир кўнгли бузугнинг хотирин шод айлагай,
Онча борким, Каъба вайрон бўлса, обод айлагай.*

* * *

*Кирмагай жаннат ичра ҳеч бахил,
Гарчи ул бўлса саййиди Курайший.
Бормагай дўзах ичра ҳеч сахий,
Филасал, бўлса бандай ҳабаший.*

Курайш қабиласи (пайғамбар авлоди)нинг улуғларидан эса-да, бахил киши жаннатга кирмайди. Қора танли ҳабаш эса-да, сахий киши дўзахга тушмайди.

*Кишики, истасаким етмагай малолат анга,
Керакмас аҳли жаҳон бирла завқу ҳолат анга.*

* * *

Кимса даврон аҳлидин ҳаргиз вафое кўрмади.

* * *

Киши девона бўлса яхшироқ юз қатлаким, абраҳ.

* * *

*Кўнгул футур ўлмайин, роз очилмас,
Садаф гар бутун бўлса, гавҳар сочилмас.*

Садаф синмай гавҳар чиқмаганидек, кўнгилга ҳам то жароҳат етмас экан, сирларини очмайди.

*Киши айбин юзига қилма изҳор,
Тааммул айла ўз айбингға зинҳор.*

Кишининг айбини сира юзига айтма, ундан кўра ўз айбларингни ўйла.

*Кишиким, ёрини ҳар кун кўрарга ўрганур эрмиш,
Чу бир кун кўрмас эрмиш, бениҳоят эмганур эрмиш.*

Ёрини ҳар куни кўришга ўрганиб қолган киши бир куни кўрмай қолса, ниҳоятда қийналар эмиш.

*Кўрубмен анча ғаму дард ошнолардин,
Чекибмен анча алардин алам ано бирла —
Ки, тушса жоним ажал сайлиға, эрур хўброқ
Фариқлиқки, халос бўлмоқ ошно бирла.*

Яқинлардан шунча кўп ғаму дард кўрдим, улар туфайли шунча кўп оғир аламлар чекдимки, улардан кутулиш учун жоним ажал тўфонига учраб, йўқ бўлгани яхшироқ.

*Киши топса ҳамдардини ногаҳон,
Не имкон ниҳон дарди қолмоқ ниҳон.*

* * *

*Ким бу чаман ичра хиромон эрур,
Барчаси бир-бирига меҳмон эрур.*

* * *

*Кишига неча келса мушкил ҳол,
Ҳикмату ақл анга эрур ҳаллол.*

Кишининг бошига ҳар қанча мушкул иш тушмасин, илм ва ақл кучи билан уларнинг барчасини ҳал қилиш мумкин.

*Кимки жаҳон аҳлида инсон эзур,
Билки, нишона анга иймон эзур.*

* * *

*Кӯзки, эзур эгри анинг хилқати,
Бирни икки кўрмак эзур санъати.*

Кўз қийшиқ бўлса, битта нарса унга иккита бўлиб
кўринади.

*Кўнглунг ичра нафас кибибуроз,
Қайтмас кимсадин чу чиқти нафас.*

* * *

*Кому нашоту айш ба хосон насиб шуд,
Аз мо ба гайри меҳнату дарду бало мапурс.*

Бахту шодлигу роҳат хосларга насиб бўлди, биздан
дарду машаққату балодан бошқасини сўрама.

*Китоб он кас, ки аз кас орият жуст,
Макун з-аҳли хирад, дигар шумораш.
Ки ҳаст он мўниси маҳбуб касро
Гаҳе андар бағал, гаҳ дар канораши.
Чи абллаҳ мардаке бошад, ки гўяд,
Ба ман дех чанд рўзе мустаораши.*

Бирордан қарзга китоб олган кишини оқил деб
хисоблама, унга бошқа таъриф керак. Чунки китоб
кишининг дўсти ва севгилиси бўлиб, уни гоҳ қўлтиғи,
гоҳ қучогига олади. Бинобарин, у қандай абллаҳ киши-
ки, бир неча кун фойдаланиш учун менга (китобинг-
ни) бериб тур, дейди.

*Киши гар кўксини юз пора қилсун,
Фалак бедодига не чора қилсун?*

Киши кўксини юз пора қилса ҳам, тақдир зарбаси-
га чора тополмайди.

*Лола-ю гулким совуур дөвбод,
Күйса бўлурму анинг отин жавод?*

Лола-ю гулларни тўкиб юборувчи қаттиқ шамол-нинг ишини сахийлик, яхши иш деб бўладими?

*Лек мундин кўп совуқдур, ашк тўқмак зўр ила,
Дай елида қатра-қатра муз томизғон ел каби.*

Ёлғондан йиғлаш (шайтонлик) ҳар нарсадан ҳам совуқдир. Бундай кўз ёши қишида муздан эриб тушган томчилардан ҳам совуқроқ.

*Лутфу карам гарчи эрур дилпазир,
Қаҳру сиёсат ҳам эрур ногузир.*

(Болаларга) меҳрибонлик, юмшоқлик яхши бўлса ҳам, ўрнида қаҳру сиёсат ҳам керакли чорадир.

*

*Лоф аро эрмен деган эрму бўлур?
Келмас ишни илкидин дерму бўлур?*

Эр кишиман деб лоф урган киши эр бўлавермайди. Эр киши қўлидан келмайдиган ишни қиласман демайди.

*Лаим фарқиға иқбол тожини қўймоқ,
Яқинки, бўлғусидур мужиби азоби анинг.*

*Хасиснинг бошига иқбол тожини кийдириш унинг
азобга қолишига сабаб бўлади.*

*ЛАЪЛДЕК БОШИМ ОСИЛСУН ФАРҚАУ ХУНОБ ЎЛУБ,
ЛАЪЛ ТИККАН САЛТАНАТ ТОЖИҒА РАҒБАТИМ.*

*Лаъл (қизил рангли қимматбаҳо тош) қадалган под-
шоҳлик тожига заррача қизиқишим бўлса, лаълдек қип-
қизил қонга беланиб, бошим осилсин.*

Лайли дардиидур Мажнунға маҳсус.

* * *

*Лоф аз дониш нест ба жуз нодони,
Донистани жаҳл илм шуд то дони.
Мушкил ба худат кор чаро гардони,
Чун бошад як нею ҳазор осони.*

Илму маърифатдан лоф уриш нодонликдан бошқа нарса эмас. Агар билсанг, нодонликни билишнинг ўзи илмдир. Нима учун ўз ишингни мушкуллаштирасан, чунки битта «йўқ»дан мингта осонлик юзага келади.

*Моддаким бермаса марҳам күшод,
Ништар-ўқ айлар анга дағын фасод.*

Агар ярага малҳам ёрдам бермаса, унинг чораси ништардир.

*Моласиз ул тухмки, дәхқон сочар.
Сувни тенг ичмас неча яксон сочар.*

Дәхқон уруғини мола босмай эккач, ҳар қанча диққат билан тикса (сочса) ҳам, у экин сувни тенг ичмайди. Яъни экин яхши битмайди.

*Маъданни инсон гүҳари сўздурур,
Гулшани одам самари сўздурур.*

Инсоният конининг қимматбаҳо инжулари ҳам сўздир. Одамият чаманзорининг меваси ҳам сўздир.

Масканинг истар Навоий нася жаннат аҳли зуҳд.

Сўфилар жаннатни истасалар, Навоий сенинг (маҳбубнинг) турад жойингни излайди.

*Мевага мағз ўлса, бўлур пўст ҳам,
Кимсага ҳам душман ўлур, дўст ҳам.*

Меванинг мағзи ва пўсти бўлганидай, кишининг ҳам душмани, ҳам дўсти бор.

*Меҳнат аро ҳар кимки, таҳаммул ийк анга,
Тарвижга мутлақо тахайюл ийк анга.*

Кимки меҳнатга чидамсиз бўлса, унинг ишининг ривожланиши тўғрисида ўйлаш ҳам мумкин эмас.

*Меҳрки, равшанлик этар фош ани,
Кимга гунаҳ кўрмаса хуффош ани.*

Ҳар ёққа ёруғлик сочувчи қўёшни кўршапалак кўрмаса, бунга ким гуноҳкор.

*Мил уза чиқмоқ ангаким воядур,
Чиқмоқу тушмаклик анга поядур.*

Минорага чиқиши истовчиларнинг мартабаси чиқиш ва тушишдир.

*Mўр терар ар неки сочғай киши,
Бўлди тирик гўрга кирмак иши.*

Чумолининг тириклай гўрга кириши (ер остида ётиши) унинг одамлар сочганини териб ейиши — текинхўрлиги натижасидир.

*Муфид ашъёға дойим иштиғол эт.
Вале бор ишда майли эътидол эт.*

Ҳар вақт фойдали нарсаларга урин. Бекорга лақиллама. Лекин ҳар бир ишда ҳам жуда ортиқ уриниб, ўзингга жабр қилма, ўртача иш тут.

*Мулойим тақаллум ваҳшийларни улфат сари
бошқарур.*

Мулойим муомала ваҳшийларни ҳам дўст қиласи.

*Мустақим хат ҳар ёнки майл қилди, әгри бўлди,
чолғи
Торидек эътидолидин тажсовуз қилди,
тузуги бузилди.*

Меъёрида тортилмаган чолғу тори дилкаш оҳанг таратмаганидек, хат ҳам текис ёзилмаса, нафис чиқмайди.

*Мушкни ҳар кеча сочар бедаранг,
Тун сочига бермоқ учун бўю ранг.*

Кечасига қоронғилик бериш учун қора рангни ҳар кеча беҳисоб (тўхтовсиз) сочиш ўринсиз ҳаракатдир.

*Музҳик эрур маст ҹу айлар хуруш,
Сўзни тааммул била дер аҳли ҳуш.*

Ҳушёр кишилар ўйлаб сўзласалар, маст тартибсизлик қилиб, кишиларни ўзидан кулдиради.

*

*Минг йил ўлсанг даҳр аро ё бир замон —
Ким, ажал охир санга бермас амон.*

Бу дунёда хоҳ минг йил, хоҳ бир лаҳза яша, охироқибат ажал қўлидан қочиб қутулолмайсан.

*Мол ўлуб, гар йўқ кишининг ҳиммати,
Маъни аҳли олдида йўқ иззати.*

Ҳимматсиз бойнинг оқиллар олдида эътибори йўқ.

*Муни билким, жаҳон фонийдур асру,
Ҳақиқат аҳли зинданийдур асру.
Агар тонса Сикандар мулки зотинг,
Гар ўлса Нуҳ умрича ҳаётинг.
Чу кетмоқлик керактур бот, агар кеч,
Ҳамул давлат била бу умр эрур ҳеч.*

Шуни билки, дунё жуда ўткىнчидир, ҳақиқат аҳли-
нинг қисмати қайғу-аламдир. Агар Искандардай беҳи-
соб мулку Нуҳ пайғамбардай узун умр соҳиби бўлсанг
ҳам, эртами-кечми, бу оламни тарк этишингга тўғри
келади: шунча давлат билан ҳам бу умр ҳеч нарсага
арзимайди.

*Манга не ёру не ошиқ ҳавасдур,
Агар мен одам ўлсам, ушбу басдур.*

* * *

*Молдин умрунгға осойиш агар етмас, не суд,
Нуҳ умрин ҳосил этсанг, ганжи Қорун қозғаниб.*

Қорун (Мусо пайғамбар даврида яшаган киши)дай
молу дунёйнгни одамлардан қизғаниб, Нуҳ пайғам-
бардай минг йил яшасанг-у, ҳаётингда роҳат-фароғат
бўлмаса, бу беҳисоб бойлигу бу узун умрдан нима
фойда?

*Май ичти, деб мени ёзғурманг, эй мусулмонлар —
Ки, раҳматидин эмас ноумид габру жуҳуд.*

Оллоҳ раҳматидан ҳеч ким, ҳатто оташпараст ва
яҳудийлар ҳам умидсиз эмас, бас, эй мусулмонлар,
бор-йўғи май ичганим учун мени гуноҳкор қилманг-
лар.

*Муроди гар эмас дилбар муроди,
Илоҳи, бермагил ошиқ муродин.*

*Мурувват рангию инсоғ иси кўз тутмагил элдин,
Бу рангу бўйлук гул ийқ чу олам гулистонинда.*

Одамлардан мурувват рангию инсоғ исини умид
қилма — олам гулистонида бу хил ранг ва бўйлик гул
ҳеч қачон бўлмаган.

*Манга йўқ, ўзгага бори вафо қилғанин гар топсам,
Бошиға эврулай, олида жонимни фидо айлаб.*

* * *

*Мени мен истаган ўз сұхбатиға аржуманд этмас,
Мени истар кишининг сұхбатин күнглум писанд
этмас.*

Мен истаган кишилар мени ўз сұхбатларидан баҳраманд этмайдилар, менинг сұхбатимни истаганларни эса мен хушламайман.

*Мүмкін зұмас қисмат ўлған ризқнинг ағзұнлиғы,
Бас, халойиқ миннатин то бүлғай имкон чекмагаш.*

Қисмат қилинган ризқни күпайтириш мүмкін зұмас. Шундай экан, одамларга иложи борича тама құлини чүзма.

*Мен вафо кимдин топай, бу шевани чун топмади
Офаринишда пари жинси, башар авлоди ҳам.*

Мен вафо кимдан топай: бу одатни азалдан пари жинси ҳам, одам авлоди ҳам топмаган бүлса?

*Менки бир гулдин жағон богида бүе топмадим,
Найлайн, қылса муаттар даҳрни бүстон иси.*

Бу жағон богида мен бир гулнинг ҳидидан баҳраманд бўлолмасам, ер юзини бўстон иси босиб кетганидан менга нима фойда?

*Мурувват барча бермакдур, емак йўқ,
Футувват барча қилмакдур, демак йўқ.*

Мурувват ўзи емай, топганини бошқаларга бериш бўлса, футувват (жавонмардлик, олижаноблик) барчага яхшилик қилиб, бу ҳақда бировга оғиз очмасликдир.

*Мазлумға баҳшойиши күргүзки, золимдин осойиши күр-
гайсан. Хирадманд мухолафатдин қочар ва мувофақатға
мұлоядат әшигін очар.*

Бечораларга марқамат күрсатсанг, золимлардан хо-
тиржам бўласан. Оқил киши душманлиқдан қочар ва
мулойимлик билан дўстлик әшигін очар.

МУШУККА

Мушукка риоят — кабутарға оғатдур.

Мушукка раҳм қилиш каптарга ўлим тилашдир.

МАЙ ИЧМАК

*Май ичмак нахъй эрур Тенгри қавли, ҳар ҳол била
анинг тарки авли.*

Май ичиш Оллоҳ ҳукми билан ман қилинган, би-
нобарин, ҳар қандай ҳолатда ҳам уни тарк этган маъ-
кул.

МАСТЛАР

*Мастлар орасида бир ҳүшёр — ҳүшёrlар орасида бир
мас түкми бор.*

* * *

*Махаллида айттур сүзни асрама, айттмас сүз теграси-
га йўлама.*

* * *

*Мозиу мустақбал аҳволин тақаллум айла кам,
Не учунким, дам бу дамдур, дам бу дамдур,
дам бу дам.*

Ўтган кундану ҳали келмаган кундан камроқ сўз
оч, балки ҳозирги дамингни ғанимат бил.

МҮМИН

*Мўмин эрмастур улки, иймондин
Рўзгорида юз сафо кўргай,
Токи қардошига раво кўрмас —
Ҳар неким ўзига раво кўргай.*

Иймон туфайли ҳаётида юз поклик күрса-да, то ўзигараво күрганни дўсту яқинларига ҳамраво кўрмагунча киши мўмин бўлолмайди.

*Мүмин эрсанг, қилиб дуррингни нисор,
Эл била равшан ўл нечукким шамъ.
Негаким, Тенгри ҳеч мүминда
Бүхлу бадхүйлүкни қилмади жамъ.*

Мүмин бўлсанг, топганингни халқа бериб, шам каби одамлар билан биргаликда хурсандчилик қил. Чунки Худо ҳеч бир мўминда баҳиллик ва ёмон хулқлийни жам этмади.

*Майдони сахо ичра жалодат күргуз,
Топқонни берур амриға одат күргуз,
Бухл айласа, нафсингға адөват күргуз,
Хар нимаки топылса, саховат күргуз.*

Саховат майдонида ҳиммат күрсатыб, топганингни садақа қилишни одат эт. Нафсинг хасислик қилса, уни жазолаб, нимаки топилса, саховат күрсат.

*Молингки, эрур кому ҳаво йўлида харж,
Жоми маю лаҳни жонғизо йўлида харж,
Бордур ямон айламак риё йўлида харж,
Яхшиси эрур бўлса худо йўлида харж.*

Молинг орзу-ҳавас, май жоми, жонга роҳат берувчи овоз ёки риё йўлида харж бўлгани ёмон, яхшиси Худо йўлида сарф бўлганидир.

*Майл айла ҳамиша меҳрибонлар сори,
Яхшилару турфа кордонлар сори.*

Ҳамиша меҳрибон, яхши, турли ҳунарларни биладиган билимдон кишилар томон интил.

*Мўмин бори элдин ўзни кам билса керак,
Ҳақдин не анга келса, карам билса керак,
Беҳикматлигини дарду ғам билса керак,
Ҳикмат топарини мугтнанам билса керак.*

*Мўмин барча кишилардан ўзини кам деб билиши,
Ҳақдан унга нимаики юзланмасин, лутфу карам ҳисоблаши,
Ҳикматдан бебаҳралигини дарду ғам, ҳикмат топса,
унинг ғанимат санаши керак.*

*Мушкил эмас ишққа жон ўртамак,
Ўтқа не душвор жаҳон ўртамак.*

Жаҳонни куйдириш ўтга қийин бўлмаганидек, жонни ўрташ ишққа ҳам мушкул эмас.

Мувашшаҳ хабарни чиндор деб дўстқа еткурма ва бироннинг айби воқеъ бўлса, юзига урма.

Пардоз берилган ҳар қандай сўзни ҳақиқат деб дўстта етказма ва бироннинг айби ошкор бўлса, юзига солма.

Маҳаллида берган эски чорпора тўн — саховат ва бемаҳал берган зарбофт чорқаб — шақоват.

Ўз вақтида берилган эски йиртиқ тўн — саховат ва бемаҳал берилган зарбофт тўн — хасислик.

Муфлис қонеъ — ғаний ва шоҳу гадодин мустагний.

Қаноатли камбағал — бой ва шоҳу гадога муҳтож эмас.

Мустагний — мағбун, мутакаббир — малъун.

Ўз давлатига мағрур — алданган, манманликка берилган — лаънатга қолгандир.

*Мо дард дидаему даворо шунидаем,
Аз мо зи дард турс вале аз даво мапурс.*

Бир дардни күрганмиз-у, давони эса фақат эшитганмиз. Шунинг учун биздан дардни сўра, лекин давони сўрама.

*Мадор чашиби вафо аз халқи олам,
Ки ҳеч як ба умеди вафо намешояд.
На умрашон чу вафо дораду на жону на жисм,
Бигў, вафо зи ду-се бевафода кужсо ояд?*

Олам аҳлидан вафо умид қилма, чунки уларнинг бирортаси ҳам вафо умид қилишга арзимайди. Ахир, на умрлари-ю, на жонлари-ю, на жисмларида вафо бор. Қани, айт-чи, бу икки-уч бевафода вафо қаердан ҳам бўлсин?

*Нодон пандида ғалат муқаррардир
Ва душман насиҳатида фириб мутасаввар.*

Нодон томонидан бўладиган маслаҳатда хато бўлиши муқаррардир ва душман насиҳатида алдамчилик бўлиши аниқ.

*Нодонлиғ эрур элда маломатга далил,
Дено улус олдида хижолатга далил.*

Нодонлик кишилар ўртасида маломатга сабаб бўлса, дононолар қошида хижолатга сабаб бўлади.

*Нафъинг агар ҳалққа бешакдуур,
Билки, бу нафъ, ўзунгга кўпракдуур.*

Агар кишиларга фойда етказаётган бўлсанг, билки, бундан ўзингга фойда кўпроқдир.

*Нафқа била нафсни тутма дариф,
Жонинга ифром ила ҳам урма тиф.*

Нафсинг учун зарур нафақаларни аяма, лекин нафсни қондиришлик учун жуда ҳам ҳаддан ошиб, ўзингни қийнама.

*Нафс амрида ҳар нечаким, толпингасен,
Кўп гарчи бутунлик тиласанг сингасен.*

Нафснинг ихтиёрига кириб, ҳар қанча бутунлик талаб этсанг ҳам синасан.

*Нафским, ул айши мудом истагай,
Сенга гунаҳ, ўзига ком истагай.*

Нафсга қолса, тинимсиз майшатни истайди. Лекин унинг бу иши ўзини шодлатиш, сенга алам етказишига элтади.

*Нақдни гулдек доги совурмогил,
Гунчага киби доги гиреҳ урмогил.*

Нақдни (давлатни, пулни, молни) гулга ўхшаш со-
вуриб ҳам юборма, гунчага ўхшаш уни тушиб ҳам қўйма.

*Нахлға дехқон чу берур парвариш,
Бўлур анга меваю гул бермоқ иш.*

Дарахтларнинг мева бериши боғбоннинг тарбияси-
га боғлиқдир.

*Не андоза ғам, не ҳадсиз сурур,
Керак ишда ойини хайр ул-умур.*

Турмушда киши ўзини йўқотарлик даражада севинч-
ли тутиш ярамаганидек, қайгуриш ҳам янгишдир. Бу
ишларда ўрта бир даражани саклаш зарур.

*Не бўлғусидур аҳли тажохул қадри,
Ё зумраи аъводу такосул қадри.*

Илмисизлар қадри нима бўлади-ю, дангаса танбал-
лар тўдасининг қадри нима бўлади?

*Нечаким, хирад ичра бўлса ками,
Йилондин ёмонроқ эмас одами.*

Ҳар қанча ақли кам киши ҳам илондан ёмон
бўлмайди (Холбуки, илон ҳам ўргатса, ром бўлади).

*Неча маразғаки, эрур суд қанд,
Нечага ҳам заҳр эрур судманд.*

Қанд бир неча касалликларга фойда келтирувчи бўлса, заҳар ҳам айрим иллатларга даводир.

*Нече зарурат аро қолган чоғи,
Чин демас эрсанг, дема ёлғон доғи.*

Жуда зарур бўлган жойда ҳам ростини айтмас экансан, ёлғон ҳам сўзламагил.

*Нединким, сафарга киши урса гом,
Тараффуд эрур мужиби эҳтизом.*

Кишининг юриши, ҳаракати таомни ҳазм қилишга сабабчидир.

*Нече бўлса ёлғончи эл аржуманд,
Сўзи анжуман ичрадир нописанд.*

Ёлғончи киши ҳар қанча ҳурматлик бўлса ҳам, сухбатда сўзи номаъқулдир.

*Нече тифл қилса пулаб хиралиқ,
Қачон шамъи анжум топор тиралиқ?*

Ёш болалар юлдуз чироғини қанча пуфласалар ҳам, ўчиrolмайдилар.

*Нече ганж ичра бўлса гавҳару дур,
Кўрки, бордур анинг калиди темур.
Қуфл очарда гадоу соҳиби тож,
Тенг бўлурлар калидга муҳтож.*

Хазинала дуру гавҳарларнинг ҳаммасининг очқичи темир калитдир. Бу хазинани очишда шоҳу гадо ҳам шу темир калитга муҳтож.

*Нече самар сочмоқ эса шох иши,
Күпроқ отар тош анга терган киши.*

Дарахтнинг шохи қанча кўп мева қилған бўлса,
унга шунча кўп тош отилади.

*Нечаки ҳақ лутфидин ўлди зафар.
Саъни ҳам бил сабаби муътабар.*

Ғалаба ҳар қанча Ҳақ лутфи билан мұяссар бўлмасин, (кишиларнинг) саъй-ҳаракатини ҳам асосий сабаблардан деб бил.

*Не феълики, келди биродин ёмон,
Ёмонлик кўрардин анга йўқ омон.*

Ёмонлик қилувчилар ўзлари ҳам ёмонлик кўрадилар.

*Не ишким, шаҳ топиб андин навое
Вале юз қатла ор этгай гадое.*

Шоҳ баҳра топган кўп ишлардан гадо юз марта ор қиласи.

*Не қушким, баланд ўлса парвоз анга,
Ҳалок истамас новакандоз анга.*

Баланд учган күшларни овчи овлашни ўйламайди.

*Не қушким, бўлса ҳимматдин қаноти,
Эмас паст ошёнга илтифоти.*

Қаноти ҳимматдан иборат бўлган қушнинг паст уяга
майли бўлмайди.

*Не сирфа деган киши тили қотилидур,
Алқиссаны кимсанинг балоси тилидур.*

Беҳуда сўзловчи кишининг тили ўзининг ўлдирувчишидир. Ҳулласи калом, ҳар кимсанинг балоси ўз тилидир.

*Не шаҳдинки атбояи хушнуд эмас,
Пушаймонлиги иш ҷоғи суд эмас.*

Ўзига қарашли кишилари норози бўлган шоҳнинг иш (уруш) вақтидаги пушаймонлари фойдасиз.

*Нұкта дүрін бил қулоқ орайиши,
Кенг этүк ұлди оёқ осойиши.*

Кулоқнинг зийнати турмуш учун муҳим масалаларни тинглаб, сингдеришдир. Жўн кўпдан кенг қилиб тикилган этик қимматбаҳо тор этикка қараганда оёқнинг роҳатидир.

*

Назмда ҳам асл анга маънидуур, Бўлсун аниг сурати ҳар недуур. Назмки, маъни анга маргуб эмас, Аҳли маоний қошида хуб эмас. Назмки, ҳам сурат эрур хуш анга, Зимнида маъни доти дилкаш анга.

Қандай шаклда ифодаланишидан қатын назар, шеърда ҳам маъно бирламчидир. Маъноси гўзал бўлмаган шеър маъно аҳли қошида эътиборли эмас. Шеърниң ҳам шакли гўзал, ҳам маъноси чуқур бўлиши керак.

*Нечук құлғай бир иш ахли маони –
Ки, суду озу күп бўлғай зиёни?!*

Оқыл кишилар фойдаси озу зарари кўп бўлган ишни нечук қилсин?

*Нафс хукми бирлаким, қылсанг ҳар иш,
Иржайор үл комдин шайтонға тиши.*

Нафс ҳукми билан қилған ҳар бир ишингда мақсад оғзидан шайтоннинг иржайған тишилари кўриниб турди.

❖❖❖❖❖

*Ноқис улдурким, ўзин комил дегай,
Комил улким, нуқсин исбот айлагай.*

* * *

*Ноз ила ҳусн ўлди шоҳидлар иши,
Дарду меҳнат бирла хуштур эр киши.*

Гўзалларнинг иши — ҳуснини намоён этишу нозишва қилиш. Эр кишининг зийнати — ташвишу маҳақат.

❖❖❖❖❖

*Навосиз улуснинг навобахши бўл,
Навоий ёмон бўлса, сен яхши бўл!*

Бечора ҳалқнинг ғамхўри бўл, Навоий ёмон бўлса, сен яхши бўл!

❖❖❖❖❖

*Ногаҳон гар бетааммул сурса бир ҳукми аниф —
Ким, заиф андин қавий ёхуд қавий бўлғай заиф.*

Шоҳ кутилмагандан ўйламасдан бир ҳукм чиқарса, у туфайли кучлиларнинг иши орқага кетиб, ожизлар, аксинча, кучайиб қолиши мумкин.

❖❖❖❖❖

*Нафсдин санга зулм етса, надомат эшикин оч ва
Тенгри паноҳига қоч ва тавба этокига илик ур, ул тавба
устида мардона тур.*

Нафсингга кучинг етмаса, пушаймонлик эшигини очиб, Оллоҳдан паноҳ сўра ва тавба этагидан тут, тавба қилдингми, энди аҳдингдан қайтмай, ўзингга маҳкам бўл.

❖❖❖❖❖

*Нафси кофирдин неким етгай санга,
Тавба айлаб, тавбада мардона бўл.*

*Йўл икидур, журм бирдур, тавба бир,
Ул йўл ар боғланди, очуғдур бу йўл.*

Кофири табиат нафсингдан сенга бир ёмонлик етса, дарҳол тавба қилиб, бу тавбада мардана тур. Йўл иккита: бири — гуноҳ, бири — тавба. Гуноҳ йўли боғланса, тавба йўли очиқ.

Нодон — эшак, балки эшакдин ҳам камрак.

* * *

*Не сўздинки, етгай бирорга ғубор,
Не лозимки, сен қилғасен ошкор,
Қўяберки, қилсун аён душмани,
Ки, бордур адоват адувнинг фани.*

Бирорнинг дилига озор етадиган сўзни сен айтмаганинг маъқул. Қўявер, бу гапни душмани ошкор қилсин, чунки адovат қўзғаш душманнинг иши.

Нодонга сўз демак айғондур.

Нодонга гапириш сирингни овоза қилишиdir.

Нодон дўстни дўст сонига кивурма.

* * *

*Нафс уйига сабр ила иморат англа,
Бесабрлигин анинг шарорат англа,
Иш сабр сори анга ишорат англа,
Сабрни зафар сори башорат англа.*

Нафс биносини сабр асосига қур, унинг бесабрлигини ёмонликка йўй, унга сабр қилишни ишорат қил ва сабрни зафар сари башорат деб бил.

*Не ишки, ёмонлиғ ўлди таъсири анинг,
Йўқ дарду надамдин ўзга тавфири анинг.*

Оқибати ёмонлик билан тугаган ишнинг афсус-надоматдан бўлак ҳосили йўқ.

*Не меҳр иси, не вафо ранги топқунг, эй булбул,
Бу боғ гулларига берма зинҳор күнгүл.*

* * *

*Не йўл экин буки, ҳар неча корвон борди,
Бирисидин не асар бўлди, не нишон пайдо.*

* * *

*Навоий, десангким, замоне тинай,
Замон аҳлидин айлагил ижтиюб.*

Эй Навоий, бир нафас тин олиб, хотиржам яшай
десанг, бу замона одамларидан ўзингни чеккага торт.

*Не келса олингга, кўп қўйма дафъига кўшиши —
Ки, жидду жаҳд ила тагийр топмади тақдир.*

Бошингга не иш тушса, уни даф қиласман деб ортиқча уринма, зеро, саъй-ҳаракат билан тақдирни ўзгартириб бўлмайди.

... не бало ғофил эрур аҳли ғурур.

* * *

*Не тонг, кетурса манга ишқ ҳар дам ўзгача ҳол —
Ки, шуъла вазъи аро дам-бадам эрур тагийр.*

Ишқ ичра аҳволим ҳар лаҳза ўзгача бўлса, ажаб эмас, чунки ўт ўз ҳолатини дам-бадам ўзгартириб турди.

*Нокасу ножинс авлодин киши бўлсун дебон
Чекма меҳнатким, латиф ўлмас касофат олами.
Ким, кучук бирла хўтукка неча қилисанг тарбият,
Ит бўлур, доғи эшак, бўлмаслар асло одами.*

Таги паст, ярамас кимсаларни одам бўлсин деб бехуда заҳмат чекмаки, касофат олами латиф, яъни ёмон яхши бўлмайди. Зеро, кучук билан хўтикни ҳар қанча тарбия қиласа, бири ит, бири эшак бўлади, сира одам бўлмайди.

*Носиҳо, чун умр ўтар, қўйким, бўлай шират билга,
Айш таркинким буюрдунг, ўқтадур бу наев ўгут.*

Эй насиҳатгўй, умр ўтиб кетаяпти, қўй уни хурсандчилик билан ўтказай, сен хурсандчилик таркини буюрасанки, бундай насиҳатинг бехуда.

*Нафс ўлса тобеъинг кишисен, йўқса бўлмағунг
Ҳаргиз киши, бўлуб санга юз минг киши табаъ.*

Нафсинг сенга тобе бўлса — инсонсан, аксинча, юз минг киши сенга тобе бўлса-ю, сен нафсингга тобе бўлсанг — инсон эмассан.

*Недур учмоқ жоҳ ила, охир фалак Намруднинг.
Осмони таҳту жоҳин ганжи Қорун қилдило.*

Мартабангга мағурурланма, бу фалак охир-оқибат Намруд (афсонавий золим шоҳ, унинг амри билан Иброҳим пайғамбар ўтда ёқилган)нинг таҳту шукуҳини ҳам Қорун хазинаси каби ер юзидан супуриб ташлади-ку.

*Навоиё, ўтубон умр ғафлат ичра, дариг —
Ки, сўнгги уйқуға майл этарда уйғандим.*

* * *

*Не мен қолғум, не сен боқий, замоне келгил, эй соқий,
Қадаҳ даврини хуш тутким, вафосиздур басе даврон.*

* * *

... не шаҳ қолғуси боқий, не гадо.

* * *

*Нафъ тегурмакки, шиор айладинг,
Ўзунга ул нафъни ёр айладинг.*

* * *

*Ниҳоний игна санчар ёрлардин,
Адувваши новакағғанлар кўп ортуқ.
Мувофиқшева золим дўстлардин
Мухолифтабъ душманлар кўп ортуқ.*

Билдиримай игна санчадиган дўстлардан душманси-
фат ўқ отувчилар минг афзал. Мувофиқ феълли золим
дўстлардан мухолиф таъбли душман минг афзал.

*Не суд, ар илм аро фарди замондур,
Чу жаҳл ахлиға биймидин амондур.*

Илмда замонасининг ягонаси бўлса-ю, жоҳилларга қарши курашмаса, бундан нима фойда?

*Навоий, тилинг асрагил зинҳор,
Десангки, емай даҳр ишидин фусус.*

Эй Навойй, дунё ишидан афсус чекмай десанг, ҳамиша тилингга эҳтиёт бўл.

*Неча тожвардур, кесарлар бошин,
Чу ҳангомсиз нағма тортар хүрүс.*

Бошида тожи бўлса ҳам, бемаҳал қичқирган хўрзанинг бошини кесадилар.

*Нечаки жаңд айласа козиб киши,
Бир-икки даст илгари борғай иши.*

Тинимсиз ҳаракат қылганидан кейин ёлғончининг ҳам иши бир-икки марта юришади-да.

*Нечо сахо ашрафавсофдур,
Муфрит агар айласанг, исрофдур.*

Сахийлик ҳар қанча мақтовор сазовор бўлса ҳам, у ҳаддан ошса, исрофдир.

*Нечукким, эрүр адл шаҳларға зеб,
Эрүр ҳам гадо, хокраҳларға зеб.
Шаҳеким, адолатдур онинг иши,
Тенг эрмас анга шоҳлардин киши.*

Адолат нафақат шоҳлар, балки оддий кишиларнинг ҳам зийнатидир. Адолатни шиор қилган шоҳга бошқа бирор-бир шоҳ тенглашолмайди.

*Навоий, тамаъ тухмини сочма кўп,
Риё ашкидин анга су(в) очма кўп.*

Эй Навоий, ҳадеб тама уругини сочма, мунофиқона кўз ёшидан унга сув очма.

Нечаким тўнни риоят била кийсанг эскиур, чунки кийдурдунг ялангга, уфрамас тўн улдуур.

Тўнни ҳар қанча асраб кийсанг ҳам, барибир эскиради, умрбод эскирмайдиган тўн — бир яланғочга кийдирилган тўндири.

*Не толеъдурки, ҳар кимни десам ёр,
Манга ул оқибат бўлур бадандеш.
Бироудур гар ани десам кўзумсен,
Чекар мужгон киби қасдимга юз ниш.*

Бу не қисматки, кимни ўзимга дўст деб билсан, оқибат у менга душман бўлиб чиқди. Кимни қўзим каби ардоқласам, у киприк каби қасдимга юз тиканини санчди.

*Не билгай ул кишиким, шаҳду майни тотмайдур —
Ки, васлу ҳажр киби ул чучукдуур, бу ачиғ.*

Асал билан майни тотиб кўрмаган киши висолу хижрон каби униси ширину буниси аччиқлигини қаердан билсин?

*Неким бўлса мизожингга гуворо,
Анга кўп майл қилма ошкоро.*

Мижозингга ёқса-да, бирор нарсага ортиқча майл қўйма.

*Нуктаи комил, ки дар сидқаш набошад иштибоҳ,
Дар дили қоил ба оини накӯ ояд фууруд.
Лекин андар хотири ноқобилон қаж ло бараши,
Лаҳни Довуд ар бувад ояд ҳама хориж суруд.
Чун рухи некӯ, ки дар оина бинмояд накӯ,
Зишту қаж бошад агар бини-ш дар шамшеру худ.*

Етук сўз, агар унинг ростлигига шубҳа бўлмаса, сўзловчининг дилига жуда осон ўрнашади. Лекин ноқобил кишиларнинг дили эгри бўлгани учун Довуднинг нағмасини ҳам улар хониш ўрнида кўрмайдилар. Гўзал юз кўзгуда ҳам гўзал кўриниади, агар кўз эгри ва қийшиқ кўрадиган бўлса, унга ханжар уриш ҳожат эмас.

*Накӯи бо бадон камтар кун, аммо
Ба некон бештар кун некии хеш.
Ба неку бад баробар гар куни лутф,
Фитад бо некувон кам, бо бадон беш.*

Ўз яхшилигингни ёмонларга камроқ, аммо яхшиларга кўпроқ қилгин. Агар яхшию ёмонга баробар лутф кўрсатсанг, яхшиларга кам, ёмонларга эса кўп яхшилик қилган бўлиб чиқасан.

*Нуктаи нодон зи баҳри ришханди ў накӯст,
Мўҳраи хар дархури тазийини афсори хар аст.*

Эшакмунчоқ эшак нўхтасини безашга муносиб бўлганидек, нодоннинг сафсалалари ҳам уни масхара қилишга арзийди.

*Нафс комига изтироб этма,
Ўзнию мулкни хароб этма.*

Нафс хоҳишини деб қайғу чекиб, ўзингни ҳам, мулкингни ҳам хароб қилма.

*Одам ўлғон зеби зоҳирдин демас,
Кимки ондин фаҳр этар, одам эмас.*

Ҳақиқий инсон ташқи томонга қараб баҳо бермайди. Юзаки томонгагина қараб, мақтанувчи кишини одам деб бўлмайди.

*Одамки, демак бирла киромидур бас,
Суз дурри ишининг интизомидур бас.*

Кишининг иззатли бўлиши сўз биландир, бас, ишининг тартибли бўлиши ҳам сўз натижасидир.

*Одамий эрсанг, демагил одами
Ониким, йўқ ҳалқ ғамидан ғами.*

Агар сен одам эсанг, ҳалқ ғамидан ғами йўқ кишиларни одам ҳисоблама.

*Ойини таҳаммулда тавоналик эрур,
Юз чекмоқ шла кишига зеболик эрур.*

Бой-бадавлат бўлиш сабру чидамни тақозо этади. Киши заҳмат чекиш билан камол топади.

*Оlam элига ҳаёт эрур тузлукдин,
Етмак гаразига бот эрур тузлукдин.*

Дунё халқининг саломатлиги тұғриликдан, мақсад-
га тез эришиш ҳам тұғриликдан (бу ерда «тұғри чизик
энг яқын йүлдір» деган ҳандаса қоидаси ҳам күзда
тутилади).

*Олам аҳли, билингизким, иш эмас душманлиғ,
Ёр ўлунг бир-бираңгизгаким, эрур ёрлиғ иш.*

Дунёдаги кишилар, бир-бирларингизга душман бўлмангиз. Бу иш эмас, ҳаммангиз бир-бирларингизга ёру дўст бўлингизким, ҳақиқатда иш шулдир.

*Оламда дұстлик киши душмансиз бўлмайди,
Ва ахбоблик одами адувсиз бўлмайди.*

Кишининг дўсти бўлса, душмани ҳам бўлади.

*Олмоқ әрүр қасд анга, бермоқ ғараз,
Бул ҳам ул иккидек әрүр бир мараз.*

Бирөвга бериш мақсадыла бошқа бирөвдан олиш ёмон қилиқлардан саналған исрофгарчылық ва баҳилликка ўхшаш ёмон касалдир.

*Олим ул итким, најаса ул-лайн эрур,
Үглүнгга, жаңыл ўлса, ажаб шайн эрур.*

Энг тубан махлук ҳисобланган ит олим бўлганда (ов овлаш ва бошқа бир қанча вазифаларни ўрганганда) ўғлини жоҳил қолишидан ортиқ хунук бир иш борми?

*Омий табибким, эрур шогирди жаллод,
Ул тиғы бу захр била қылғучи бедод.*

Билимсиз табиблар жаллоднинг шогирдидир, жаллод тиф билан ўлдирувчи золим бўлса, табиб заҳар билан ўлдирувчи золимдир.

*От анга тортарки, юз илқиси бор,
Сийм анга берурки, юз илғиси бор.*

Юзлаб йилқиси бор кишига от миндириш, юз йиллик озиғи бор кишига кумуш инъом қилиш нимага керак?

*Оз иш учун тунду итоб айлама,
Қатту сиёсатда шитоб айлама.*

Арзимаган нарса учун ғазабланма ва қийнама. Айниқса, ўлдиришга шошилма.

*Оlam aro халқни Яздони пок
Ахли најсот этти-ю, ахли ҳалок*

Худои таоло оламдаги барча одамларни иккига — најхот топадиган ва ҳалокатта учрайдиганларга ажратиб қўйган.

*Они доги дема сахийким, киши
То тиламас бермак эмасдур иши.*

То сўрамай туриб бермайдиган кишини ҳам сахий ҳисоблама.

*Ошиқ ани билки, эрур дардонок,
Ҳам тили, ҳам кўзию ҳам кўнгли пок.*

Ўзи дардли, кўзию, тилию дили пок кишини ошиқ деб бил.

*Ошиқки, муроди ком бўлғай,
Ошиқлиқ анга ҳаром бўлғай.*

Ҳисоб-китоб билан яхши қўрадиган кишига ошиқлик ҳаром.

*Одами бўлса вафо андин йироқ,
Ит вафо бобида андин яхшироқ.*

* * *

Одамийнинг зеби ҳимматдиндуур,
Нафснинг таъдиби ҳимматдиндуур.

Инсонийликнинг зийнати ҳам, нафснинг жазоси ҳам ҳимматдан.

*Офаринишдин қилиб инсон ғараз,
Они айлаб ҳалқ ичинда беэваз.*

Оллоҳнинг оламни яратишидан мақсади инсон бўлгани учун уни барча мавжудот ичра тенгсиз қилиб яратди.

*Одамийға яхши кўп авсоф эрур
Лек аларнинг ашрафи инсоф эрур.*

Инсонга хос яхши фазилатлар кўп, лекин уларнинг энг афзали инсофdir.

Одам эрмас улки, ноинсоф эрур.

* * *

*Одамийға агарчи воқеъ эрур
Қариган сори барча ишда ҳалал.
Икки феъли vale йигитрак ўлур:
Бирни ҳирсу бириси тули амал.*

Инсон қариган сари жисмоний имкониятлари камайиб борса-да, лекин унда икки нарса кучаяди: бири — ҳирс, иккинчиси — бехуда хаёл.

*Оналарнинг оёғи остидадур
Равзаи жаннату жинон боғи.
Равза боғи висолин истар эсанг,
Бўл онанинг оёғи туфроғи.*

Жаннат богу бўстонлари оналарнинг оёғи остида-
дир. Жаннат боғига кирай десанг, онанг оёғининг туп-
роғи бўл.

*Омий қозики, май ичкай — ўлтургулукдур ва дўзах
ўтиға етмасдин куйдургулукдур.*

* * *

Олим керакким, муттақиў бўлса ва огоҳ.

Олим билимдон ва художўй бўлиши керак.

*Оlam аҳли ўзлари қошида маҳбубдурлар ва сўзлари ўз
илайларида марғуб.*

*Одам зоти ўзини ўзи ҳаммадан яхши кўради ва ўз
сўзини бошқаларнидан маъқул деб билади.*

Ошиқ иши ажзу ниёз ва ишқ далили сўзу гудоз.

*Ошиқ иши ожизлигу илтижо ва ишқ далили куйи-
шу ўртаниш.*

*Олимеким, илми эрди беамал,
Ёғанийким, молига бухл эрди ёр.
Ўлдилар юз ҳасрату армон била,
Элга бўлди ишларидин эътибор.*

*Амалсиз олим билан зиқна бой юз ҳасрату армон
билан ўлиб кетдилар-у, уларнинг иши одамларга иб-
рат бўлди.*

Оз демак ҳикматқа боис ва оз емак сиҳнатқа боис.

* * *

*Оғизға келганни демак нодон иши ва олиға келганни
емак ҳайвон иши.*

* * *

Олимки, жоҳилни мүқобалаға келтуруб, илзом қилмоги ҳавас бўлғай, анинг ўзига ушбу иҳонат-ўқ бас бўлғай.

Жоҳилга қарши чиқиб, уни енгишта ўч бўлған олимнинг ўзига ушбу хўрликнинг ўзи кифоядир.

Оз-оз ўрганиб доно бўлур, қатра-қатра йиғилиб дарё бўлур.

* * *

Одамий шариф ул-кавнайндур ва ит нажас ул-айн, аммо ҳақношунос ва бевафо одам ҳақшунос ва вафолиғ итдин кам.

Одам ҳар икки оламнинг азизи, ит эса тубан бир маҳлуқ бўлса-да, қадрингни билмайдиган ва бевафо одамдан туз ҳурматини унутмайдиган вафодор ит афзал.

Оқил чу кўрса элда хато, ижтиnob этиб,
Андин савоб йўл сари мойил қилур ўзин.

Кўймас анинг хатосига эл айлаб эътироз,
Айтурга юзи ўтрусида саҳвининг сўзин.

Ақлли киши бошқаларнинг хатосини кўриб, ўзига керакли хулосани чиқазади ва тўғри йўлга тушиб олади, одамлар унинг хатосини топиб, юзига солишларига йўл кўймайди.

Одамийнинг яхшироғи улдурким, порсо ва пок бўлғай ва ҳақ сўзин айтурда беваҳму бок бўлғай.

Тақводор ва пок бўлған ҳамда ҳақиқатни айтишга кўркмайдиган киши одамларнинг яхшироғидир.

Оз деган — oz енгишур, oz еган — oz йиқилур.

* * *

*Олам эли ичра гар гадо, гар шоҳ эрур,
Не дардки, ул кўнгли аро ҳамроҳ эрур,
Куръонни тиловат этсун ар огоҳ эрур,
Эл кўнглига чун даво Каломуллаҳ эрур.*

Бу дунёда хоҳ шоҳ, хоҳ гадо бўлсин, дилида бир дарди бўлса, агар оқил эса Куръонни тиловат қилсин, чунки одамлар кўнглига Куръон даводир.

*Олам аҳлида чу йўқ ёрки, меҳр ўлғай иши,
Сен қиёс айлаки, не бўлғуси ағёрга иш.*

Одамлар орасида меҳру вафони шиор қилиб олган дўст йўқ, душманнинг ишини шундан қиёс қилиб билавер.

*Ойини қаноат тут иззат тилар эрсангким,
Эрмиси тамаъ аҳлидин ҳар кимки залил эрмиси.*

Иzzат тиласанг, қаноатни одат қил, тубан кимсалар тамагирлар тоифасидандир.

*Олам асбобидин ўт гар истасанг кўнглунгни жамъ —
Ким, паришонлиғдин ўзга етмас ул асбобдин.*

Кўнглинг хотиржам бўлишини истасанг, бу дунё ҳою ҳавасидан кеч, чунки у ташвишдан бўлак нарса келтирмайди.

*Олам асбоби учун ғам емагил,
Арзимас бунчага олам гўё.*

Бу дунё бойлигу неъмати учун ғам ема — у бунга арзимайди.

*Олам аҳлидин етишмас гайри захм,
Эй жароҳатлиғ күнгүл, бу сүзга бут.*

Эй озурда күнгил, одамлардан озору маломатдан
бүлак нарса етишмаслигига ишон.

*Олам аҳлидин вафо мұхтожи бүлмаким, алар
Хам чекарлар бу матоы бебаҳоға әхтиёж.*

Одамлардан вафо талаб құлмаки, уларнинг ўзлари
хам бу бебаҳо матога мұхтождирлар.

*Олам аҳлидин таваққу айламак аҳду вафо,
Захрдин ҳайвон сүйи бүлғай тавалло айламак.*

Одамлардан аҳду вафо кутиш заҳардан оби ҳаёт
умид қилишга ўхшайди.

*Оқибат ерга киарсан гар худ
Бұлса күк атласи рахшинг уза жул.*

Тулпорингнинг ёпинчиғи фалакнинг пардаси бүлса
хам, бир куни манзилинг қора ер бўлади (ёки: бошинг
кўкка етса ҳам, бир куни ерга киради).

*Ошиқ ўзин ким деса, ошиқ эмас,
Барча киши шикда содиқ эмас.*

* * *

*Ошиқеким, кўргай ул бир қатла ҳар кун ёрини,
Тенгрисига айладег юз қатла шукр изҳорини.*

Маъшуқасини ҳар куни бир марта кўрадиган ошиқ
Худога юз қатла шукр айласин.

*Ошиққа гарчи зағбу маразлиқдурур мизож,
Маъшуқ зикри ул маразига эрур илож.*

Ошиқнинг аҳволи ожизлигу хасталик бўлса ҳам,

маъшуқанинг ёдини хаёлга келтириш, унинг номини зикр этиш бу хасталикнинг давосидир.

ОЛИМ

*Олим агар жоҳ учун ўлса залил,
Илми аниң жаҳлиға бўлғай далил.*

Олим агар давлату мартаба учун ўзини хор қилса, бу унинг шунча илм билан ҳам жоҳилликча қолганидан далолат беради.

ОЛИМ

*Олим агар қатъий амал айласа,
Илмиға шойиста амал айласа,
Они шараф гавҳарининг кони бил,
Гавҳару кон, ҳар не десанг, они бил...
Кимки, бу иқбол анга бўлғай насиб,
Солмаса дунё сари кўз, не ажисб.
Эгнида гар хирқаси юз чок эрур,
Гулга тўуни йиртуғи не бак эрур.
Кунгаки, урёнлиқ эрур зийнати,
Тийра бўлур, бўлса булатум хильмати.*

Олим агар ўз олдига қатъий мақсад қўйиб, илмиға муносиб иш кўрсатса, уни улуғлик гавҳарининг кони деб бил ва яна ҳар қанча улуғласанг оз. Бундай бахтга мұяссар бўлган киши дунёни назарга илмаса, сира ажабланадиган жойи йўқ. Гул пардасининг йиртилганига парво қилмаганидек, у ҳам эгнидаги тўнининг юз ямоқлиги билан иши йўқ. Зеро, куннинг зийнати — унинг яланғочлиги, булат пардасига ўралса, у хира тортади.

ОДАМИЙ

*Одамий тил била сойир ҳайвондин мумтоз бўлур ва
ҳам аниң била сойир инсонга сарафroz бўлур.*

Одам тили туфайли барча махлуқотдан афзал ва тили туфайли бир-биридан ҳам устун.

ОҒЗИНГА

*Оғзинга кирган тақаллум риштасин чекма узун —
Ким, бу иштин сарнигуналук юзланиб, нуқсон келур.*

*Кўрки, чун оғзига кирган риштасига берди тул,
Анкабут ул риштадин ҳар дам нигунсор осилур.*

Сўз ипини ҳадеб чўзавермаки, бу туфайли қўп хотга йўл кўйиб, эл олдида шарманда бўласан. Ўргимчакка қара: тўри узунилигидан ўзи ҳар лаҳза оёғи осмондан бўлиб осилиб туради.

*Одамий бадандур, ҳиммат анга руҳ,
Ҳиммат аҳлидин оламда юз минг футух.*

Одам бир бадан бўлса, ҳиммат унга руҳ(жон)дир, оламдаги барча эзгуликлар ҳиммат аҳли туфайлидир.

*Олиму жоҳил агарчи ҳар ду жинси мардуманд,
Фарқ бошад дар миён аз осмон то хоки раҳ.
Дурру жола ҳар ду аз абранду дар ҳайъат шабеҳ,
Он равад бар тожи шаҳ, ин лек дар хоки сияҳ.*

Олим ҳам, жоҳил ҳам инсон қавмидан бўлишига қарамай, уларнинг орасида ер билан осмонча фарқ бордир. Дур ҳам, дўл ҳам булутдан пайдо бўлиб, кўринишда бир-бирларига ўхшасалар-да, дур подшоҳ тозини безаб, дўл қора тупроққа сингади.

Оқил ба адаб бошаду нодон густоҳ.

Доно одобли бўлга-ю, нодон одобсиз.

*Оламе хоҳам, ки набвад мардуми олам дар ў,
К-аз жафои мардуми олам набошад ғам дар ў.*

Бир олам хоҳлайманки, унда одам зотидан номунишон ҳам бўлмаса, унда одамлар жафоси туфайли юзланадиган ғам ҳам бўлмаса.

*Пок гавҳарки, пок бўлди шиор,
Шоҳлар боши устида ери бор.*

Гавҳар пок бўлганлиги ва покликни одат қилганлиги учун шоҳлар бошидан ўрин олган.

*Поядин ортуқ киши урса қадам,
Бийм ўиқилмоқдиру ранжсу алам.*

Зинадан ортиқ оёқ босувчи кишининг иши йиқилиш, қийналиш, жабрланиш хавфлари остида қолишдир.

*Паёнай чучук сўз чу пайғом ўлур,
Анингдек ҳашан жонвар ром ўлур.*

Илонга ўхшашиб заҳарли жониворни ҳам чучук сўз билан ром қилиш мумкин.

*Парвонани ишқ этмаса маст,
Ургайму ўзини ўтқа пайваст?*

Агар парвонани ишқ маст этмаса, ўзини утга урамиди?

*Пашизе агар тугди эрса лаим,
Мудом очмоғидин топар кўнгли бим.*

Бир қора пул тугган хасиснинг доимий қўрқуви, ташвиши бу тугуннинг очилиши ва пулнинг сарф бўлишидир.

*Подшоҳким, бўлса ҳиммат ичра паст,
Келди ҳимматлиғ гадодин зердаст.*

Ҳиммати паст подшоҳ олиҳиммат гадодан тубандир.

*Парвонага куймак ва ўртанимак ойин, булбулға нолау
зор ва фарёди беихтиёрдин қайда таскин?*

Парвонанинг тақдири куйиш ва ўртаниш, булбулга нолаю зору беихтиёр қилинадиган фарёддан таскин қайда?

*Подшоҳ — мулк баданининг жонидур ва кўнгул —
бадан мулкининг султони.*

Мамлакат — бадан бўлса, подшоҳ — унинг жони ва бадан бир мулк бўлса, кўнгил — унинг султони.

*Пил ўлса сенинг хасминг, десангки, зарар топмай,
Бир пашшага оламда еткурма зарар ҳаргиз.*

Душманинг филдай кучли бўлса ҳам, зиён топмай десанг, бу оламда ҳатто пашшага ҳам озор етказма.

*Пок раҳравлар била ҳар кимки бўлди муҳталит,
Шак эмастурким, натижса топмас ишо поклик.*

Пок йўлдан юрадиганларга эргашган киши покликдан бўлак натижа топмаслигига шак йўқ.

*Розни асра, чунки фош этдинг,
Яна пинҳон бўлурни қилма ҳавас.*

Сирни маҳкам сақла, изҳор қилганингдан сўнг уни яширишни кутма.

ГУРУНДАРЛАШУВ

*Ройи эсанг, тут бу нафас яхши ос,
Ҳар қўйини ўз оёғидин ос.*

Сақловчилик вазифасини устингта олган бўлсанг, вазифани яхши бажар, ҳар бир қўйни ўз оёғидин ос.

ГУРУНДАРЛАШУВ

*Раяятга қилса қаламзан ситам.
Қаламзаннинг илгини қилсун қалам.*

Халққа жабр қилувчи котиблар қўлини қаламдек кесиш керак.

*

*Ранжга бўлма тилаб ортуқки, эрур осуда
Улки, Ҳақ ҳар не насиб айлади, хурсанд ўлмиши.*

Ортиқча молу дунё тилаб, ўзингни ўту чўққа урма. Худонинг берганига шукр қилиб яшайдиган кишининг кўнгли хотиржам бўлади.

Рұх раҳмоний әрүр, нағс әрүр шайтоний.

* * *

*Раҳмат озодағаки, ул олмас
Даҳр динору дирҳамин ғамға.
Лек лаънат ангаки, құл бўлғай
Хоҳ динору хоҳ дирҳамға.*

Бу дунёning олтину кумushi деб қайғу чекмайдиган ҳиммати баланд кишига раҳмат бўлсин! Лекин хоҳ олтин, хоҳ кумуш бўлсин, унга қул бўлган кимсага лаънат бўлсин!

*Ростдур улким, назари тўғридур,
Ким илиги эгридур, ул ўғридур.*

Назари тўғри кишининг ўзи ҳам тўғри, қўли эгри кимса эса ўғридир.

*Рўзу солу моҳ умрат гар бар ғафлат баргузашт,
Нест миқдори даме, гар дар ҳисоб ори ҳаме.
Рафт ҳуд аз рўзу солу моҳ рафта ҳосилат,
Эътимодат мондаро бинмуд даме з-он ҳам каме.
Дил чи сон банди ба умре, к-аш набошад эътимод,
Не ба соле, не ба моҳе, не ба рўзе, не даме.*

Куну ою йил агар умринг ғафлатда ўтган бўлса, уларнинг барчасини ҳисоблаб чиқиши учун энди бир муддат ҳам фурсатинг йўқ. Куну ою йил билан бирга, умринг ҳосили ҳам қўлдан кетди, энди қолган бир дамлик, балки ундан ҳам кам умрингга эътимод қиласан: на лаҳзаси, на куни, на ойи, на йилига ишониб бўлмайдиган умрга қандай қилиб кўнгил боғлайсан?

*Сочмоқ овуч бирла гүхар от учун,
Нақд этак бирла мубоҳот учун.
Ақл ҳисобидан эзур, бас, йироқ,
Бухл бу жудунгдин эзур яхшироқ.*

Ном чиқариш учун пулни этак билан сочиш —
ақлли кишининг иши эмас, бундан кўра баҳиллик
яхши.

*Сола олмас эл ошига бир нахуд гар;
Туз ўлмас унинг бирла эл ороси.*

(Баъзи кишиларни) халқ ошига бир дона нўхат со-
лиш қўлидан келмайди. Лекин халқнинг қилгани унга
маъқул бўлмайди.

*Совуқда қочибон ўт шуъласидин,
Тезак дуди сори қилмакдур оҳанг.
Киши зуҳд ичра майдин тавба айлаб;
Нишотойин хаёл истаб, емак банг.*

Майдан парҳез қилиб, наша чекиш, совуқда ўт
шуъласидин қочиб, тезак тутунига боргандекдир.

*Саодатманд ул йигиттурким, шаҳватга майл қилмас
ва бесаодат қарининг илигидин худ ҳеч иш келмас.*

Ҳайвоний нафси томонига майли бўлмаган йигит
баҳтлидир ва бесаодат қари кишининг қўлидан ҳеч иш
келмайди.

*Сафиҳ золим ила бўлма хон уза ҳамдаст,
Муносиб ўлмади ит чунки ҳамтабақлиққа.*

Бировларга зулм қилувчи ноаҳл кишилар билан яқинлашма (бир дастурхонда ўлтирма), ит билан қошиқ солишиш (ҳамтовоқ бўлиш) номуносибdir.

*Саъи ишиким ўз ўрнида бўлмагай,
Қилур ишда коҳилликдин ёмонроқ.*

Ўз ўрнида бўлмаган тиришқоқлик суст ишлагандан ҳам ёмонроқdir.

*Сарвким, ул тўғри чекиб қоматин,
Қўрмайин осиби замон офатин.*

Сарв дараҳтининг қуримай кўкариб туриши тўғрилигининг (тикка ўсиши) натижасидир.

*Сенга бор эса сўз билурдин мазоқ,
Ўзум сари боқма, сўзум сари боқ.*

Агар сенда сўз моҳиятин била олишлик қобилияти бўлса, ўзимга боқма, сўзимга боқ.

*Синса қаламнинг шақидин бир учи,
Ожиз ўлур нома рақам қилғучи.*

Қаламининг бир учи синса, котиб ожиз қолади.

Сўралдиким, не нимадурким фойдаси барча ҳалойиққа етар, дедиларким, ёмонларнинг йўқлиғи.

Фойдаси ҳамма ҳалққа тегадиган нарса нималиги текширилганда «ёмонларнинг бўлмаслиги» деб жавоб қилдилар.

*Сўзки, маънисида ишқ ўти нишони бўлмагай,
Бир таҳарруксиз бадан англаки, жони бўлмагай.*

Мазмунидан завқланиш бўлмаган сўз жонсиз жасад
кабидир.

*Сўзчи ҳолин боқма, боқ сўз ҳолини,
Кўрма ким дер они, кўргилким, не дер.*

Сўзловчига боқма, сўзига боқ.
Ким гапирганига эмас, нима деганига боқ.

*Сўздин кишига ғаму бало ҳосилидур,
Ҳар нукта тили деса, бало дохилидур.*

Кишига етадиган бало ва ташвишлар сўздандир.

*Сипаҳ хотирин лутф ила шод қил,
Раяятни адл айлаб, обод қил.*

Аскарлар кўнглини марҳамат билан севинтир, халқ-
ни одиллик билан қувонтири.

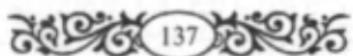
*Сипоҳи қачон шаҳга толибдурур,
Адувсига шак йўқки, голибдурур.*

Аскарлар ва умуман ҳарбий ходимлар шоҳни ис-
тайдиган бўлгач, у шоҳнинг ўз душманларини енги-
шига ҳеч шубҳа йўқ.

*Сувда ҳубоб ўлса дамингдин ҳароб,
Мумкин эрурму ясамоғлиқ ҳубоб.*

Ёмғир сувлари йигилган жойда пайдо бўлувчи сув
пуфаги (ҳубоб) пуфлаш билан учади, лекин учгандан
сўнг худди шунинг ўзини ясаш мумкин бўлмайди.

*Сақол оқи ўлумга пешравдур,
Тириклик сабзаси узра қиравдур.*

Соқолга оқ тушиши ўлимнинг яқин келаётганидан нишонадир. Бу худди тириклик майсаси узра Қўнган қировга ўхшайди (Яъни қиш келаётганидан дарак беради).

*Ситамдин, бас, иликни чекмак авло,
Вафоу меҳр тухмин экмак авло.*

Жабру ситамдан қўл тортиш, вафою меҳр уруғин экиш афзал.

Сўзким, дард чошнисидин ҳарорати бўлмагай, нурсиз шамъ бил ва сарварсиз жамъ гумон қил.

Дардга йўғрилиб, ҳарорат касб этмаган сўзни нурсиз шам ва етакчиси йўқ жамоат деб бил.

Саховат инсоният богининг борвар шажарикур, балки ул шажарнинг муфид самарикур.

Саховат инсоният богининг мевали дарахтидир, балки у дарахтнинг фойдали мевасидир.

Саховатсиз киши — ёғинсиз абри баҳор ва ройиҳасиз мушки тотор.

Саховатсиз киши ёғмай ўтадиган баҳор булути-ю муаттар ҳид таратмайдиган мушкка ўхшайди.

Сахий булатдур — иши хирмон, балки маҳзан бермак.

Сахий киши ҳосил хирмони, балки хазинага сабаб бўладиган булатуга ўхшайди.

Саховат одамийға бадандур ва ҳиммат анга рүх ва ҳиммат аҳлидин оламда юз минг футуҳ.

Саховат — инсоннинг жисми бўлса, ҳиммат — унинг жони ва дунёдаги барча эзгуликлар олиҳиммат кишилар туфайлидир.

Сўзки, фасоҳат зеваридин музайян эмасдур, анга чинлик зевари басдур.

Сўз бадиий тасвир воситалари билан безалмаган бўлса, ҳақиқатни ифода этганининг ўзи унга зийнатдир.

*Сўз иҷраки, ёлғон эрур нописанд,
Чу назм эттилар қилди доно писанд.*

Ёлғон сўз номаъқул бўлса ҳам, шеър ичидан келса, барчага маъқул бўлади.

Сабр била кўп боғлиғ иш очилур, ишда ошуққон кўп тойилур, кўп тойилғон кўп йиқилур. Ишда ошуқмоқ ёш ўғлон ишидур, сабр била иш қилгувчи тажрибалиғ улуғ ёшлиғ киши ишидур.

* * *

Сайёднинг балиққа шаст солмоғи нафс муддаоси учундур ва балиқнинг ҳам қармоққа гирифтор бўлмоғи жув балоси учун.

Овчининг балиққа қармоқ ташлаши нафсини қондириш учун ва балиқнинг ҳам қармоққа тушиши очлигидан.

Саҳву хато башарият лозими дур. Хато ва саҳвини англаб мутанаббиҳ бўлғон, саодатманд одамий дур.

Хато ва янглиш инсонга хос хусусиятдир. Хато ва янглишларини тушуниб, тегишли хулоса чиқарган баҳтили кишидир.

Салоҳ ва фасод тухмин ким экдиким, ўрмади.

Яхшилик ва ёмонлик уругини экиб, унинг мевасини термаган киши борми?

Сафар водийсида мусофир аёғифа дарду бало тикандари кўп сончилур, лекин ҳар тикандин мақсуд гули очилур.

* * *

Сафар қилмагон ором фарогатин қайдада билсун ва турбат чекмаган ватанда ком рафоҳиятин не навъ маълум қилсан?

Сафар қилмаган киши роҳат-фарогат қадрини қаердан билсин ва бегона юртларда жудолик азобини чекмаган ватандаги осойишта баҳтнинг афзаллигини нечук маълум қилсин?

Сувнинг мазаси муз била, ошнинг мазаси туз била, одам яхшилиги сўз била.

* * *

Сўз борким, эши туувчи таниға жон киюрур ва сўз борким, айтғувчи бошин елга берур.

* * *

Сувдин асрагулукдур туфроқ ва балчиғ уйину, ўтдин асрагулукдур яғоч ва қамиш уйину, елдин асрагулукдур бўз уйину, туфроғдин асрагулукдур кўз уйин. Жамиъ мосиваллоҳдин асрагулукдур кўнгул уйин.

Тупроқ ва балчиқдан қурилган уйни сувдан, ёғоч ва қамиш уйни ўтдан, бўздан ясалган уйни бўрондан, кўз уйини тупроқдан, кўнгил уйини эса Худодан бўлак барча нарсадан саклаш керак.

*Субҳ уйқусин улки, айлар тарк,
Ризқу рўзин ўзига тўши кўргай.*

*Улки, ғафлатдин этти навми сабуҳ,
Бу шарафни магарки туш кўргай.*

Тонгги уйқуни тарк этганнинг ризқу рўзи фаровон бўлади. Ғафлат босиб, тонгни уйқуда ўтказган кимса бу неъматларни фақат тушида кўради.

*Солма кўз — кимса бўлса номаҳрам,
Гарчи нафсинг топар назорада суд.
Ки назарким ҳаром — шайтоннинг
Новакидур ва лек заҳролуд.*

Агарчи боққанда нафсинг баҳра олса ҳам, номаҳрамга асло қарама. Ҳаром назар шайтоннинг ўқидир ва лекин заҳарли.

*Сидқ ичра қачонки чиқса оти эрнинг,
Фош ўлса садоқатда сифоти эрнинг,
Хушроқки, тавил ўлса ҳаёти эрнинг —
Ким, сидқдин-ўқдурур нажоти эрнинг.*

Эр кишининг оти тўғриликда чиқса, садоқатли эканлиги маълум бўлса, бундай кишининг умри узун бўлгани яхши, чунки бу фазилати унинг нажоткоридир.

*Сабр арчи кишига ранж афзун айлар,
Охир киши фолини ҳумоюн айлар,
Сабринг нечаким кўнгулни маҳзун айлар,
Ҳам сабр сени зафарга мақрун айлар.*

Сабр гарчи кишининг машаққатини зиёда қилса ҳам, охир-оқибат унинг келажагини баҳтли қилади, ҳар қанча кўнглингга хуш келмаса ҳам, сени зафарга муяссар этади.

*Соқиё, чун ичкумиздур оқибат жоми ажал,
Бода тут андин бурунким, бизни ўлтургай хумор.*

Эй соқий, қисматимиз охир-оқибат ажал қадаҳини сипқориш экан, ундан бурун май қуйки, бизни ташналиқ ўлдирмасин.

*Саодат аҳли эди ул йигитки, айламади
Юзини дуд ила тийра шуълаи шаҳват.*

Шаҳват ўтининг тутуни юзини қорайтирмаган йигит баҳтлидир.

*Сўз била нафъ ўлмаса эл пешаси,
Яхши керак кўнглуда андешаси.*

Гапириб фойда қилмаган киши сукут сақлагани маъкул.

*Сифла нишонаси шароратдуур,
Шуълаға биттабъ ҳароратдуур.*

Ўтнинг табиати иссиқлик таратиш бўлгани каби, ярамаснинг касби ёмонликдир.

Сўзи ҳисобсиз — ўзи ҳисобсиз.

* * *

*Саҳв ила ёлғон демак эрмас ҳисоб,
Билгач ани чунки қилур ижтиноб.*

Янглишиб ёлғон гапириш ёлғончиликка кирмайди, чунки ёлғонлигини билгач, ундан сақланади.

*Сўздин ўлукнинг танида руҳи пок,
Руҳ даги тан аро сўздин ҳалок.*

Инсоннинг жисмига жон сўз билан кирган, унинг жисмни тарк этишига ҳам сўз сабаб бўлади.

*Сўзки, жон гулшанида келди насим,
Бал кўнгул баҳри ичра дурри ятим.*

Сўз жон гулшанинг муаттар насими, ҳатто кўнгил денгизининг бебаҳо гавҳаридир.

*Сўздурки, нишон берур ўлукка жондин,
Сўздурки, берур жонга хабар жонондин.
Инсонни сўз айлади жудо ҳайвондин,
Билким, гуҳари шарифроқ йўқ ондин.*

* * *

Соҳибҳиммат муфлислиқ била паст бўлмас, ҳимматиз ганж топса, бийикларга ҳамдаст бўлмас.

Ҳиммат эгаси камбағал бўлса-да, обрёси камаймайди, ҳимматсиз киши хазина топгани билан улугларга тенг бўлолмайди.

*Сажда гадо олида эрмас карам,
Билки, карамдур анга бермак дирам.*

Гадога яхшилик қилай десанг, унга сажда қилма, балки қўлига бирор нарса бер.

*Сўз қаттиғи эл кўнглини озор айлар,
Юмшоги кўнгулларни гирифтор айлар.*

* * *

*Сарбаланди талаби дар чамани даҳр чу сарв,
Рости в-арз, ки худро зи ғам озода куни.*

Бу дунё чаманида сарв каби қаддингни тик тутиб юришни истасанг, тўғриликин одат қилки, ҳар хил ғаму ташвишдан халос бўласан.

*Сер бар ҳар хўшае даст мазан,
Ки шавад мужиби сад ранжу фасод.*

Қорнинг тўқ бўлса, ҳар нарсага қўл урма, чунки у юз ранжу фасодга сабаб бўлади.

*Сифла, к-озодаро нагъяд бад,
Ё наёд фарози хони касе.
На ба дарё расад забони саге,
Нанишонад ба супра сагмагасе.*

Қани эди нокас покиза одамни ёмонотлиқ қилмаса, ё бирор кишининг дастурхонига яқин келмаса. Итнинг оғзи дарёга тегмасаю, итпашша дастурхонга қўнмаса.

*Сиҳат ар хоҳи макун майли таом,
То набошад иштиҳои ғолибат.
Лек бояд даст аз ў вақте каши,
Ки ба хўрдан нафс бошад толибат.*

Агар сиҳат тиласанг, иштаҳанг очилмай туриб, овқатга майл кўрсатма. Лекин овқатга ўтирганингда ҳам егинг келиб тургани ҳолда, ундан қўл тортган маъкул.

*Сахий аз ҳар чи дорад мекунад базл,
Зи камтар кам vale аз бештар беш.
Зи дарё дур, зи кўза қатра об
Бувад, ҳар як аз инҳо дархури хеш.
Саховатро ҳар он к-у даст, ки хост,
Ки чун жамъ ояд, афшонад ба дарвеш.
Сахо набгад, ки бошад жамъ кардан,
Ҳама кори бахили ҳилятандеш.
Сахи онро шумур, к-аз ҳар чи дорад
Сахо, бо ҳар ки пеш ояд, барад пеш.*

Сахий бор нарсасидан — камидан кам, кўпидан кўп: дарёдан — дур, кўзадан — бир қатра сув, яъни буларнинг ҳар биридан ўзига муносиб эҳсон қиласи. Қўлига бойлик тўплланганда дарвешларга эҳсон қиласидиган кишини сахий дейиш мумкин. Мол-дунё тўплаш

сахийлик эмас — бу барчаси ҳийлагар баҳилнинг иши-дир. Қўлида борини дуч келган кишига бериб кетадиган одамни сахий ҳисобла.

*Сарои даҳр, ки ҳар лаҳза корвони дигар
Дар ў нузул кунад баҳри ҳурдану хуфтан.
Муқим ношуда табли раҳил кўбад боз,
Бад-ин жиҳат шавадаш карвонсаро гуфтан.*

Дунё саройига ухлал ва ейиш мақсадида ҳар лаҳза карвонлар келиб-кетиб турди. Улар бу ерда бир нафас турмасдан кўчиш ноғораси чалинади. Шунинг учун ҳам уни карвонсарой дейдилар.

*Сифла гар мирад пай иксуну атлас дур нест,
Ҳаст аз баҳри кафан кирме, ки абрешишгар аст.*

Агар пасткаш кимса умрини атласу шоҳи кийимлар кийиш учун сарфласа, бунинг сира ажабланадиган жойи йўқ, чунки пилла қурти ҳаётининг мазмуни ҳам ипакдан ўзига кафан тўқишидан иборат.

*Сифларо ҳар нақд, к-андар даст дорад — боқий аст,
Хуфтаро ҳар айш, к-андар хоб бинад бовар аст.*

Хасис кимса қўлидаги ҳар бир ақчасини абадий деб ўйлади, уйқудаги одам тушида кўраётган ҳар қандай кайфу сафоларга ишонади.

*Су бирла ўт аро зиддият ўлди чун азалий,
Агар ҳаёт суйидурки, ўтқа оғат эзур.*

Сув билан ўт асли-азал бир-бирига зид: оби ҳаёт бўлса ҳам ўт учун оғатдир.

*Топқанини сочти эл узра саҳоб,
Ким ҳақ ани айлади гардунжсаноб.*

Булутнинг Ҳақ марҳамати билан баланд мартабага чиқиши — ўз сувини экинларга тукиши, яъни ҳалқقا фойда етказиш учун хизмат қилишининг натижасидир.

*То режа чекмас ерига боғбон,
Боғ ҳамон зебда, чангл ҳамон.*

Режасиз ҳолда дарахтлар ўтқазилиб тузилган боғ чангалзордан фарқсиздир.

*Толпинса, чиқар ғариқ юмкин,
Толпинмаса, ўлмаги не мумкин.*

Ғарқ булган киши ҳаракат қилса, қутулиши, ҳаракат қилмаса, ўлиши мумкин.

*Топса киши бодия ичра зулал,
Олтун оёқ қайдай, сингон сафол.*

Чўлда чанқоқ киши сув топғанда, унга олтин идиш ёки синган сопол фарқсиздир.

*Топсанг неча шаҳлар узра шаҳлик,
Фақр аҳлига айла хоки раҳлик.*

Агар шоҳлар сенга бўйсунадиган бир мартабага эришганингда ҳам, фақирларга хизмат қилишга тириш.

*Таомеки, ул мушки ком эрур,
Ки ўт ранжини тортмас, хом эрур.*

Овқатни кишилар исташларининг сабаби, унинг ўт ичиди пишганидандир.

*Тааммул била ком пайдо бўлур,
Таҳаммул била гўра ҳалво бўлур.*

Ўйлаб иш қилишлик билан мақсадга етилади, чидамли (офир) бўлиш билан хом нарсани (хом ишни) пишириш мумкин бўлади.

*Тадриж ила тифл ўлур хирадманд,
Сокинлик ила қамиш бўлур қанд.*

Бора-бора ёш бола ақдли бўлади, турғунлик, яъни сабру тоқат билан қамиш қанд бўлади.

*Такаллум била кимса инсон эрур,
Сўзи йўқ баҳойимга не сон эрур.*

Кишини ҳайвондан айирувчи сўздир, ҳайвон инсон қаторига киролмаслиги унинг тилсизлигидир.

*Талаб йўлида қил шитобандалик,
Ки жўяндага келди ёбандалиқ.*

Талабингга, мақсадингга томон тез қадам бўл, чунки истагувчи — топгувчидир.

*Ташналаб бўлма баҳр ёнида,
Қилма шеван тараф маконида.*

Дарёга яқин туриб ташна қолма, хурсандлик ва шодлик маконида йиги-сиғидан гапирма.

*Ташнага бер файз, э абри карамким, ийүк сенга,
Гар суни юз қатла дарёдин олиб, дарёга соч.*

Карам ва марҳаматни ташнага, муҳтоҗгат қилиш керак. Агар булут сувни дарёдан олиб, дарёга юз марта сочса, ундан нима фойда?

*Тавозуъ яхши, аммо яхшироқдур,
Агар дабъ этса они аҳли давлат.*

Тавозе ҳар ким учун ҳам ёқимлидир, лекин давлат эгалари учун бу сифат яна ҳам яхшидир.

*Тахайюл аро борча бир наvv эмас,
Ҳадисин ики кимса бир наvv демас.*

Хаёл ва фикрда ҳамма бир хил эмас, икки киши сўзни бир хил демайди.

*Телба ўзин ўтга солса ногоҳ,
Куймак ишидин қачондур огоҳ.*

Телба (девона) ўзини ўтга ташлаганда куйишдан не хабари бор?

Тилинг билан кўнглингни бир тут.

* * *

*Тифл илон нақшига мойилдурур,
Захрини билмаски, ҳалоҳилдурур.*

Болалар илонни қўлга олиб, ўйнашга қизиқадилар, билмайдиларки, унинг заҳари ўлдирувчиidir.

*Тифл ҳижо билмай ўқур чун савод,
Қил ўқурин зеру забар эътиқод.*

Энди саводи чиқиб келаётган ёш бола ўқиши қоидаларига риоя қилолмай ўқир экан, уни камситмай, анча ўсиб қолганини айтиб, кўнглини кўтариш керак.

Тиланчи ва гадо, күпроги бегайрат ва беҳаё, кундуз кезмаклари ибром била элдин олмоқ учун ва кечакелиб, ўғриларга эл жиҳозига кўз солмоқ учун...

Тиланчи ва гадойларнинг кўпи тайратсиз ва уятсиздир, кундуз куни кезмакдан мақсадлари юзсизлик билан халқдан нарса олмоқ ҳам кечаси халқнинг молини ўғирламоқ учун кўз солиб кетмоқдир.

*Тил илдамидин бўлур гаромат ҳосил,
Юз навъ маломату надомат ҳосил.*

Тил тезлигидан (ўйламай гапиришдан) қийинчилик, турли маломат ва пушаймонликлар туғилади.

Тилга ихтиёrsиз, элга эътиборсиз.

* * *

*Турфа замон аҳлига биз мубтало,
Ким йўқ алар олдида чинdek бало.*

Шундай одамларга йўлиққанмизки, булар олдида рост сўзлашдек бало йўқ.

*Тушса қадаҳ аро бўлур мўр,
Тадбир керак чиқарга, йўқ зўр.*

Чинни косадаги сувга тушган чумолига ўзини кутқариш учун зўрлик эмас, тадбир керак.

*Туткил анинг ҳурмати ичра зарур,
Қоидай нуктаи хайр ул-умур.*

Ҳурмат-сийлаш тўғрисида ҳам ишда зарур ҳисобланган ўртачалик яхши.

*Тухми тамаъки, хорлик ўлмиш унинг бари,
Сен бўйла хор тухмин экиб, қилма гул тамаъ.*

Тама уруғлигининг меваси (ҳосили) хорликдир, сен бу хил тикан уруғи экиб, ундан гул умид қилма.

*Тухми расвои дижад бар донаи тасбехи зарқ,
Оре-оре, дона жинси хешро бор овараст.*

Кимки кўзбўёвчилик, алдамчилик уругини экса,
ундан расволик меваси ҳосил бўлади.

*Тузлук эрмас шифоси-ю вояси ҳам,
Ким эгри кишининг эгридур сояси ҳам.*

Шифоси ва мақсади тўғри бўлмаган кишининг соя-
си ҳам эгри.

*

*Тенгрики, инсонни қилиб ганжи роз,
Суз била ҳайвондин анга имтиёз.*

Худо инсонни ўз сирларининг хазинаси қилиб ярат-
ди. Нутқ ато этиш билан уни бошқа мавжудотдан аф-
зал қилди.

*Тан нечаким бор эса насту дижам,
Ҳиммат ар бўлса бийик — ондин не гам.*

Ҳиммат баланд бўлса, жуссанинг заиф ва кичик-
лигининг аҳамияти йўқ.

*Тавозуъ ва адаб аҳлиға таъзим ва ҳурмат етар ва ул
донани эккан бу маҳсулни жамъ этар.*

* * *

Такаббур шайтон иши ва бийиклик нодон иши.

Манманлик шайтоннинг, катталик нодоннинг иши.

*Тилки фасиҳ ва дилпазир бўлғай хўброқ бўлғай, агар
кўнгул била бир бўлғай.*

Гўзал ва ёқимли, яна дил билан бир бўлган тил
яхшироқдир.

Телба қулогига панд — қуюн оёғига банд.

* * *

Табиий душман вақте дўст бўлғайким, сув ўтни ўчурмагай ва ел туфроғни совурмагай.

* * *

Тўқдуг ҳирсин кўнгулдин йўқ қил, ўзунг оч бўлиб, бир очни тўқ қил.

* * *

Тилингни ихтиёрингда асрагил, сўзунгни эҳтиёт била дегил.

* * *

*Тенгридин раҳм агар тамаъ қилсанг,
Аввал ўлмоқ кераксен элга раҳим.
Ҳар кишиким, улусқа раҳм этмас,
Анга раҳм айламас раҳими карим.*

Худодан раҳм умидвор бўлсанг, аввал ўзинг бошқаларга раҳм қил. Одамларга раҳм қилмайдиган кишига Оллоҳи карим ҳам раҳм қилмайди.

*Топмасанг давр аҳлидин меҳру вафо, айб этмаким,
Буттмамиш бу мева даврон боғининг ашжорида.*

Замона аҳлида меҳру вафо топмасанг, уларни айблама, чунки бундай мева дунё боғининг дарахтларида ҳеч қачон битмаган.

*Тақдирдин не келса, Навоий, итоат эт —
Ким, сен киби забун эрур амри қазоға чарх.*

Эй Навоий, тақдирдан неки келса, итоат эт, зоро, фалак ҳам Тангри иродаси олдида ожиздир.

*Тенгридин қўрқмай улким, қарибон бода ичар,
Яхшироқдур бу мусулмонлигдин тарсолиқ.*

Кимки қариганига қарамай, Худодан қўрқмай май ичар экан, бундай мусулмонликдан насронийлик афзал.

*Топмадим аҳли замон ичра бир андоқ ҳамдаме —
Ким, замон осибидин бир-бирга айтишишсоқ ғаме.*

Бу дунёда замонадан етган озорларни айтиб дардлашадиган бир ҳамдам топмадим.

Тузлукка мойил ўлки, ишинг борғай илгари.

Тўғриликни одат қилсанг, ишинг илгари босади.

*Такалуф эрур танға фарсудалиқ,
Анинг маркидур жонға осудалиқ.*

Ўзни қийнаш жисмни хароб қиласди, уни тарк этиш жонга осоиишталиқ бағишишлайди.

Тавозуъ саҳо қилмай элни шод қилур ва ато кўргузмай кишини ғамдин озод қилур.

Тавозели киши яхшилик қилмай туриб ҳам одамларни шод қиласди, бирор нарса бермай ҳам кишини ғамдан озод қиласди.

*Тузлукта тараб беҳаду андозадурур,
Ким ростдурур, юзи анинг тозадурур.*

Тўғри кишининг қувончи чек-чегарани билмайди, тўғри кишининг юзидан нур ёғилади.

*Тиндуур бую чигайни ҳокими равшанзамир,
Ерутур обод ила вайронани меҳри мунир.*

Доно ҳукмдор худди қүёш обод ерга ҳам, вайронага ҳам бирдай нур сочгани каби, бойнинг ҳам, камбағал-нинг ҳам қўнглини топади.

СУЛҲА

Тама мазаллатқа далилдур ва ғанийи томиъ хору залилдир.

Тама хорлик нишонасиdir ва тамагир бой хору тубандир.

СУЛҲА

Томиъдин қарам тилама, гадодин дирам тилама.

Тамагирдан марҳамат тилама, гадодан чақа.

СУЛҲА

*То ҳирсу ҳавас ҳирмани барбод ўлмас,
То нафсу ҳаво қасри барафтод ўлмас,
То зулму ситам жонига бедод ўлмас,
Эл шод ўлмас, мамлакат обод ўлмас.*

То ҳирсу ҳавас асоси барбод, нафсу ҳаво қасри вайрон, зулму ситам йўқолмай эл шод бўлмайди, мамлакат обод.

СУЛҲА

*Тириг чу охир ўлар, бас, ўкуш ғами мұжлик
Чекиб, ажал мададига бу изтироб недур?
Чу ҳар кишики, туғар, ўлмайин йўқ имкони,
Не ишки, бўлмайин имкони йўқ, шитоб недур?*

Тирик мавжудот борки, оқибат ўлади. Шундай экан, ўлимни ўйлаб, ғам-қайғу остида қолиш билан ажални яқинлаштиришдан — шошилишдан мақсад нима? Ҳар бир киши туғилибдими, ўлмасликнинг иложи йўқ. Иложсиз ишки, барибир юз берар экан, бу борада бетоқатликдан нима фойда?

*Талоқи сутамгораи даҳр кардам,
Ки бас фитна зояд аз ин кадхудои.*

Дунё отлиғ келинчакни талоқ қилдим, чунки у билан бирга яшашдан фақат фитна туғилади, холос.

*Таваккул ҳар ки созад шеваи хеш,
Зи бори миннати мардум ҳалос аст.
Ки набвад бори мардумро дар он базм,
Ки ў бар хони неъматҳои хос аст.*

Кимнинг табиатида таваккул бўлса, одамларнинг миннати юкини кўтаришдан ҳалос бўлади. Ҳақнинг ўзи берган неъматлар дастурхонида бошқаларнинг бирор нарсаси бўлмагани маъқул.

*Улча эрур тифлға шойиста иш,
Билки, кичикликда эрур парвариш.*

Болага лойиқ иш — уни ёшлигіда тарбиялашдир.

*Уч кишидан уч иш ёмон күринур,
Сенга арз айлай аҳли дунёдин:
Шоҳдин тундлук, ғанидин бухл,
Молға майлұ ҳирс донодин.*

Дунёда уч кишидан уч иш ёмон күринади: шоҳдан тундлик, бойдан баҳиллик, донодан молға ўчлик.

*Улки, санға элдин эрур айбгү,
Элга дөғи сендин эрур айбжү.*

Бирорлар айбина сенға айтывчи киши сенинг айбингни ҳам ўзгаларга айттар.

*Улус аҳволидин сен бүл баруманд,
Йүк улким, олғай афъолингдин эл панд.*

Кишиларнинг аҳволидан ибрат ол, аммо одамлар сенинг ёмон хатти-харакатингни күриб ибратланадиган бўлмасин.

*Улки, хато сўзига ойин эрур,
Зумда улким, бу хато чин эрур.*

Нотүғри сүзлашга уринганлар ўзларининг ёлғон сүзларини чин деб тушунишга ўргангандар бўладилар.

କେତେ ପରିମାଣ

*Үлки, ушатур босибон шишани,
Қылмас оёқ захмидин андишани.*

Шишани босиб ушатувчилар унинг бирор оёққа кириб, зарар беришини ўйламайдилар.

Digitized by srujanika@gmail.com

*Улки, зарар шевасини тавр этар,
Элга демаким, ўзига жавр этар.*

Кишиларга зарар етказишга ўрганғанлар, халққа-
гина зemas, ўзларига ҳам жабр қиладилар.

卷之三

*Улус бүлсэ маъмур бир ганж эрүүр,
Ки андин жаҳон фатҳи осон бүлур.*

Дунёда ҳар қандай қийинчиликтарни ҳал қила оларлык хазина — халқнинг түқ ва шод яшашидир.

କବିତାରକ

*Умрин аблай кечурууб гафлат ила,
Нукта ўрниғаки, тортар харрос.
Бир эшакдурки, тағофул юзидин,
Қылғай изҳор наёпай аррос.*

Нодон киши умрини бекорчи сўзларга сарф қилиб ўтказиши билан вақтсиз кетма-кет ҳангровчи эшакка ўхшайди.

१५४

*Ушоқ қанд оқ түзгө монаңд әрүр,
Ва лекин бири түз, бири қанд әрүр.*

Кўринишда шакарнинг туздан фарқи йўқдир, лекин биттаси туз, биттаси қанддир.

*

*Умр эзур тақвию тоат учун,
Тенгри буюргонға штоат учун.*

Умидим буки, уммидингға етгил!

* * *

*Улуг бўлғон сойи бечора бўлдум,
Диёру мулқдин овора бўлдум.*

* * *

*Улки, эл кўрмагунча бермас — лаимдур, сахий эмас.
Тилаб берганни ҳам саходин ийроқ бил; ибром била бер-
гандин бермаганни яхшироқ бил.*

Эл кўрмагунча бермайдиган киши сахий эмас, ха-
сисдир. Сўрамагунча бермайдиган кишини ҳам сахий-
ликдан узоқ бил. Қистов билан бергандан бермаган
маъқул.

*Ул кўнгулгаким, қаттиғ сўз решдек бўлғай, аччик
тил заҳролуд нешдек бўлғай.*

Қаттиқ сўздан озор етадиган кўнгилга аччик сўз
заҳарли тиф каби жароҳат етказади.

*Умр чун фони ўзиш, гар киши олам шаҳидур,
Чун ўлар, невчун этар мунча тааззум, ё Раб?*

Умр ўткинчи эмиш, агар киши оламнинг шоҳи
бўлса ҳам, оқибат ўлар эмиш, шундай экан, эй Худо,
бунча кибру гурур не учун?

*Улки, эрмас ишқи поку сажда айлар кўрса ҳусн,
Уйладурким, айлагай фосиқ таҳоратсиз намоз.*

Ишқи пок бўлмай, ҳар гўзални кўрганда сажда қила-
диган киши таҳоратсиз намоз ўқийдиган ярамасга
ўхшайди.

*Умрга чун йўқ вафо, Тенгри неча бу даҳрча
Ёна халқ айлаб, санга ҳукме муқаррар бўлди, тут.*

Умрнинг вафоси йўқ. Худои таоло бу дунёдагичалик одамларни бир неча марта яратган. Ҳозирча навбат сеники эканлигини унутма.

**Умрга ҳеч эътимоде йўқттур, эй ғофил кўнгул,
Ою йилни неча маст ўткаргасен, бир ҳам ойил.**

Эй ғофил кўнгил, бу ўткинчи умрга ишонч йўқ, бас, нега ою йилларни масти беҳудлик билан ўтказаяпсан, ҳеч бўлмаса бир бор ақлу ҳушингни йифиштириб, ҳушёр тортсанг-чи!

**Умр торин чун кесар даврон жафо тиги била,
Жазм билгилким, анга бўлмас кўнгулни боғлабон.**

Замон жафо тиги билан умр торини кесади, бас, унга кўнгил боғлаб бўлмаслигини яхши бил.

**Умр базмида нашот асбоби дилкашдур басе,
Гар ҳаводис шаҳнасидин анда яғмо бўлмаса.**

Агарда ҳодисалар миршаби талон-тарож этмаса, умр базмида хурсандчилик воситалари бўлганига нима етсин!

**Улки, Ҳалиқға шукр дер, аввал
Шокир ўлмоқ керак ҳалойиқдин.
Кимки маҳлук шукрини демагай,
Демагай дағи шукр Ҳалиқдин.**

Худога шукр дейдиган киши аввал одамларга шукр айтиши керак. Одамлардан ношукр бўлган киши Худога ҳам шукр қилмайди.

**Уч феъл эрур кишига қотил охир,
Қотиллиқ аро заҳри ҳалоҳил охир:**

*Бухл англа бирин, бирин ҳаво бил охир,
Қыл ужбни ҳам аларға дохил охир.*

Уч ёмон иллат кишининг қотили, ҳатто ўлдирувчи заҳардир. Уларнинг бирини — қурумсоқлик, иккинчи-сини — худбинлик деб бил ва кибру фурурни ҳам улар қаторига құш (учинчи қилиб).

*Үч қисм ила иймонға бино фаҳм айла,
Аввалинини аниң ҳаё фаҳм айла,
Иккинчисини дағы вафо фаҳм айла,
Учунчини билмасанг, саҳо фаҳм айла.*

Иймон биносини уч қисмдан иборат деб англа: биринчиси — ҳаё, иккинчиси — вафо, учунчиси — саҳийлик.

*Улким, құлида дүрри лаоли бұлғай,
Ғамнинг анга қайды әхтимоли бұлғай,
Муфлис бұлмоқ тараб заволи бұлғай,
Ғамгандурур улки, илги холи бұлғай.*

Қулида қимматбаҳо гавҳар бўлган кишининг ғами бўлмайди. Қашшоқлик хурсандчилик қилишга имкон бермайди. Шунинг учун қўли бўш одамнинг қайғуси кўп бўлади.

*Үйқу неча ишрату сурурунг бирла,
Кўзунг қаро айламак ғурурунг бирла,
Тийра кечада тоат эт ҳузурунг бирла,
Қабринг уйини ёрут бу нурунг бирла.*

Қачонгача кайфу сафо ва уйқу билан умрингни ўтказасен? Фурурга маст бўлиб, кўзингни зулмат пардасига ўрайсан? Ундан кўра, қоронғи кечаларда ихлос билан ибодат қилиб, тоат нури билан қабрингни му-наввар қилсанг-чи!

*Улки, чин сүзни ёлғонга қотар,
Дурри саминни најсосатқа отар.*

Чин сүзга ёлғон аралаштирган киши қимматбаҳо гавҳарни ахлатта отгандай бўлади.

*Улким, қаноатқа мұбтод бўлди,
Шоҳу гадо тараффудидин озод бўлди.*

Қаноатни одат қилган киши шоҳу гадо миннатидан озод бўлади.

*Улки, Ҳақ боринда мақсуд истагай ҳар зотдин,
Мехр боринда ёруғлуқ кўз тутур зарротдин.*

Оллоҳ турганда мақсадининг амалга ошишини бандасидан тилаган киши қуёш қолиб, заррадан ёруғлик кутганга ўхшайди.

*Улки, ичиб бодани паймонаёнин,
Маст чиқар кўйга хумхонадин,
Элга қилиб ҳамла ёмон ит киби,
Қайси ёмон ит, қопағон ит киби.*

Майхонадан маст бўлиб кўчага чиққан киши одамларга ёмон ит, тўғрироғи, қопағон ит каби ҳамла қилади.

*Фаҳм айла киши ҳолини сўз демагидин —
Ким, берди хабар ҳадиси кўнглидагидин.*

Кишининг ҳолини сўзидан билиш мумкин, чунки сўз кишининг кўнглидагидан хабар беради.

(Фард киши)

*Фард киши даврда топмас наво,
Ёлғуз овучдин ким эшитмиш садо?*

Ёлғиз киши дунёдан баҳра тополмайди, чунки бир кўлдан товуш (қарс) чиққанини ким эшитган.

(Фисқ карибидан)

Фисқ бари тариқда ёмондур ва порсолиқ либосида ёмонроқ.

Ахлоқсизлик барча ҳолда ёмондир ва тақводорлик ниқобида бўлса, янада ёмонроқ.

(Фалак арусида)

*Фалак арусида йўқ меҳру дилраболиг кўп,
Нечукки, ҳусну жамол аҳлиға вафо била ноз.*

Гўзалларнинг вафою нози кам бўлганидек, тақдир келинчагининг ҳам меҳрибонлигию дилраболиги кўп эмас.

Фосиқдин ҳаё тилама, золимдин вафо тилама.

* * *

*Фикр этіб билман не нась эркін күнгүл хуррамлиғи,
Күрмадым ҳарғыз сени бир дам чу хуррам, эй күнгүл.*

Ҳар қанча фикр этмай, күнгүл хуррамлиги нималыгини билмайман, чунки, эй күнгил, бир лаҳза бўлсин, сени хуррам кўрган эмасман.

*Фалакдин яхшилиқ еткай дебон күнглунгни шод этма,
Ёмонлигким етар, ҳоло унут, ўтканни ёд этма.*

Фалакдан яхшилик умид қилиб, күнглингни ортиқча шод ҳам этма, ёмонлик етганида ҳам хафа бўлмай, дарҳол уни унут.

*Фарзанд ато қуллугин чу одат қилғай,
Ул одат ила касби саодат қилғай.
Ҳар кимки, атоға кўп риоят қилғай,
Ўғлидин анга бу иш сироят қилғай.*

Отага хизмат қилишни одат этган фарзанд бу одати билан саодатта мушарраф бўлади. Ким отасини беҳад ҳурмат қилса, ўғлидан ўзига ҳам шундай ҳурмат қайтади.

*Фониё, рав, ки ба сарманзили мақсуд расад,
Ҳар ки мардона дар ин бодия гом андозад.*

Эй Фоний, йўлга туш, бу биёбонда ким мардона қадам ташласа, мақсад манзилига ўша киши етади.

*Фоний, ба коми гулшани гети мабанд дил,
Чун мурғи руҳ менарад аз шоҳсори умр.*

Эй Фоний, дунё гулшани давлатига кўнгил боғлама, чунки умр дарахти шоҳидан жон қуши бир куни барибир учеб кетади.

*Фониё, гар шодият бояд тамаъ бигсил зи халқ,
З-он, ки аз ранжи тамаъ дилро расад ҳар дам ғаме.
Гар бувад дар хотират розе фурӯҳ хӯру дам мазан,
Чун зи абнои замон мумкин набошад маҳраме.
Боядат аз олам озоди, бирав, озода бош,
З-он, ки бошад олами озодаги хуш оламе.*

Эй Фоний, агар шодлик истасанг, халқдан тама қўлини уз, чунки тама дардидан дилга ҳар нафас ғам етади. Агар кўнглингда бир сиринг бўлса, сабр айла-ю, ҳеч кимга айтма, чунки бу замон одамлари орасидан бир сирдош топиш мумкин эмас. Оламдан озод бўлмоқчи бўлсанг, аввало озода бўл, чунки озодалик олами гўзал бир оламдир.

*Фалонро, ки дахл аст аз ҳад бурун
Вале як дирам набвадаш ҳарж аз ин.
Гузашта нишинад ба ҳар анжуман,
Фарози бузургони бо илму дин.
Ба таърифи мазкур ин шахсро,
Тавон гуфт: камхаржи болонишин.*

Фалончининг даромади ҳаддан ташқари кўп, лекин бу даромаддан бир тийинини ҳам сарф қилмайди. Ҳар бир даврада илму дин арбобларидан тўрга чиқиб ўтиради. Бундай кишига «иззатталаб мумсик» деган таъриф жуда муносибдир.

*Фиқҳро чун иллати макру ҳиял созад фақиҳ,
Не фақиҳ аст он, ки ҳарфи иллати фиқҳ андар аст.*

Агар фақиҳ (шариат олим) фиқҳ (шариат илми)-ни макру ҳийла қуроли қилиб олса, у фақиҳ эмас, балки фиқҳ касалига мубтало бўлган кишидир.

Хомтама даҳрда ранжурдур.

Хомтама — ўринсиз, пуч умидли кишилар — дунёда азобланувчилардур.

*Хон анга ёйғилки, эрур муштаҳи,
Түк емас, ар еса, бўлур мумтали.*

Кўнгли овқат тиловчи, қорни оч кишига овқат бер, тўқ киши овқат устига еса, ташлашга мажбур бўлади.

*Хонақоҳ аҳли йўлиқса, мастликдин тонимон,
Шукрким, бўлдим аларға ошноликдин жудо.*

Шайхлар йўлиқса, мастликдан уларни танимайман, мастлик орқасида уларга ошналикдан кутулганимга шукр.

*Хокиён дар поя болотар зи жабборон, ки мўр,
Беҳ хиромад бар манор, аз шер гарчи аҳқараст.*

Шерга нисбатан жуда кучсиз бўлган чумоли баланд минораларнинг юқори томонига чиқа олгани каби, кибрсиз кишилар мутакаббир кишилардан мартабада юқоридирлар.

*Хайр мұяссар гар әмас әл била,
Нафѣ етүрмәқ ҳам әрур тил била.*

Көл билан яхшилик бўлмаганда, тил билан ҳам уни бажариш мумкин.

*Халойиққа кўрма, қилиб бенаво,
Ўзингга раво кўрмаганни раво.*

Ўзингга лойик кўрмаганни халққа раво кўрмагил.

*Ҳалиқ ўлған сахийдин элга етгай икки баҳшойиш,
Ҳам эҳсонидин ороийиш, ҳам ахлоқидин осойиш.*

Ахлоқли сахийдин эл учун икки яхшилик етади: эҳсонидин тузалиш, ахлоқидин роҳат.

*Хирадманд чин сўздин ўзга демас,
Вале, борча чин ҳам дегулик эмас.*

Ақлли киши чин гапиради, аммо барча чин сўзни ҳам айтавериш дуруст эмас.

*Хўбким, йўқтур шамойил бирла ширин сўз анга,
Сайди бўлмас эл, нечаким бўлса зебо сурати.*

Ҳар қанча зебо суратларда ҳам яхши ахлоқ, ширин сўз бўлмаса, халқ уларни истамайди.

Худписанд — ноҳирадманд.

Ўзинигина писанд қиласидиган одам — нодондир.

*Хушо улки, оламда гар чекти ранж,
Яна олам асбобиға топти ганж.*

Бир қанча қийинчилик билан бўлса ҳам, тирикчилик учун зарур матолар топганларнинг вақти чоғ.

*Хуш улким, күнгүлга күшод истабон,
Күпуб азм қылғай мурод истабон.*

Күнгил шодлиги ва мақсадни излаб ҳаракат қилувчиilar энг яхши кишилардир (үтиравериш билан күнгилдагига етишиш мумкин эмас).

Социальность

*Хирад дәхқони мундоғ нұктае дер —
Ки: «Дона сочқоли яхши керак ер».*

Ақл дәхқони шундай ҳықмат айтади: «Уругни яхши ерга сочиш керак».

Социальность

*Хатодин холи әрмас одамизод,
Эрүр Ҳақ ишда сақв этмоқдик озод.*

Одам боласи хатодан холи бүлмайди, фақат Парвардигоргина ҳар қандай айбдан озод.

Социальность

*Хазон сипоҳига, эй боғбон, эмас монеъ,
Бу боғ томида гар игнадин тикан қылғил.*

Эй боғбон, боғингнинг томини игна билан ёпсанг ҳам хазон сипоҳининг йўлини тўсолмайсан (яъни ҳар қандай боғ ҳам кузда қуриб-қовжирайди).

Социальность

Хорсиз гул даҳр боги ичра не имкон эрур.

Дунё богида тикансиз гул бўлиши мумкин эмас.

Социальность

Хурдадон бўлмас киши нозук тахайюл қилмайин.

Теран фикр юритмай туриб, киши донишманд бўлмайди.

Халос эрмас киши ҳар ҳол била Тенгри қазосидин.

Киши ҳар қандай ҳолатда ҳам Худонинг тақдиридан озод эмас.

*Худой учун қилинг, эй порсо йигитлар, шукр —
Ки, сизга журму гунаҳдин Худо нигаҳбондор.*

Эй тақводор йигитлар, Худога шукр қилингки, сизни айбу гуноҳдан Худонинг ўзи асрайди.

*Халқ аро яхшироқ, дединг, кимдур?
Эшитиб, айла шубҳа рафъ андин.
Яхшироқ бил ани улус ароким,
Етса кўпрак улусқа нафъ андин.*

Одамлар ичидаги яхшироғи ким деб сўрадинг. Сўзими ни эшитиб, шубҳалардан халос бўл: одамларга фойдаси кўпроқ тегадиган кишиларни одамларнинг яхшироғи деб бил.

*Хўб эл била сұхбат тутубон хўб ўлғил,
Яхшини талаб қылғылу матлуб ўлғил,
Ширин сўз ила ҳалқقا марғуб ўлғил,
Юмшоқ де ҳадисингни-ю, маҳбуб ўлғил.*

Яхши одамлар билан бирга бўлиб, ўзинг ҳам яхши бўл. Доим яхши одамларнинг сұхбатини изла-ю, ўзинг ҳам бошқаларга ёқимли бўл. Ширин сўзинг билан кишиларнинг кўнглини топ, мулойим гапир-у, севимли бўл.

Худпараст — бутпараст.

Худбин, мутакаббир киши бутпараст (бутга сифи-нувчи)дир.

Худнисанд — иши бори элга нописанд.

Худбиннинг иши ҳеч кимга ёқмайди.

Хирадманд мухолафатдин қочар ва мувафақатға мулоямат эшигин очар.

Доно душманликдан қочар ва дўстликка мулойимлик билан эшик очар.

Хайрсиз ғаний — ёғинсиз саҳоб ва амалсиз олим — доббаки, анга юклагайлар китоб.

Хайру эҳсон қилмайдиган бой — ёғмай ўтадиган булут ва амалсиз олим — фақат китоб ортишга ярайдиган ҳайвон.

Хушгүйким, сўзни рифқ ва мусово била айтғай, кўнгулга юз ғам келадурғон бўлса, анинг сўзидин қайтғай.

Хушмуомала киши сўзни жойини топиб, мулойимлик билан айтади ва кўнгилга юз ғам юзланадиган бўлса, унинг сўзидан қайтади.

*Хуш сўзга ким ўлса маству беҳуш,
Шарбат аро заҳрни қилур нўш.*

Ширин сўзга лақقا учиб, ундан маству беҳуш бўладиган киши шарбатга қўшиб, заҳарни ичгандай бўлади.

*Хушо улки, умрин табоҳ этмади,
Қилур ишларин қилмайин кетмади.*

Умрини беҳуда ўтказмаган, қилиши керак бўлган ишларни қилиб кетган киши баҳтлидир.

*Хорага ҳар кишиким, дурри саминни урғай,
Хирад англарки, қаю бири бирини синдурғай.*

Бирор қимматбаҳо гавҳарни тошга урап экан, ақл улардан қайси бири қайси бирини синдиришини олдиндан билиб туради.

*Хирадманد пандини кўрган ачиғ,
Сўнгида пушаймонлиғи не ачиғ?*

Бошида донишманднинг насиҳати аччиқ туюлиб, унга амал қилмаган кишининг охирида пушаймон бўлишидан нима фойда?

*Хирад гар бўлди эрса чора пайванд,
Натижса чорадин топқай хирадманд.*

Ақл орқали чора топиш мумкин бўлса, ақлли киши чорадан албатта манфаат топади.

*Хорлиғлар боши тамаъ билгил,
Доимо ъазза ман қанаъ билгил.*

Билгилки, хорлиқ тамадан бошланади. Шунинг учун «Ким қаноат қилса, азиз бўлади» ҳикматини ҳамиша шиор қилиб ол.

Хўб йиртуқ тўн била ҳам хўб.

Яхши киши йиртиқ тўн билан ҳам яхшилигича қолади.

*Чу душман ўлди қадимий, зиёнидин ҳазар эт,
Агарчи нутқи равонбахши жонга роҳат эзур.*

Илгаридан сенга душман бўлган киши ҳар қанча ширин сўэли бўлса ҳам, унинг сўзларига алданма.

*Чунки супурги йигар, инак далил,
Ётмоқ эшик кейнида хору залил.*

Супурги эшик олдида хўрланиб ётиши, унинг дунё йигишга уринувчилар сингари, ҳар нарсани тўплашидандир.

*Чун синса қўнгул захми забон оғриғидин,
Кам эрмас анинг оғриғи жон оғриғидин.*

Тил захмининг оғриғидан кўнгил синишининг алами жон аламидан кам эмас.

*Чу элга берур парвариш рўзгор,
Керак андоғ-ўқ бўлса омўзгор.*

Турмуш кишиларни тарбиялади, бас, уни яхши ўрганиш билан тўла фойдаланиш керак.

*Чун Навоий кўнгли синди, энди лутфинг не осиғ,
Ким ушатса шишани, бутмас яна пайванд ила.*

Навоийнинг кўнгли сингач, эндиги илтифотдин нима фойда. Шиша сингач, улаш билан эски ҳолига қайтадими?

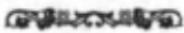
*Чун табъи мулойим бўлур ўргангали мойил,
Оз вақтда кўп навъ қилур касб фазойил.*

Табиати ўрганишга мойил кишилар оз фурсатда кўп фазилатларни касб қиласдилар.

*Чекса душман сенинг салоҳинг тил,
Маҳзи ифсад бўлгусидур бил.*

Душман сенга зоҳирда яхши маслаҳат кўрсатган каби кўринса ҳам, ҳақиқатда унинг кўрсатган маслаҳатлари бузуқчиликнинг худди ўзидир.

*Чунки тамаъ бўлди гадолар иши,
Билки, гадодур тамаъ этган киши.*

* * *

*Чаманда сарв, бас, раъно шажардур,
Йўқ андин нафъ, чунким бесамардур.*

Сарв чамандаги энг гўзал дарахт бўлса ҳам, меваси бўлмаганлиги учун ундан фойда йўқ.

Чин сўз — мўътабар, яхши сўз — муҳтасар,

* * *

Чин сўзни ёлғонга чулғама, чин айта олур тилни ёлғонга булғама.

* * *

*Чекма кўп ранж, Навоийки, киши топмайдур
Ўзидин халқни хушнуд муроот айлаб.*

Эй Навоий, кўп ғам-қайғу чекма, чунки одамлар ўзларига марҳамат кўрсатганлардан сира миннатдор бўлмайдилар.

*Чун азалда ҳар не қисмат бўлди — кўрмай чора йўқ,
Халқ ўз комин ўзиdekдин таваллоси недур?*

Азалда нимаики қисмат қилинган бўлса, уни кўрмасликнинг иложи йўқ. Бинобарин, кишиларнинг ўзла-рига ўхшаган бандалардан бирор нарсани ёлвориб сўрашлари ажабланарли ҳол.

*Чарх макру фитнасидин ғофил ўлманг зинҳор,
Чунки бу шоҳид басе фаттон эрур, маккора ҳам.*

Чархнинг макру фитнасидан сира ғофил қолманг, чунки у ўта мафтункор ва маккор нозанинга ўхшайди.

*Чарх золиким, ўзин лўъбатдек ороиш берур,
Қочқил андинким, эмас лўъбат, эрур Ҳақ лаънати.*

Дунё ўзига қўғирчоқдек зеб беради, лекин сен ундан қочки, у қўғирчоқ эмас, балки Ҳақнинг лаънатидир.

*Чун гараз сўздин эрур маъни анга,
Ноқил ўлса хоҳ хотун, хоҳ эр.*

Гапирувчи хоҳ хотин, хоҳ эркак бўлсин, сўздан мақсад маънодир.

Чархдин не келса, жуз таслим йўқтур чорае.

Тақдирдан нимаики юзланмасин, унга кўнишдан бўлак чора йўқ.

*Чу умр ўтар, бу кун ўзни нишот ила хуш тут —
Ки, тонгла нафъ етурмас дариф ила афсус.*

Умр ўтар экан, хурсандчилик билан ўзингни шод қил, чунки кейин афсус ва надоматдан фойда йўқ.

*Чархдин не келса, хуш бўлким, сенинг кўнглунг учун
Айламас даврини ҳаргиз гунбади даввор бас.*

Тақдирингда борига шукр қилки, бу айланиб турувчи фалак сенинг кўнглингга қараб айланишини тўхтатмайди.

*Чу топмогунг бу чаман ғунчаю гулида вафо,
Тўкулма ғунча киби, лек гул масаллик очил.*

Бу чаманнинг ғунча билан гулида вафо бўйини топмасанг-да, ғунча каби тўкилма-ю, лекин гул каби очил.

*Чу гулда йўқ вафо ранги хазон еткунча, эй булбул,
Сабодин барги гул янглиғ учуб чиқ бу гулистондин.*

Эй булбул, гулда вафодан асар ҳам йўқ, шунинг учун хазон фасли етгунча гул барги шамолда учгани каби, сен ҳам бу гулистондан учиб чиқ.

*Чи сон хаёли иқомат кунам ба боғи жаҳон,
Ки ҳаст орияти як-ду рӯз ин чаманам.*

Бу жаҳон боғи бир-икки кунлик омонат жой бўлгач, қандай қилиб доимий яшаш фикрини қиласай?

*Чу олим аз пай боло нишастан
Ба ҳар мажлис равад, хуш пойкўбон.
На олим, жоҳилаш дон в-он, ки ўро
Намояд хуш ба жуз болои хубон.*

Агар олим ҳар бир мажлиста тўрда ўтириш мақсадида борадиган бўлса, ундан раққослар яхши. Уни олим эмас, жоҳил деб бил, чунки унга гўзалларнинг қоматидан бошқа нарсаси гўзал кўринмайди.

*Чу иззат боядат, тарки тамаъ кун,
Гадоёнро аз ин маънист хори.*

Агар иззат тиласанг, тамани тарк эт, зеро, гадоларнинг хорлиги тама туфайлидир.

*Чу фарзанди некўст аз марди нохуш,
Таҳайюр наёяд, таажжуб нашояд.
Зи хора агар гавҳар ояд ажаб нест,
В-ар аз пайкари хорбун гул кушояд.*

Қаттиқ тошдан гавҳар пайдо бўлиб, тикандан гул очилгани ажабланарли бўлмагани сингари, ёмон одамдан яхши фарзанд туғилса ҳам ҳайрон бўлиб, таажжуб қилиш керак эмас.

*Шоҳ ани билким, боши қалпоқда,
Базл этар оғоқ берур ҷоқда.*

Бошида тож эмас, қалпоқ бўлгани ҳолда, зарур ўрнида дунёни ҳам эҳсон қилиб юборувчи кишини шоҳ дегил.

СУЛСУЛАНОВА

*Шоҳ бир шуъла-и фурӯзондир,
Ҳар кишига етишса сўзондир.*

Подшоҳ бир ловиллаган алангадир, ҳар кимки яқинлашса куйдиради.

СУЛСУЛАНОВА

*Шоҳки, иш адл ила бунёд этар
Адли бузук мулкни обод этар.*

Адолат билан иш кўрган шоҳ вайроналарни обод қилади.

СУЛСУЛАНОВА

*Шоми ажал уйда ётмас киши,
Умр куни гўрга ботмас киши.*

Ўлгач, киши уйда туролмагани, ётолмаганидек, тирик туриб гўрга ҳам кира олмайди.

СУЛСУЛАНОВА

*Шоҳ ёнин фарзин киби кажлар мақом этмиш,
не тонг.
Ростравлар арасадин гар тутсалар руҳдек қироқ.*

Подшоҳнинг ёнида фарзин каби эгри юрувчилар жойлашгач, руҳ каби тўғри юрувчилар подшоҳларнинг даргоҳидан ўзини йироқ қочириб четлашлари нима та-ажжуб?

*Шамъ ёрутур уй ичу тошини,
Уй эгаси күпроқ узар бошини.*

Шам ҳаммаёқни кўпроқ ёритган сари эгаси унинг бошини кўпроқ узади.

*Шод ани бил даҳрдаким, ғам емас,
Даҳр иши чун ғам егали арзимас.
Чунки жаҳон боғи вафосиздуур,
Умр гули анда бақосиздуур.*

Бу дунёда бўлар-бўлмас нарсани деб ғам емайдиган кишини шод деб бил, чунки дунё ишлари қайғу чекишига арзимайди. Сабаби: дунё боғи вафосиз, ундаги умр гули бақосиздир.

*Шажарким, жуз латофат шеваси йүк,
Үтүн ўрнидадур гар меваси йүк.*

Күркидан бўлак афзаллиги бўлмаган мевасиз дарахт ўтин ўрнидадир.

... шаҳлиқ ўзгадур, ошиқлик ўзга.

— 1 —

*Шаҳға ҳиммат паст агар берди Ҳудо,
Ҳушроқ ондин ҳиммати олий гадо.*

Агар Худо шоҳнинг ҳимматини паст қилиб яратган бўлса, олийҳиммат гадо ундан афзалдир.

Шахматнаст — нафса зердаст.

Шахватпараст — нафснинг қули.

*Шоҳдин ҳам лутф маргуббур, ҳам сиёсат матлуббур,
аммо ҳар бири ўз маҳаллида хўббур. Бас, анга дўстдин
душманни фарқ этарга кўп мулоҳаза керак ва фаросат
ва ёрни ағёрдин ойиургра кўп тажриба керак ва қиёсат.*

*Шоҳ ўз ўрнида лутфу марҳамат кўрсатиши, ўз ўрни-
да сиёсат қилиши керак. Дўстдан душманни фарқ этиш
учун унга кўп мулоҳаза ва фаросат ва яқинидан бего-
нани ажратиш учун кўп тажриба ва қиёслаш керак.*

*Шайтон йўлидин айла ҳазимат зинҳор,
Қылғил Раҳмон сори азимат зинҳор,
Тоат била бер ўзунгга қиймат зинҳор,
Ҳақ тоатини англа ғанимат зинҳор.*

*Шайтон йўлидан чекиниб, Раҳмон сари интил, Ҳақ
тоатини ғанимат билиб, ибодатинг билан эътибор
қозон.*

... шарап бирла бўлур сўхтанинг нисбати кўп.

*Оташ билан куйган кишининг бир-бирига ўхаш
жиҳатлари кўп.*

Шамъ агар парвонани ўртар, ўзи ҳам ўртанур.

* * *

... шараплар шуъланинг фарзандидур.

Учқунлар аланганинг фарзандидир.

Шод англамас улусни бирав бўлса қайгулук.

*Қайгули кишининг кўзига бошқалар ҳам шод кўрин-
майди.*

*Шабобнинг ҳавасидин сақолни ранг этма,
Оқорса сабза, яна кўкармак не имкондур.*

*Ёшликни ҳавас қилиб, соқолингни бўяма, оқарган
майса қайта кўкармайди.*

*Э басо нуқсон, ки дар зимнаш бувад як нағъ суд,
Чун дафъи лўли дарид аз баҳри маймун чамбараст.*

Баъзи камчиликлар учун ўкиниш ярамайди. Чунки айрим камчиликлар тагида бир хил фойдалар ҳам бўлиши мумкин. Масалан, лўлининг чирмандаси йиртилган (ёрилган) бўлса, ёғочи маймунга ўйинчоқ чамбарак бўла олади.

*Эй Навоий, сендеқ этган зоев айёми шабоб,
Суди йўқ анжум каби ашку надомат шоми шайб.*

Эй Навоий, сен каби ёшлиқ чоғини дунё маълумотидан баҳрасиз ўтказганлар қариган вақтида юлдузлар каби кўз ёши тўксалар ҳам фойдаси бўлмайди.

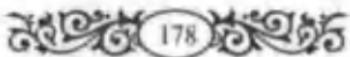
*Эранлар хидматига кимки умрин сарф этар,
Агарчи умри кетар, аммо жовид умрга етар.*

Кимки мард кишилар хизматига умрини сарф қиласа, умри кетса-да, абадий умрга эришади.

*Элга зиён анинг суди,
Ва ўнғой олиб, оғир сотмоғи анинг мақсуди.*

[Савдогарлар] мақсади — арzon олиб, қиммат сотиш, халқнинг зиёни улар учун фойда.

*Эрур нахилдек шамъ муз шўшаси
Мунинг ўт, анинг сувдурур хўшаси.*

Сумалак ях билан шам кўринишда бир хил бўлсалар ҳам, аслида буларнинг бири ўт, бири сув берур.

*Эшик ит еридур, гар олсун бўри,
Мушукка мақом ўлди уйнинг тўри.
Гар ул дашт сайдини айлар фигор
Ва лекин бу уй сайдин айлар шигор.*

Ит гарчи бўрини даф қилса ҳам, эшикда тарбияланади, мушукка эса уй тўридан жой берилади. Чунки ит дашт сайдини овлайди, мушук эса уй заараркунандарини овлайди.

*Эшак оллида заъфарон хуб эмас,
Ки нодонга зарбафт марғуб эмас.*

Эшак сомон ўрнига заъфарон беришларига шодланмайди. Нодонга қимматбаҳо либос ёқмайди.

*Экса ғаний тухм, қилиб элга зўр,
Тухмини торож қилур хайли мўр.*

Одамларнинг кучларидан фойдаланиб деҳқончилик қилган бойнинг уругини чумолилар совурадилар.

*Эл ичра, э ҳасуд, сени қилди ҳақ залил
Ким ноҳақ элга зидсан-у ҳақ молига баҳил.*

Ҳasadчи дунёда хору зордир, чунки у нотўри кишиларга зид, тўғри кишилар молига баҳиллик қиласди.

*Эл қочса бирорвдин эл ёмони бил они,
Аҳволида идбор нишони бил они.*

Кимдан эл қочса, ўша киши элнинг ёмонидир. Бундай бўлишлик баҳтсизликнинг белгисидир.

Элга шараф бўлмади жоҳу насаб,
Лек шараф келди ҳаёву адаб.

Одам боласига насаби-ю давлати эмас, ҳаё ва одоби обрў келтиради.

❖❖❖

Эрурсен шоҳ — агар огоҳсен сен,
Агар огоҳсен сен — шоҳсен сен.

* * *

Эл молин ўзунга мол билгил,
Хайлин ўзунга иёл билгил.
Яъни нечук асралур иёлинг,
Маҳфуз нечукки турса молинг.
Андоқ бори эл иёлин аспа,
Ўғридин амонда молин аспа.

Эл молини ўз молингдай, ҳар бир хонадонни ўз хонадонингдай бил, яъни ўз хонадонингни қандай арасанг, молингни қандай қўриқлассанг, эл хонадонни ҳам шундай аспа, молини ҳам ўғридан омон сақла.

❖❖❖

Эр кирап эр сонига ҳиммат била,
Эр эмас фахр айлагон зийнат била.

* * *

Эрга хулқу феъл эрур зебу камол.

* * *

Элга не келса, айламас панд
Улки, кўнглини қилди гафлат банд.
Кимки панд олди элга тушгандин,
Они билким, эрур саодатманд.

Гафлатда қолган киши бошқаларнинг айбу нуқсонларини кўриб, ибрат олмайди. Бошқаларнинг камчилигини кўриб, тегишли холоса чиқарган ва ўз хулқини тузаттган киши баҳтлидир.

❖❖❖

Эйки, бир ишда ҳожатинг бўлса,
Яхши юзлуқдин иста баҳшойиш.

*Токи бахшойишидин аввалроқ
Кўрмагидин етушгай осойши.*

Бирор ишда ҳожатинг бўлса, чеҳраси очиқ кишидан марҳамат тила. Ўшанда унинг марҳаматидан аввал очиқ чеҳрасини кўриб кўнглинг яйрайди.

*Эй хуло улки, айб кўрмамак ила
Юз ҳунарвар маротибин топқай.
Яъни ўз айби пардаси кўзига
Ўзга эл айби чеҳрасин ёпқай.*

Ўзгаларнинг айбидан кўз юмиш билан юз фазилатли инсон мақомини топган киши баҳтлидир. Ўз айбини билган кишига ўз айби парда бўлиб, бошқаларнинг айбини яширади.

*Эмас ул паҳлавонки, ўз қадрин
Бош уза элтибон нигун қилғай.
Паҳлавон они билки, етса ғазаб
Нафси амморани забун қилғай.*

Паҳлавон деб рақибини боши узра кўтариб, сўнг ер билан яксон қилган кишини билма. Жаҳли чиққанида нафсининг ёмон хоҳишларини енгган кишини чинакам паҳлавон деб бил.

*Эй хирадман олимеки, санга
Илмдин рўэйй айлади сонеъ.
Киши ўрганса, қилмагил маҳрум
Ёки нафъ олса, бўлмагил моневъ.*

Эй донишманд олим, Худованди карим сенга илмни қисмат қилган экан, бирор ўрганаман деб келса, уни бу баҳтдан маҳрум қилма ёки кимдир фойдаланмоқчи бўлса, қаршилик кўрсатма.

Эшак унидин қулоққа озордорур, андин ўзга не айби бордорур?

* * *

Эр киши күп ясанса, бева бўлғай, бу сифат зуафоға шева бўлғай.

Ясаниш — аёлларга хос. Шундай экан, кўп ясанган эркак аёлга ўхшайди.

Эр кишиким, кўп ясанғай, хирад аҳли анинг ақлидин ўсанғай.

Донишмандлар кўп ясанган эркакнинг ақлига шубҳа билан қарайдилар.

Эр кишига зебу зийнат ҳикмату донишдуур, Яхши киймак бирла хотунларға оройишдуур.

* * *

Эл айбини айтурға бирорким узатур тил, Ўз айбини фош айлагали тил узотур, бил.

Бошқаларнинг айбини айтишга тилини шайлаган киши аслида ўз айбини фош қилишга оғзини очган бўлади.

Эҳсон тирикликда яхши оттур, ўлгандин сўнг дўзах азобидин најсот.

* * *

Эски чапон била фориғ туфроғда ўлтурмоқ яхшироқ-ким, зарбафт хафтон кийиб, бирор олида турмоқ.

Зарбоф тўн кийиб, бирорга муте бўлгандан кўра, эски чопон билан тупроқда осойишта ўтирган афзал.

Элга қўшулғон оройиш топти, элдин узулғон осойиш топти.

* * *

Эмас афлоку анжум ҳоли бенафъу зарар, лекин Ани Тенгри билур, эрмас мунахжим билмаги мумкин.

Сайёralар ва юлдузларнинг ҳаракати фойдаю зардан холи эмаслиги табиий, лекин бу нарсани Худованди каримнинг ўзи билади, мунажжимнинг билиши мумкин эмас.

САЙЁРАЛАР

Эмгак тортиб илм ўрганган хирадманд.

Машаққат чекиб, илм ўрганган донишманд бўлади.

САЙЁРАЛАР

Эҳсон ҳар неча зеби инсон келди,
Эҳсонда тараб иккинчи эҳсон келди.

Эҳсон инсонга ҳар қанча зийнат бўлмасин, муло-йимлик, чехраси очиқлик ҳам эҳсондан кейинги иккинчи эҳсондир.

САЙЁРАЛАР

Эҳсонки қилурсен ифтихор айлаб ани,
Оламда улуқ иш эътибор айлаб ани,
Ҳеч айлама элга гирудор айлаб ани,
Қилғил ики онча эътизор айлаб ани.

Ўзингдан фахрланиб, оламдаги энг улуғ иш ҳисоблаб, эҳсон қиласен экансан, бундан бошқалар устидан хукм юритиш мақсадини кўзда тутма, балки узр сўраб, эҳсонингни иккинчи марта такрор эт.

САЙЁРАЛАР

Эйким, қиласен жиљваю ишрат чоғи зеб,
Мустаҳсан эмас эр кишининг қилмоғи зеб,
Гар бўлса ишинг кўпраги ё озроғи зеб,
Зоҳирдин эрур сутуда ботиндоғи зеб.

Эй жилва қилиб, дилхушлик учун ўзига зеб берадиган киши, ясаниш эркак кишига ярашмайди. Ишингнинг оз ёки кўпи ўзингта зеб бўлиши мумкин, лекин яхши билки, ботиний гўзаллик зоҳирий гўзалликдан устундир.

САЙЁРАЛАР

Эҳсон эрур андинки, керак кам бедод,
Ўз ерида қилмогондуру ҳам бедод.

Зулм қилмаслик ҳам эхсон ўрнида, айни пайтда зарур вақтида эхсон қилмаслик ҳам зулм билан баробар.

Эл поясин anglay десанг, асрорини бил,
Күнглидаги муддаосин изҳорини бил,
Қалбига кўра таши намудорини бил,
Матлубига боқу кимса миқдорини бил.

Бироннинг кимлигини билай десанг, унинг сирларидан хабардор бўл, дилидаги мақсадини қандай изҳор қилишини бил. Ботинининг зоҳирида қанчалик на-моён бўлишига эътибор қил. Бошқаларнинг уни қан-чалик қадрлашига қараб, мақомини белгила.

*Эрмас ул фарзонаким, тарк этти дунё ҳосилин,
Балки ҳосил қылғали майл этмаган фарзонадур.*

Дунё бойлигини тарк этган эмас, балки уни йиғишиңде қизиқмаган киши оқил ҳисобланади.

Эйки, күнглунг сиррин истарсенки, пинхон арасанг,
Даҳр боғи ичра очма гунчадек зинҳор оғиз.

Күнглингдаги сириң яшириң қолишини истасанг, бу дунё боғида сира гүнчә каби оғзингни очма.

*Эски оламға күнгүл күп бөглама —
Кім, мусоғирға ватан бұлмас работ.*

Карвонсарой мусоғирга ватанлик қилмагани каби, бу эски олам ҳам инсонга вафо қилмайды, шунинг учун үнга күнгил боғлама.

*Эй Навоий, давр аёғин тут ғанимат, ушбу дам —
Ким, саботе йўқтүрур бу даврға, давронға ҳам.*

Эй Навоий, даврада айланиб турган май қадаҳиниғанимат бил, чунки бу дунёга ҳам, бу давронга ҳам ишонч йўқ.

*Эй Навоий, олам аҳлидин қироқ тут зинҳор —
Ким, мулоқоти аларнинг кўп малолат еткуур.*

Эй Навоий, олам аҳлидан ўзингни хилватга ол,
чунки улар билан муомала-мулоқотда бўлишдан ки-
шига малоллик етади.

*Эй хуш улким, бошининг остидадур дилбар қўли —
Ким, Навоий кечалар бори ўз илгин ёстанур.*

Севгилисининг қўлига бош қўйиб ухлаган киши
баҳтилидир. Навоий узун тунлар бошининг остига ўз
қўлинни қўйиб ётади.

*Эй кўнгул, раҳмат сенга, ҳар нечаким кўрдунг жафо,
Олам аҳлидин вафо ҳаргиз таманно қилмадинг.*

Эй кўнгил, ҳар қанча жабру жафо кўрсанг ҳам, бу
дунё қишиларидан меҳру вафо умид қилмаганинг учун
сенга раҳмат!

*Эй Навоий, даҳр йўқу бори тинмаслиғдуур,
Тинғасен гар қилмасанг парво йўқу борига ҳам.*

Эй Навоий, бу дунёning бутун мазмун-моҳияти гоҳ
йўқни, гоҳ борни деб тиним билмаслик, ўэни ўту чўқ-
қа уришдан иборат. Фақат дунёning борига ҳам, йўғи-
га ҳам парво қилмайдиган кишигина хотиржам бў-
лади.

*Эй Навоий, гар десанг кўп инжимай давр аҳлидин,
Ҳар не дерлар ё қилурлар, қилмағил парво, басе.*

Эй Навоий, замона одамларидан хафа бўлмай де-
санг, нима десалар ҳам, нима қилсалар ҳам, ортиқча
парво қилма.

*Эй Навоий, умр ўтар елдек, ўзунгни шод тут,
Елга етмак мумкин эрмастур чу суръат кўргузуб.*

Эй Навоий, умр шамолдек ўтади, шамолга эса,
ҳар қанча югуриб ҳам етиб бўлмайди. Шундай экан,
вақтингни хуш ўтказ.

*Эй Навоий, чу ўтар яхши-ёмон, ғам емадег,
Улки, давронда эрур ишрати кам, меҳнати кўп.*

Эй Навоий, яхши ҳам, ёмон ҳам ўтар экан, беҳуда
ғам ема, азалдан бу дунёнинг роҳати каму қулфати кўп.

*Эрур мазлуму золим қатли ишқ олида кўп осон,
Агар Фарҳод ўлди, қатл топмай қолдиму Парвез?*

Ишқ учун мазлумни ҳам, золимни ҳам қатл этиш
қийин эмас: Ҳусрав Парвез Фарҳодни ўлдирган бўлса,
унинг ўзи ҳам ўғли Шеруя томонидан ўлим топди-ку!

*Элга новак урди, мен ўлдум, эрур бу турфаким,
Жоним этган реш эл бағрига кирган xor эмиш.*

Эл кўксига урилган тиғдан мен ҳалок бўлдим. Бу
қизиқ ҳолни кўрингким: эл бағрига санчилган тикан
менинг жонимга жароҳат етказмиш.

Эл нетиб топқай мениким, мен ўзумни топмамон.

Мен ҳали ўзимни ўзим топганим йўғ-у, эл қандай
қилиб мени топсин?

*Эрур чун олам ичра жоҳ фоний, яхши от боқий,
Бас, эл комин раво айла ўзунгни комрон кўргач.*

Бу дунёда молу мартаба ўткинчи, яхши ном эса
боқий қолади. Шундай экан, қўлингдан иш келганда
одамларнинг ҳожатини раво қил.

*Эшитмай ҳалқ пандин, турфаким,
панд элга ҳам дерсен,*

*Қила олсанг, эшиштгил панд, сен ким,
Элга бермак панд.*

Үзинг халқ панд-насиҳатини эшиштмайсан-у, яна одамларга панду насиҳат қылғанинг қизиқ. Күлингдан келса, ўзинг панду насиҳат эшиш, чунки сен киму элга панду насиҳат қилиш нима?

Сұлттық шының

*Эй күнгүл, күйдур тамаъ тухмин, таманно мазрағын,
Бу экинни чунки ҳарғыз қымади доно писанд.*

Эй күнгил, тама уруғини-ю, бирордан илтимос қилиш экинини күйдириб ташла, чунки доно киши бу экинни сира ёқтиромайды.

Сұлттық шының

*Эй күнгүл, Фарход ила Вомиқ дөғи Мажнун қани?
Бұлмағыл тоғылки, бир-бир бордилар ҳамроҳлар.*

* * *

*Эл насиби чу азал қисматида топти рақам,
Сенки саъір ортуқ этарсен, нечук ўлғай ноғиъ.*

Элнинг ризқу насибаси азалдан қисматида белгилаб қўйилган. Шундай экан, сенинг ортиқча куйиб-пишганингдан нима фойда?

Сұлттық шының

*Эй фалон, сўхти халойиқро,
Мулкро шиддати ту вайрон кард.
Оташеро, ки чун ту сўзанда аст,
Жуз бакуштан илож натвон кард.*

Эй фалончи, халойиқни күйидирдинг, сенинг ғазабинг мамлакатни вайрон қилди. Сен каби иши күйидириш бўлган ўтни ўчиришдан бошқа чора йўқдир.

Сұлттық шының

*Эй, ки назми суханварони жаҳон
Мекуни нафи, шеъри худ таҳсин.
Нестанд аҳли донишу инсоф,
Ки бувад ин чунинашон оин.*

*Хунари хешу айби кас диди,
Нести кўр, акси ин ҳам бин.*

Эй, жаҳон сўз усталарининг назмини инкор қилиб, ўз шеърини мақтovчи! Бундай ишни олат қилиб олган кишиларнинг ўзи илму инсоф аҳлидан эмаслар. Ўзингнинг фазилатингни-ю, ўзгаларнинг айбини кўрасан, агар кўр бўлмасанг, бунинг аксини ҳам бир кўр!

*Эй ғаний, аз мол базли аҳли истеҳқоқ кун,
Вақтро фурсат ғанимат дор аз баҳри карам.
Дар жавони барфишон ҳар сў дирамро, пеш аз он,
К-ӯ фитад аз раъшаи дастат гаҳи пири дирам.*

Эй давлатманд, молингдан фақирларга эҳсон қил. Карам қилишда фурсатни ғанимат бил. Кексаликда қўлинг қалтираб, пулни ҳам тутолмай қолиши мумкин, бинобарин, йигитликда ҳар томонга пулларингни соч!

*Эй дил, рӯзат тира шуд аз аҳли замон,
З-он сон, ки бувад шабат ҳамон, рӯз ҳамон.
Аз жабри замон чу як замон нест амон,
Гар хоҳи амон, жоми май аз даст намон!*

Эй дил, замон аҳлидан кунинг қора бўлди. Шу сабабли кечант қандай бўлса, кундузинг ҳам шундай. Замона жафосидан бир лаҳза осойиш йўқ, агар осоийиш истасанг, май қадаҳини қўлингдан қўйма!

*Эй он, ки дар ин дайри фано дар банди,
Бар ҳуд тааби роҳи бақо бибанди,
Бо жоҳи жаҳрони бебақо хурсанди,
Гар шоҳи замонаи, ки ҳожатманди.*

Эй сен, бу ўткинчи дунёга асир бўлган киши, тириклик ташвишлари сенга бақо йўлини боғлаб қўйибди. Бу бевафо дунёга асир эканлигингдан хурсандсан, агар замона шоҳи бўлсанг-да, Ўзига ҳожатманд эканингни унутма.

*Эгрию туз васфи мұхаққақ әрүр,
Ботил әрүр әгрию туз ҳақ әрүр.
Шамъки, тузлук била масрур бўлур,
Гарчи куяр, боштин-оёқ нур ўлур.*

Эгрилик ва тўғрилик ҳақида гапириш муқаррар: эгрилик ботилу тўғрилик ҳақиқатдир. Шам тўғрилиги туфайли шод бўлди, куйса ҳам бошдан-оёқ нур бўлди.

Эшиитмак элни тўла қилуру айтмоқ холи, эшииткучию айтқучининг будур ҳоли.

* * *

*Элга неча маҳфий эса бу сифат,
Зоҳир этар ёлғон ўзин оқибат.*

Элдан ҳар қанча пинҳон бўлмасин, ёлғон охир-оқибат ўзини ошкор қилади.

Эҳсон сифати саодати абад бил, фитнаю офат яъжу-жи дафъига сад бил.

Эҳсонни абадий саодат сифати, фитнаю офат балосини даф этадиган девор деб бил.

*Эр кишига хилъат ила не шараф,
Дурға не нуқсон, йироқ ўлса садаф.*

Эр кишига унинг кийими обрў келтирмайди, садафдан узоққа тушгани билан дурнинг қадри пасаймайди.

*Эл ғуссасин синдурмакинг мақсуд эт,
Бу шева била оқибатинг маҳмуд эт.*

Эл ғаму ғуссасини бартараф этишни мақсад қил ва бу одат билан ўзингга яхши оқибатни таъмин эт.

*Юз йилки киши умр тилар, бил —
Ким, сабр керакдур юз йил.*

Юз йил яшашни тиловчилар учун юз йил сабр ҳам керак.

*Югурма ризқ учун, не етса Ҳақдин англаким, комил
Не келтургил демиши, не ғайбдин келганни
қайтармиши.*

Ризқ учун ортиқча куйиб-пишма, нимаики етса, Ҳақдан деб англа. Ақлли киши на бирордик сүрайди, на ғойибдан келганни қайтаради.

*Юз жафо қылса манга, бир қатла фарёд айламон,
Элга қылса бир жафо, юз қатла фарёд айларам.*

Менга юз жафо қылса, бир марта фарёд чекмайман, лекин элга бир жафо қылса, юз марта фарёд чекаман.

*Юз туман нопок эрдин яхшироқ
Пок хотунлар аёғининг изи.*

Пок хотинлар оёғининг изи юз минг нопок эрдан яхшироқ.

Юз ўлумча бордуур ағёр ила ўлтурмаги.

Душман билан бирга ўтириш юз марта ўлиш билан
баробар.

*Юқар ёмонлиғ ангаким, кирап ёмон эл аро,
Күмүр аро илик урган қилур илкини қаро.*

Ёмонлар орасига тушиб қолган кишига ёмонлик
юқади — күмирга құл тегизган құлинині қоралади.

*Юқори ўлтурурни ким тиласа,
Кишиликтин ани йироқ билгил.*

* * *

*Юзига асли ёмоннинг күп очма гулшани хулқ,
Сияхгилемга албатта меҳр айлама фош.*

Асли ёмон кишини тарбиялайман деб беҳуда урин-
ма, бадбахтга меҳрибонлик күрсатыб овора бўлма.

*Яхшироқ Жамшиид бүлмоқдин гадолик даңыр аро,
Үзга қилмоқ яхшироқким, үзгага қилмоқ ситам.*

Дунёда Жамшиидек подшоҳ бўлиб, биронга жабр
қилгандан, гадо бўлиб, үзига ситам қилган яхши.

*Яхши хотинлар сафойи зуҳдидин,
Оlam ичра гар ёруғлик бўлса фош.
Йўқ ажаб, чунким, араб алфозида,
Истилоҳ ичра муаннасадур қуёш.*

Яхши хотинлар илму ҳунарининг нуридан дунё
ёриса, нима таажҷуб? Чунки қуёш маъносидаги «шамс»
сўзи араб тилида муаннасадир («женский род» дир).

*Яғоч узра гар бўлса юз минг янғоқ,
Кўмар ерга ҳар не ўғурлади зоғ.*

Дараҳтда янғоқ ҳар қанча кўп бўлса ҳам, зоғ ўзи-
нинг ўғирлаган ёнғонини бирон тортиб олаётгандай
ерга кўмади.

*Яхшиға андин ғаму озор эрур,
Богда гул ҳамнафаси хор эрур.*

Гул тикандан холи бўлмаганидек, яхши киши ҳам
ғаму озордан озод эмас.

*Яхши-ёмондин бари эрмас жаҳон,
Лек ёмон заҳиру яхши ниҳон.*

Дунё яхшию ёмондан холи эмас, фақат ёмон ошкору яхши яширин.

Яхшироқ тоғ остида қолмоқки, қайғу остида.

Қайғу остида қолгандан тоғ остида қолган яхши.

... яқоси чоксиз гул буттади бу боғ аро.

* * *

*Яхшилиғ гар құлмаса, бори ёмонлиғ құлмаса,
Ким ёмонлиғ құлмаса, құлғанча бордур яхшилиғ.*

Қани эди, яхшилик құлмайдиган киши сира ёмонлик ҳам құлмаса! Унинг ёмонлик құлмагани яхшилик құлган билан баробар.

*Яхши сүз бирла ҳожат ағлин сүр,
Бермасанғ яхши тұғымадин нафақа.
Не учунким, Расул қавли билан:
Яхши сүз бордур, уйлаким, садақа.*

Бечораларга яхши таом беролмасанғ ҳам, яхши сүз билан ақволини сұра, зеро, Пайғамбар таъбири билан айтганда, яхши сүз — садақа ҳукмида.

*Яхшилиқдин топса нишон ҳамсұхбат,
Берур санға осойиши жон ҳамсұхбат,
Чун бўлди малак нафърасон ҳамсұхбат,
Шайтон сангакимдуур ёмон ҳамсұхбат.*

Яхши ҳамсұхбатдан жонингга роҳат етади. Фойдали ҳамсұхбат мисоли фаришта бўлса, ёмон ҳамсұхбат шайтонга ўхшайди.

*Ямон котиб манзили қаламдонидек чоҳ аро бўлсун,
қаламидек боши яро ва юзи қаро бўлсун.*

* * *

*Ямоналарга лутфу қарам яхшиларга мужиби зарар ва
алам.*

*Ёмонларга муруват ва марҳамат кўрсатиш яхши-
ларга зарар ва алам етказишга сабаб бўлади.*

*Ямон тиллик андоқким эл кўнглига жароҳат етка-
рур, ўз бошига ҳам оғат еткарур.*

* * *

*Ямон-яхшини Тенгридин англағил,
Ямонни ямон, яхшини яхши дегил.
Ямонни агар яхши қилсанг гумон,
Эрур яхшини ҳам дегандек ямон.*

*Яхшини ҳам, ёмонни ҳам Худодан деб бил, ёмон-
ни ёмон, яхшини яхши де. Ёмонни яхши дейиш яхши-
ни ёмон дейиш билан баробар.*

Яхшилиқ ва ёмонлиқни ким қилдиким, жазо кўрмади.

*Хоҳ яхшилик, хоҳ ёмонлик қилган бўлсин, шунга
муносиб мукофот олмаган киши йўқ.*

*Яхшилиқ тухмин сочилким, будур дехқонга сўз:
Ҳар неким эктинг бугун, борин ҳамон тут они кўз.*

*Дехқонга аталган сўз шуки, яхшилик уруфини соч,
чунки бугун нима эксанг, эрта ўшандан умид қила-
сан.*

*Яхшидин ёмонлар ҳам ёмонлиғ кўз туттмас, яхши ёмон-
ларга ҳам яхшилиғни унуттмас. Яхшилиқ қила олмасанг,*

ёмонлиқ ҳам боре қылма. Яхшилиқдан ёмонлиғни яхшироқ билмасанг, яхшиларга құшул, яхшилиқ теграсига әврула олмасанг, яхшилар теграсига әврүл.

* * *

Яхши либос — танға осойиши, яхши құлдош — жонға осойиши.

Яхши либос — танға зийнат, яхши дүст — жонға роҳат.

Яхши бүл ё ямон, иккиси бүлурмен деган ҳамону ямон ҳамон.

Ё яхши бүл, ё ёмон: иккисидан умид қылган киму ёмон ким.

Ясанчоқ мардана бүлмас, күпалақ парвона бүлмас.

Олифта мард бүлмас, капалак парвона.

*Үйла булутдекки, қуруқ бөг уза,
Емай ўтар, сувни түкар тоғ уза.*

Чанқоқ боғга ёғмасдан, кераксиз тоғларга сув тұқувчи булутнинг иши — түкқа дастурхон ёзиш каби янгалишдир.

*Үларман то етарман мақсадимни ёнмоқ имкон жүқ.
Бадан зағфи била йўл шиддатидин, гарчи толғайман.*

Касаллигим, йўл қаттиқлиги натижасыда толиқсам ҳам, ўлгунча мақсадга етмай қайтиш мумкин эмас.

*Ўликни бирор нутқи этса тирик,
Агар ҳақдур ул нукта, бордур ирик.*

Ҳақ сўз ўликни тирилтирса ҳам, қаттиқ тегади.

*Ўқларинг кўнглимга тушгач, куйди ҳам кўз,
ҳам бадан,
Ким куяр ҳўлу қуруғ, чун найситонга, тушди ўт.*

Қамишзорга ўт тушса, ҳўл ва қуруқ баробар ёнган-дек, кўнглимга тушган ўтингдан ҳаммаёғим — кўз ҳам, бадан ҳам куяди.

*Ўт сакраса, тифл эмас хабардор,
Ким ҳирқатида на наевъ асар бор?*

Ўт учқунининг куйдиришини ёш болалар англамайдилар.

*Ўз ерида юз туман, ар бир дирам,
Базл ишида тенг кўрар аҳли карам.*

Ўрнига сарф қилишни билган киши учун эҳсоннинг кўпу ози фарқсиздир, зарур бўлса, кўпни ҳам, озни ҳам бериб юбораверади.

*Ўзунга аблаху нодонни айлама ҳамроуз,
Ки, яхши эрмас эшак доги ҳамсабақликка.*

Аҳмоқ ва нодон кишилар билан сирдош бўлма, кишининг эшак билан ҳамсабоқ бўлиши яхши эмас.

*Ўз камалидин демас аҳли камол,
Аҳли нуқсон ичрадур бу қилу қол.*

Етук одамлар ўзларининг етуклик сифатларини сўзлаб мақтанмайдилар. Бу хусусият камчиликли кишиларнинг ишидир.

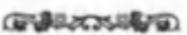

Ўтган йигитлик орзу билан қайтмас.

* * *

Ўғри бош экғач қуий, бордур далили эътироф.

Ўғрининг бошини қуи солиши ўз гуноҳини бўйнига олганига далилдир.

*Ўткандин шиква қилса бўлмас,
Ҳар негаки, ўтти, етса бўлмас.*

Ўтгандан шикоят қилиш бефойда, чунки нимаики ўтган бўлса, унга етиб бўлмайди.

❖

Ўтдин исинурғача овуч оч,
Күйдургудек англасанг, кейин қоч.

То исингунча ўтга қўлингни тут, куйдираётганини сездингми, аста қоч.

❖

Ўзунг ўз сиррингни асрай олмағонингни билурсен, яна бирор ани фоши этса, айб ҳам қилурсен.

* * *

Ўзунг асрардин агар санга малолдур, яна бирор ани асрамоқ маҳолдур.

* * *

Ўз маҳзанингни очсанг ва маҳфий дурларингни сочсанг, терган киши сепамай нетгай ва асра деб муболага қилғонинг не ерга етгай?

Ўзинг хазинангни очиб, яширин дурларингни сочсанг, уни териб олган киши сочмай нима қилсин ва асра деб илтимос қилганинг не ерга етсин?

❖

Ўтқа тушуб, пок бўлур кимки ғаш,
Покрак ўлғай ўт аро покваш.

Ўтга тушса, ифлос нарса пок бўлади, пок нарса янада пок бўлади.

❖

Ўқки, туз ўлди таярони аниңг,
Бўлса ер эгри, не зиёни аниңг.

Тўғри учадиган ўққа ер эгри бўлса-да, зиёни йўқ.

Ўзи поку күзи покни инсон деса бұлур.

* * *

*Ўткан рүзгор адамдур, келмагандын сүз айтқан ахли
надамдур ва ҳол мұғтанамдур.*

Ўтган умр ортига қайтмайди, бас, ундан сүз очиш
афсус-надоматдан бошқа нарса әмас ва ўтаёттан дам
ғаниматдир.

*Ўз вуждуунга тафаккур айлагил,
Хар не истарсен, ўзунгдин истагил.*

Қачон сочса түпраққа буғдои бирав,
Йүқ имконки, ул арна қылғай дарав.

Буғдои эккан киши арпа ўрмайди.

Қатрага чун тарбият этди садаф,
Эл бошига чиққуча топти шараф.

Садаф бир томчини тарбия қылгач, тарбия натижасида у томчи одамларнинг бошларига кўтарилиш даражасига етди.

Қасд ила ёлғон демади ростгўй,
Чин демади саъй ила каззобхўй.

Ростгўй (чин сўзловчи) атайлаб ёлғон гапирмайди,
ёлғончи ҳар қанча уринса ҳам, рост гапиролмайди.

Қатиқ кўнглунгдин оқди халқ ёши,
Ки ёмғур боисидур жола тоши.

Раҳмсизлик билан халқ кўз ёшини оқизма. Кўп ёмғир дўлга айланиши мумкин.

Қилди булут ашки била дур нисор,
Бўлди чоқин кулгисидин хоксор.

Булутнинг ҳосили дурга айланиши, унинг меҳнати натижаси бўлса, чақмоқ шақиллаб кулгани учун ер остига кирди.

САДАЧАЛАР

*Құлмади минг душмани кинахоҳ ўқи,
Ул яраким, айлади бир оҳ ўқи.*

Куйган кишининг аламли оҳларининг ўқи шунча ўткирким, бир оҳ ўқининг қилган ярасини энг ёмон душманнинг минг ўқи ҳам қилолмайди.

САДАЧАЛАР

*Куяр ассор ўйи чун эгри гомин
Йўл этмас қатъ туз айлаб хиромин.*

Жувоз ҳўқизи эгри йўл босгани учун ҳар қанча юрса ҳам, мақсадига етолмайди.

САДАЧАЛАР

*Кўйни шубон асрамаса ою йил
Оч бўрилар туъмасидур бори, бил.*

* * *

*Кўзғама булбулни кўп, э гулки, даврон боғида,
Қолмамиш қўзғолмайни улким, бирорни қўзғамиш.*

Эй гул, даврон боғида булбулни қийнама, бирорни қийнаган, ўзи қийналмай қолмайди.

САДАЧАЛАР

*Құлма ул ишким, етиб нуқсон санга,
Охир бўлғай вуболи жон санга.*

Ўзингга зарар етадиган, жонингга увол бўладиган ишни қилма.

*

*Қайси ишданким, етар нафсингға ком,
Топар ондин комини шайтон мудом.*

Қайси ишданки, нафсинг ором олса, ўшандан шайтоннинг мақсади ҳосил бўлади.

*Қайси чибин кисвати заркордур,
Еридуур қайдаки мурдордур.*

Ялтироқ чивиннинг манзили ҳамма ерда ҳам мурдордир.

Қаршилиқ дарди бедармондур охир.

* * *

Қиласай зулм, элга қылғунча, ўзумга.

* * *

*Қаю жисмеки, онинг сиҳҳати йўқ,
Қилурға Тенгри амрин қуввати йўқ.*

Соғлом бўлмаган баданинг Оллоҳ амрларини баҳаришга қуввати етмайди.

Қозийи ришваҳӯр — ислом ҳисорига рахнагар.

Порахӯр қози ислом биносига рахна солувчиидир.

*Қаноат чашмаедурким, суви олмоқ била қурумас ва
махзанедурким, нақди сепамоқ била ўксумас ва мазраъе-
дурким, тухми иззат ва шавкат бар берур ва шажаре-
дурким, шохи истигно ва ҳурмат самар келтуур.*

Қаноат бир чашмадирким, суви олган билан қуримайди, бир хазинадирким, моли сочган билан камаймас, бир экинadirkим, уругидан азизлик ва улуғлик меваси унади, бир дараҳтдирким, шохидаги ҳурмат ва давлат ҳосили битади.

*Қобилға тарбият қилмамоқ зулмдур ва ноқобилға тар-
бият ҳайф.*

* * *

*Қобилға тарбият эрур ул навъким, гүхар
Тушса најосат ичра юғай ани кимса пок.
Гар им узумиға киши май бирла берса сув,
Бу тарбият била қила олғайму ани ток.*

Қобилни тарбиялаш најосатта тушган гавҳарни юваб поклаганга ўхшайди. Агар киши итузумни май билан парвариш қилгани билан у токка айланадими?
(Бу фикр ноқобилға тегишли.)

*Қавий душман забунинг бўлса, мурувват қил, карам
ва афв кўргузгил.*

Кучли душман сенга мағлуб бўлса, унга мурувват кўрсат, яхшилик қилиб, гуноҳидан ўт.

*Қардошинг эмас улки, қўюб бош санга,
Давлат чоги қилғай ўзни қўлдош санга.
Ким қилди қатиғлиғда вафо фош санга,
Ул бўлди ҳақиқат ичра қардош санга.*

Давлатинг борида бошини эгиб, ўзини сенга яқин тутган киши дўст эмас, бошингга бир мушкул иш тушганда сени қўллаган киши чинакам дўстдир.

*Қисқорди ҳаёти ғам ичин ёрғоннинг,
Умри узун ўлди ранжи қисқорғоннинг.*

Ичи ғамга тўлганнинг ҳаёти қисқарди, ғами оз-нинг умри узун бўлди.

*Қари кишига, билки, кам эмасдур дард,
Юз сиҳнати бўлса, қарилиқ басдур дард.*

Билки, қари кишининг дарди кам эмас. Юз карра соглом бўлганида ҳам, қарилигининг ўзи унга етарли дарддир.

*Қилиб солиқ амал касби шиорингни салоқ этгил,
Вале фосид хаёлинг бирла ҳар дам бир фасод этма.*

Яхши амал қилишни касб этиб, ҳаётда яхшиликни шиор қил, лекин бузук хаёлинг билан ҳар дам бир бузуқликни ихтиёр этма.

*Қисмдин ортуғ тилаб, хор этма ўзни, эй азиз,
Ким, қаноатдиндурур иззат, тамаъдин барча зул.*

Эй қадрдон, ризқингдан ортигини тилаб, ўзингни хор этмаки, азизлик қаноатдандиру хорликнинг барчаси тамадан.

*Қазодиндур манга ишқ ўйнамоқ, эй насиҳи нодон,
Күргубсенму киши ҳаргизки, тагийри қазо қилмиш.*

Эй нодон насиҳаттгүй, ошиқлик менга қисматдир. Ўз тақдирини ўзгартирган кишини сира кўрганмисан?

*Кирғовул қорда ёшунған кибидур айбларинг,
Элга бас зоҳир, агарчи сен этарсен иғомоз.*

Айбларинг худди қорга яширинган қирғовулга ўхшайди: сен ҳар қанча яширма, элга барчаси ошкор.

*Қувонма давлати ҳуснунгга, эй паривашким,
Замона давлатидек йўқтур эътибори анинг.*

* * *

*Кўйма кўнгулни даҳрининг эски работига,
Сойирга чун маҳалли иқомат эмас работ.*

Дунё отлиғ бу эски карвонсаройга кўнгил боғламаки, йўловчи учун карвонсарой доимий яшаш жойи бўлолмайди.

*Күй дуру феруза баҳсиким, нужсуму чархни
Нилуфар барги уза шабнамча күрмас ҳимматим.*

Дуру феруза баҳсидан сўз очмаки, бу фалаку юлдузларни ҳам ҳимматим нилуфар барги устидаги шабнамчалик күрмайди.

*Қилса бирор ҳамнафасу ёрлиқ,
Бўлғуси кўп ғамга сабукборлик.*

Бирор ҳамдардлик қилса, ғаминг анча енгиллашади.

*Кулоқда асра гаронмоя сўзни-ю, фикр эт —
Ки, дурсиз ўлса, не бўлғусидур садаф ҳоли.
Сўзунгни дағи кўнгул ичра асрарилким, ҳайф —
Ким, ўйла дуржни гуҳардин эткасен ҳоли.*

Қимматбаҳо сўзни қулоқда асра-ю, садаф дурсиз қолса, ҳоли не кечишини тасаввур қил. Яна сўзингни кўнглинг ичра асраки, кўнгил садафини гавҳардан ҳоли қилиш ҳайфдир.

*Қайси бир котибки, ул сўзга қалам сургай хилоф,
Ул қаро юзлук боши бўлсун қалам янглиғ шикоф.*

Қайси бир котиб сўзларни хато ёзадиган бўлса, у юзи қоранинг боши қалам каби ёрилсин.

*Қарилар хотири нозукдур, эй тифл,
Шикастидин қилиб ваҳм, ўлма густоҳ.
Унуттунгмуки, атфол ўйнагандা
Синар оз майл кўргандин қуруқ шоҳ.*

Эй бола, қари кишилар кўнгли нозик бўлади, андишасизлик билан уни синдириб қўйишидан эҳтиёт бўл. Болалар ўйнаган маҳал қуруқ шохнинг қўл тегар-тегмас синишини унудингми?

Қалб амрозининг моддаси кўп демакдур.

Қалб хасталигининг боиси кўп галиришdir.

*Қаноат тариқиға кир, эй кўнгул —
Ки, хаттм ўлғай ойини иззат санга.*

*Эй кўнгил, қаноат йўлига кирсанг, иззат қилишни
ўрганган бўласан.*

*Қайси номурод илиг сабр этагига урдиким, мурод топ-
мади, қайси гирифтор кўнгил сабр бандиға қўйдиким,
кушод топмади.*

*Сабр этагидан туттан қайси номурод муродига ет-
мади, сабр тугунига кўнгил қўйган қайси асир уни
ечмади.*

Қариким, қилғай раънолиқ, тифледур ноболиғ.

*Ўзини хушқомат қилиб кўрсатишга уринган қари
киши балофатга етмаган болага ўхшайди.*

*Қилма улус арзу иёлиға қасд,
Айлама эл жони-ю, молиға қасд.*

*Халқнинг ери-ю хонадонига, моли-ю жонига қасд
қилма.*

*Қайси асо ҳийла уйига сутун,
Кош синиб ул, бу уй ўлғай нигун.*

*Ҳийла уйига устун бўлган асо кошки синиб, уй ер
билан яксон бўлса эди.*

*Қорнинг била дўст бўлмасанг аҳсандур,
Невчунки, эр ўғлиға қорин душмандур.*

Қорнинг билан дўст бўлмаганинг маъқул, чунки мард йигитга қорин душмандир.

*Қурур чун гулистондин айрилди гул,
Ки бир луқма этдур бадансиз кўнгул.*

Гулистондан узилган гул қурийди, бадандан юлиб олинган юрак бир парча гўштдир.

*Қуёшлиқ истасанг, касби камол эт,
Камол ар касб этарсен, бемалол эт.*

Қуёшдай бўлишни истасанг, камолот касб эт. Камолотга етишга интилар экансан, бу ишни ўзингга малол олмай амалга ошириш.

*Faфлат аро хуш кўрибон хуш дема,
Baқиғ ўлиб, сўнгра пушаймон ема.*

Фафлатда яхши кўринган нарсани яхши дема,
Хушингга келганингда пушаймон ейсан.

*Fоғил ўлма назардин итса адув
Шамъ ўчурганда ел кўрунурму?*

Душман кўзингга кўринмагани учун ундан бепарво
бўлма, чунки шамол ҳам кўзга кўринмай келиб шам-
ни ўчиради.

*Fолиб душмандин ҳардам ғоғил қолма,
Ўчиrolmas исён ўтин ўз ҳарамингга солма.*

* * *

*Fизо бўлса муфиду табъ ғолиб
Бас, эт табъинг ҳануз эрканда роғиб.*

Ейилаётган овқат фойдали (қон берувчи) бўлиши
устига, иштаҳа ҳам жойида бўлса-да соғлиққа риоя
қилишни истасанг, кўнглинг тортмай қолмасдан илга-
ри, яъни ҳали бир оз жой бўлган ҳолда, емакдан тўхташ
керак.

*Fариб қисса эрур ишқким, туганмади ҳеч,
Агарчи бўлғали олам биноси айтшладур.*

Ишқ олам бино бўлгандан буён айтилиб келаётган бўлса-да, сира тугамайдиган ажойиб қиссадир.

*Fурбатда гарид шодмон бўлмас эмиш,
Эл анга шафиқу меҳрибон бўлмас эмиш.
Олтун қафас ичра гар қизил гул бутса,
Булбулга тикандек ошён бўлмас эмиш.*

Мусофирикда кимсасиз киши шоду хуррам бўлмас эмиш. Бегоналар унга шафқатли ва меҳрибон бўлмас эмиш. Олтин қафас ичида қизил гул битса ҳам, булбулга у ўзининг тикандек ватанлик қилмас эмиш.

*Фурур ҳусн ила жоҳингға қилмаким, қолмас
Жамоли оламию олам аҳлининг жоҳи.*

Ҳуснинг ва давлатингдан мағрурланмаки, на дунёча ҳусн қолди-ю, на дунё одамларининг давлати.

Ғийбат дегувчи — нажосат егувчи.

* * *

Ғолиб душман забунинг бўлса, шод бўлма ва иши андешасидин озод бўлмаким, сиёсатида таҳаммул возможибдур ва риоятида тааммул.

Ғолиб душман сенга бош эгса, шод бўлма ва унинг хавфидан озод бўлма, унга нисбатан мулоҳаза билан сиёсат юритиш ва хурматини ўрнига қўйиш керак.

Ғанийға чапон киймак андоқдурким, муфлисға атласу катон киймак.

Бойнинг чопон кийгани-ю, камбағалнинг атласу катон (каноп — тўқилган либос) кийгани ҳеч нарсани ўзгартирмайди.

*Ҳар амрки бўлса, ғояти бор,
Ҳар муҳлиқанинг ниҳояти бор.*

Ҳар бир ишнинг охири бор, ҳар қийинчиликнинг ниҳояти.

*Ҳар жамоатдаки йўқдур пешво,
Бўлгай эрмастур қадам урмоқ раво.*

Бошқарувчиси бўлмаган жамиятга аралашиш янгишдир.

*Ҳарзга эрур чунки мушаъбид сўзи
Ўз тилини, кўрки, кесар ҳам ўзи.*

Найрангбознинг сўзи бехуда сўзлардир. Шунинг учун ўз тилини ўзи кесади.

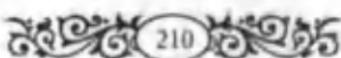
*Ҳар кишиким бировга қозғай чоҳ,
Тушкай ул чоҳ уза ўзи ногоҳ.*

Бировга чоҳ қазисанг, ўзинг йиқилурсан.

*Ҳар кишиким, ростни бехост дер,
Айтса ёлғон доги эл рост дер.*

Ҳар вақт чин сўзлашга ўрганган киши беихтиёр ёлғон сўзласа ҳам, одамлар рост дейдилар.

*Хар киши ёлғонни деса лек кам,
Бұлғай зди кош, бу давронда ҳам.*

Бу давронда ёлғон сүзламовчиларни топиш қийин, ҳеч бўлмаса ёлғонни камроқ сўзловчилар топилса кошки зди.

*Хар кишиким, ҳинду ўлур ҳазл аро,
Юзини қилмоқ керак аввал қаро.*

Қизиқчилик учун ҳиндиларга ўхшамоқчи бўлган киши олдин ўз юзини қорага бўяши керак.

*Хар кишинингким, сўзи ёлғон эса,
Айлама бовар нечаким чин деса.*

Ёлғон сўзларга ўрганганлар ўз сўзларини ҳар қанча чин десалар ҳам ишонма.

*Хар кимгаки, илм қилу қоли бўлмас,
Илм аҳлига сўз дерга мажоли бўлмас.*

Ҳар кимки илмсиз бўлса, илм аҳлига сўз айтишга қудрати бўлмайди.

*Ҳар кимсаки айламас ошуқмақни хаёл,
Яфроғни ифак қилур, чечак баргини бол.*

Ҳар бир ишда шошмовчи чидамли киши, япроқдан ипак, гул баргидан асал ундириши мумкин.

*Ҳар кимсаки, бухл иртикобидур анинг,
Гар бўлса ғаний, бухл азобидур анинг.*

Бахил киши бой бўлса ҳам, доим азобда бўлади.

*Ҳар кимгаки, даҳр ичидә донолиқ эзур,
Ҳилм ила иш анга мажлисоролик эзур.*

Ширинлик, ёқимлилик билан мажлис олиб борув-
чилар — донолардир.

*Ҳар кимки, ачиқ бўлди сўзи, анфоси,
Бор суҳбатидин халқнинг истигноси.*

Сўзи, нафаси аччиғ кишининг суҳбатидан ҳам халқ
қочади.

*Ҳар кимки, бирор билан ёрдур, керак ўзига раво тут-
маганни ёрига тутмаса.*

Бирор билан дўст бўлган киши ўзига муносиб кўрма-
ганни дўстига ҳам муносиб кўрмаслиги керак.

*Ҳар кимки, ҷуҷук сўз элга изҳор айлар,
Ҳар нечаки ағёрдуур, ёр айлар.*

Ширин сўз бўлган киши душманни ҳам дўст қила
олади.

*Ҳар кимгаки, эгриликка овозадуур,
Туз жодда ичра йўлидин озадуур.*

Эгриликда шуҳрат топганлар тўғри йўлда ҳам йўлдан
адашади.

*Ҳар неча мазлум сўзи тонса тул,
Тули ҳаёт истасанг, ўлма малул.*

Эзилганларнинг сўzlари ҳар қанча чўзилса ҳам, кўл
яшай десанг, уларнинг сўzlарин оғир олмай тингла.

*Ҳар неки етар санга лисон оғриғидин,
Билгилки, қатиғдуурүр синон оғриғидин.*

Тилдан етган озор наиза озоридан ёмондир.

*Ҳам сўз ила элга ўлимдан најжот,
Ҳам сўз ила топиб ўлик тан ҳаёт.*

Халққа ўлимдан қутулиш сўз билан мумкин бўлганидай, ўлик таннинг тирилиши ҳам сўздандир.

*Ҳимматсиз киши эр сонида эмас,
Ва руҳсиз баданни киши тирик демас.*

Ҳимматсиз, ғайратсиз киши мард киши деб ҳисобланмайди, жонсиз гавдани ҳеч ким тирик демайди.

*Ҳикмат аҳли олида совуқ сифат йўқ кимсада,
Субҳи козибдек маҳалсиз айлаган кулгу киби.*

Олим кишилар назарида ўринсиз кулгидан хунукроқ бир камчилик йўқ. Ўринсиз кулги ёлғончи тонг (субҳи козиб) каби совуқдир.

*Ҳилм инсон вужудининг фавокиҳлиғ боғидур,
Одамийлиғ оламининг жавоҳирлиғ тоги.*

Мулойимлик — инсон вужудининг мевалик боғидир, у одамгарчилик оламининг қимматли тошларга эга бўлган тоғидир.

*Ҳусну жамолсиз киши, ширинкалом эса,
Сайд айлар элни, нукта фасоҳат била деса.*

Кишининг ҳусну жамоли бўлмаса ҳам, сўzlари ширина бўлса, ундей одам элни ўз томонига торта олади.

*Хұнар ахли ани дегілки бүлғай,
Үзини қылса ўз олинда маңюб.*

Үз камчиликларини сезиб, үзини танқид қилувчилар доно кишилардир.

*

*Хақ йүлінда ким сенга бир ҳарф үқұтмииш ранж ила,
Айламак бүлмас адo онинг ҳақын юз ганж ила.*

Кимки мاشаққат чекиб, Ҳақ йүлида сенга бир ҳарф үргатган бүлса, юз хазина бериб ҳам унинг ҳаққини адo этиб бүлмайди.

*Хұнарни асрабон неткүмдур охир,
Олиб туфроққаму кеткүмдур охир?!*

* * *

*Ҳар киши халқ ичра гунахкорроқ,
Ағжы иноятга сазоворроқ.*

Одамлар ичидаги гунохкорроқ киши афву марҳаматтаға күпроқ сазовор бүлади.

*Ҳаққи, бирор хилқатини қылди пок,
Севмаса нопок әл они не бок.*

Ҳақ бирорнинг хилқатини пок яратған бүлса, нопок кишиларнинг уни севиши-севмаслитининг аҳамияти йүк.

*Ҳавас тортиб синон чун келтуруб зүр,
Бурун айлар хираднинг күзларин күр.*

Ҳавас зүр келиб, қилич урса, аввал ақлнинг күзларини күр қиласи.

*Ҳар ранждин сұнг бұлур роҳате,
Таабсиз мұяссар әмас ишрате.*

Ҳар азобнинг ортидан роҳат келади, мاشаққатсиз ишрат мұяссар бүлмайди.

Ҳар неким бебақодур, анга күнгүл боғламоқ хатодур.

* * *

Ҳар кимки, бирор била ёрдур ёки ёрлиқ дағыоси бордур, керакким, үзига раво тутмағанни ёриға раво тутмаса, күп нима үзға ҳам раво тутса, анга тутмаса.

* * *

Ҳар күнгүлниким, вафо маскан қилур, ҳаё ҳам қилур вә ҳар маскандақим, ул топшулур, бу ҳам топшулур.

* * *

Ҳар кишини дема маҳраму ҳамраздурким, бу матөз олам ахлида оздур.

Ҳар кишини ҳам үзингга сирдош вә улфат деб билмаки, одамлар ичидай бундай зотлар ниҳоятда оздир.

*Ҳар гадоеким, жаҳонда бир мувофиқ ёри бор,
Хизр умрию Скандар ҳашматидин ори бор.*

Бу дунёда үзига муносиб ёр топған киши ҳар қанча фақир бүлса-да, на Хизрнинг боқий умри, на Искандарнинг буюк шон-шавкатини орзу қиласы.

*Ҳар кимсаки, ақл күнглидин зойилдур,
Қорун эса оқыл қошида сойилдур.
Юз ганж кишига ақлдин ҳосилдур,
Йүқтүр анга фәкру фоқаким, оқылдур.*

Ақлдан мосуво кимса Қорун каби бадавлат бүлса-да, оқыл олдида гадо кабидир. Киши ақл билан юз

хазинага эга бўлади, оқил киши ҳеч қачон камбағалу бечора бўлмайди.

Ҳилму ҳаё аҳли ҳар ерда аржумандур, улуғлар назарида аржумандроқ.

Мулойим табиатли ва одобли кишилар ҳамма ерда азиздир, улуғлар назарида янада азизроқ.

Ҳарзагўйким, кўп тақалум сургай, итдекдурким, кеча тонг отқунча ҳургай.

Бехуда гапларни кўп гапирадиган киши тундан тонгтacha ҳурдиган итга ўхшайди.

Ҳасуд bemор, балки муҳлик маразға гирифтор.

Ҳасадгўй bemор, нафақат bemор, балки тузалмас дардга гирифтор.

Ҳурмати волидайн фарзайн.

Ота-онани ҳурмат қилиш икки карра фарздир.

*Ҳар югурган ёвушмас,
Ҳар айрилған қовушмас.*

* * *

*Ҳар не ёзмиш оллингга килки қазо — кўрмак керак,
Эй Навоий, қочмоқ ўлмас Тенгрининг тақдиридин.*

Тақдир қалами пешонангга нимаики ёзган бўлса, кўриш керак, Эй Навоий, Худонинг тақдиридан қочиб бўлмайди.

*Ҳажр ўлумдин талх эмиш — мундин сүнг,
эй гардун, мени
Айлагил жондин жудо, қилғунча жонондин жудо.*

Айрилиқ ўлимдан ҳам аччиқ эмиш, эй фалак, бундан кейин мени жонондан жудо қилғандан кўра, жондан жудо қилиб қўя қол.

*Хусн аро ишваю ноз эл кўнглин
Онча олмаски, ҳаё бирла адаб.*

Гўзалларнинг нозу ишваси ҳам одамларнинг кўнглини ҳаё ва адабчалик ўзига жалб қилолмайди.

*Ҳар амалеким, киши хайр айлагай,
Коми буким, равзада сайр айлагай.*

Кишилар барча эзгу амалларини жаннат боғларида сайр этиш мақсадида қиласидар.

*Ҳар нечаким номасияҳ бўлса ул,
Фарқаи дарёи гунаҳ бўлса ул.
Тонг йўқ, агар афв ўлуб уммид анга,
Тутса илик раҳмати жовид анга.*

Киши гуноҳ дарёсига ғарқ бўлиб, ҳар қанча номаи аъмоли қора бўлмасин, илоҳий марҳаматдан умидини узмаган бўлса, Оллоҳ раҳматига мұяссар бўлса, сира ажабланадиган жойи йўқ.

*Ҳариф эрмасдуурор хороға шиша.
Чу тушиби ўт, куяр хирмон ҳамиша.*

Ўт тушса, хирмон ҳамиша ёнганидек, шиша ҳеч қачон тошга рақиб бўлолмайди.

Ҳайфдур буки, ўтар уйқу била субҳи шабоб.

Ёшлик тонгининг уйқу билан ўтиши ҳайфдир.

*Ҳою ҳуй айлабон ўзни нафасе хуш тутким,
Ҳай дегунча не сен ўлкунг арода, не аҳбоб.*

*Ҳою ҳуй деб бир нафас күнглингни хушла, зеро,
ҳай дегунча бу дунёда на сен қоласану на дўстла-
ринг.*

*Ҳар кун ул юз қиймати тағиир тоңса, айб эмас,
Икки кун бир навъ бўлмайдур гули бўстонга нарх.*

*У юзнинг баҳоси ҳар куни ўзгариб турса, ажаб эмас,
чунки бўстондаги гулнинг нархи икки кун бир хил
турмайди.*

*Ҳуснға чун йўқ вафо, бас, тут вафони мұғтанам,
Неча кун, эйким, санга маҳбублуғ давронидур.*

*Ҳусннинг вафоси йўқ, бас, вафони ғанимат бил.
Унутмаки, бошқаларга севимли бўлиш даври ҳам бир
неча кундир.*

*Ҳар неча давлат саҳоби сочса гавҳар бошинга,
Англаким, бир қатла барқи оғатига арзимас.*

*Шуни яхши англаким, давлат булути бошингдан
ҳар қанча дуру гавҳар сочмасин, уларнинг барчаси
бир марта чақиладиган чақмоғининг оғатига арзимай-
ди.*

*Ҳар неча қилдим вафо, жуз бевафолиғ кўрмадим,
Не ажаб, кўнглумга бўлса навъи инсондин малол.*

Ҳар қанча вафо кўрсатмай, эвазига хиёнатдан бошқасини кўрмадим. Шунинг учун инсон зотидан кўнглим қолганлиги ажаб эмас.

*Ҳимматинг бор эса, дунё шўхидан озод бўл,
Шоҳиди маккора майли хўб эмас фарзонадин.*

Ҳимматинг бор бўлса, дунё гўзали муҳаббатидан озод бўл, оқил кишига бу маккор нозанинга кўнгил бериш ярашмайди.

*Ҳийла ожизлиғдин айлар ошиқ, англа, эй кўнгул —
Ким, забунроқ ишқ аро Фарҳоддин Парвез эрур.*

Ошиқ қачонки ожиз қолса, ҳийла ишлатади. Эй кўнгил, билгилки, ишқ бобида Ҳусрав Парвез Фарҳоддан забунроқ эди.

*Ҳар он шахсе, ки напсандад касеро,
Бувад дур аз тариқи дардманди.
Начандан аст написандидани ҳалқ,
К-аз инаш лозим оядат худписанди.*

Бошқаларни назар-писанд қилмайдиган киши дардмандлик тариқатидан узоқ бўлади. Ҳалқни бундай назар-писанд қилмаслиқдан кибру ҳаво туғилади.

*Ҳар ки, ў рост гашту равшандил,
Дар сияҳжоли даҳр бадрӯз аст.
Шамъ, к-ўро байт асту базмафрӯз,
То дами мурданаш ҳама сўз аст.*

Ким тўғри-ю, кўнгли покиза бўлса, дунёниг қоронги зиндонида унинг куни қорадир. Шамга боқ: хонадоннинг равшани-ю, базмларнинг гули бўлса-да, қисмати сўнгти нафасигача куйишдан иборат.

*Ҳар чиз расад зи аҳли даврон махурӯш,
В-аз қисми азал зиёдаро беш макӯш,
Барбанд зи ношундани рахнаи гӯш,
В-аз ҳар чи ногуфтани, забон дор хомӯш.*

Замон аҳлидан сенга ҳар нимаики етмасин — но-
лима, азалдан белгиланган тақдирингга рози бўл-у,
уни ўзгартиришга беҳуда уринма. Эшитиш жоиз бўлма-
ган гап-сўзларга қулоғингни кар қил, айтиш лозим
бўлмаган ҳар қандай гапдан тилингни тий.

*Ҳар нечаким, ҳусн диловезрак,
Ишқ ўти эл кўнгли аро тезрак.*

Ҳусн қанча мафтункор бўлса, кўнгилдаги ишқ ўти
шунча кучли бўлади.

*Ҳозиқ табиби хушгўй тан ранжига шифодур,
Омию тунду бадхўй эл жонига балодур.*

Моҳир ва ширинсўз табиб тан дардига даводир,
нодон, баджаҳл ва балфеъл бўлса, эл жонига балодир.

*Ҳунарларни топмоқ — едурмакдур ва айбларни ён-
моқ — кийдурмакдур.*

Одамларга едирсанг — фазилат соҳиби бўласан, кий-
дирсанг — айбларингни ёпасан.

*Ҳар кимгаким, бир вафо кўргуздум, юз бевафолиг
кўрмагунча қутулмадим.*

* * *

*Ҳар душвор ишки, мол сарф этмак била муюссардур,
қилмасанг жонига хатардур, сарфин ганимат бил ва са-
ломат сори азимат қил.*

Бирор мушкул иш мол сарф қилиш билан битадиган бўлса-ю, уни ҳал этмасанг, ўзингга зарар етадиган бўлса, сарф-харажатдан қочма-ю, тинчлик-хотиржамлигинги таъминла.

СИНОНИМЫ

Ҳар кўнгулки, тил синонидин жароҳатдур, ҳам юмшоқ сўз ва ширин тил анга марҳам ва роҳатдур.

Тил тифидан жароҳатланган кўнгилга мулойим сўз ва ширин тил малҳам ва роҳатдир.

СИНОНИМЫ

Ҳар неча бийми ҳажр сўзи ошиқ ўлтуур, Вуслат башорати яна жисмиға жон берур.

Хижрон кўркуви ҳақидаги хабар ошиқни ҳар қанча ўлдирса ҳам, висол муждаси яна унинг жисмиға жон бағишлади.

СИНОНИМЫ

Ҳаёву адаб бирла тузгил маош, Яна айла таъзиму ҳурматни фош.

Ҳаёю адаб билан яша, яна таъзиму ҳурматни одат қил.

СИНОНИМЫ

Ҳар ғанийки, тириклигига эҳсонидан кўнгулларни шод қилмагай, ўлганидин сўнг ани кимса дуо била ёд қилмагай.

Қайси бой-бадавлат киши тириклигига хайру эҳсони билан одамларнинг кўнглини шод қилмаса, ўлганидан кейин ҳеч ким уни дуо билан ёд этмайди.

СИНОНИМЫ

Ҳар кишини дема маҳраму ҳамроздурким, бу матовъ олам аҳлида оздор.

Ҳар кишини ўзингга ҳамдарду сирдош деб билма, бундай одамлар оламда оздири.

Ҳақ сени севгай эл билга бўлсанг.

* * *

Ҳақ йўлида ҳар кимга ибодат бўлғай,
Яхши амал асбоби саодат бўлғай,
Гар яхши амал кишига одат бўлғай,
Умри бу амал бирла зиёдат бўлғай.

Кимки Ҳақ йўлида ибодат қилса, бу яхши амали
саодат сабаби бўлади. Агар киши яхши амални одат
қилса, бу амал билан умри зиёда бўлади.

Ҳақ ваҳмидин кимки йиғламоқ фан қилғай,
Ул ашк анинг кўзини равшан қилғай.

Ким Оллоҳ қўрқувидан йиғлашни одат қилган бўлса,
бу йўлда тўккан кўз ёшлари унинг кўзини равшан
қилади.

Ҳар кимгаки, кўп таом емак фандур,
Билгилки, најкосатқа тани маскантур.

Ким кўп овқат ейишни одат қилган бўлса, унинг
тани најкосатнинг маскани бўлади.

Ҳар йўлгаки, кўнглунгга ҳавас бўлғусидур,
Тенгрига таваккул санга бас бўлғусидур.

Кўнглингга ҳар қандай йўлнинг ҳаваси тушса, Ол-
лоҳга таваккал қилишининг ўзи сенга кифоядир.

Ҳар ишда хирадни ўзунгга ёр айла,
Журмунг таркидин хирад изҳор айла.

Ҳар ишда ақлни ўзингга ҳамроҳ қил, гуноҳларни
тарк этиш учун ақдлилик намоён қил.

*Ҳам жавр асл эл аро келди ҳаром,
Ҳам асли йўқ эл ичра вафо келди ҳаром.*

Асл инсонлар жафони ҳаром ҳисоблаганлари каби,
ноасл кимсалар вафони ҳаром биладилар.

*Ҳар дўстки, сўз ичра десанг они дуруст,
Холисдур агар бор эса паймони дуруст.*

Ваъдасига вафо қиласиган дўстни яхши деб бил.

*Ҳирс ўтидин бўйма дардпарвар охир —
Ким, нафса ҳирсдин етар дард охир.*

Жонингга дард ҳирсдан етади, бас, ҳирс қайғуси
билин оғрима.

*Ҳирс оғатини нафс ҳавоси билгил,
Қўймоқ ани нафс муддаоси билгил,
Нафсингга алам ҳирс балоси билгил,
Кечмак мундин анинг давоси билгил.*

* * *

*Ҳаргиз бўлмас жоҳу дирам зори азиз,
Жон нақди бериб, сийм харидори азиз.*

Пулу бойликнинг қули бўлган, жонини тикиб,
мол-дунёга харидор бўлган киши ҳеч қачон азиз бўл-
майди.

Алишер НАВОЙ

ХИКМАТЛАР

«Шарқ» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти
Тошкент — 2006

Мұхаррир *Ш. Эргашевә*
Бадий мұхаррир *Б. Бобоғонов*
Техник мұхаррир *Л. Хижсова*
Мусаҳдилар: *Ю. Бизаатова, Н. Охунжонова*
Сақиғаловчы *Л. Бацева*

Босишга рұхсат этилди 03.10.06. Бичими 84x108¹/₃₁. Офсет босма.
Таймс гарнитураси. Шартли босма табоги 11,76. Нашриёт-хисоб табоги
10,2. Адади 5000 нұсха. Буюртма № 2199. Баҳоси келишилгән нархда.

**«Шарқ» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси босмахонасі,
700083, Тошкент шаҳри, Буюк Турон, 41.**